

GÂNDIREA

ANUL XXIII Nr. 3

MARTIE 1944

S U M A R U L:

ROMÂNIA ÎN EUROPA NOUĂ

NICHIFOR CRAINIC: România în Europa nouă . . .	121
VINTILĂ HORIA: Vântul de Sud	131
CONSTANTIN PELMUȘ: Venere, marmură caldă . .	132
TEOFIL LIANU: Poesii	147
NICOLAE BĂRBULESCU: Știință și metafizică . .	150
EUGENIA BRATEȘ: Umbră de fum	156
HORIA NIȚULESCU: Eminescu și panslavismul . .	157

IDEI, OAMENI, FAPTE

ȘTEFAN IONESCU: Spiritul extrem-oriental . . .	165
GIOVANNI VILLA: Vico și România	169

CRONICA LITERARĂ

NICOLAE ROȘU: Dr. N. C. Paulescu: Fiziologie filosofică; Emil Botta: Pe-o gură de raiu; George Lesnea: Pomul vieții	174
CONSTANTIN STELIAN: Radu Gyr: Balade . . .	180

CRONICA MĂRUNTĂ

NICHIFOR CRAINIC: Cântăreți ai Basarabiei: Sergiu Matei Nica, Robert Cahuleanu	183
--	-----

E X E M P L A R U L 100 L E I



După o gravură din
Secolul al XVI-lea
a lui Marcantonio
Raimondi.

Poetii

au cântat

de când e lumea, și vinul și femeile. Dacă nenumărate femei au fost muzele inspiratoare, vinul, în schimb, cărui se închinau poemele, era întotdeauna același: „nectarul“

Dece Nectar? Pentru că acesta întruchipa, idealizate, toate calitățile ce le poate avea un vin: aromă, buchet, naturalitate, creând și acea subtilă stare de euforie, de inteligență și artă...

Astăzi numai există „nectaruri“, există în schimb Nectar, dar bineînțeles

NECTAR MOTT

MOTT MONOPOL
MOTT ONE L
DRĂGĂȘANI MOTT



MOTT 1914 DEMI-SEC
MOTT EXTRA-DRY
MOTT NATURE

VINURI SAMPANII

GÂNDIREA

ROMÂNIA ÎN EUROPA NOUĂ

— CONFERINȚĂ ROSTITĂ ÎN CADRUL REUNIUNII EUROPENE
DELA WEIMAR, 27 NOEMBRIE 1943 —

DE

NICHIFOR CRAINIC

E scris în rânduiala misterioasă a istoriei ca soarta acestui bătrân continent să intre rând pe rând în zodia câte unui mare popor, care, în acel moment, își ia pe umeri răspunderea tuturor celorlalte popoare. Astfel, viața Europei a evoluat neîntrerupt sub zodia Atenei, sub zodia Romei, sub zodia Bizanțului, sub zodia Madridului și sub zodia Parisului. Flacăra geniului european s'a aprins succesiv în aceste centre vitale ale continentului, încât am putea spune că atunci când un mare popor cădea mistuit cu glorie, mâna Providenței muta sarcina Europei pe umerii unui alt popor. Acum e rândul marelui Reich german. Dacă Adolf Hitler invoacă mereu numele Providenței în vălmășagul covârșitoarelor evenimente al căror centru e Germania, de bună seamă e vorba de o intuiție a momentului istoric, când responsabilitatea Europei a trecut pe umerii germani. Această intuiție vizionară concordă cu examinarea obiectivă a realității, care ne spune că, în vreme ce popoarele mediteraniene, care au făcut gloria străveche a culturii și civilizației continentale, s'au vlăguit, din mijlocul Europei se ridică cel mai numeros popor, mai bine organizat și mai eroic, pentru a acoperi cu energia lui războinică întregul pământ primejduit al lumii vechi.

Eu cred în steaua marelui Reich german, pentru că sunt convins că misiunea Europei în civilizarea omenirii nu s'a terminat. Marea misiune viitoare a Europei iese la iveală în comparație cu semibarbaria celor care o atacă din Apus și din Răsărit. Atât Americanii cât și Eurasiaticii n'au împrumutat din spiritul european decât tehnica mecanică, în vreme ce comorile sufletești le-au rămas cu totul streine și vor să le distrugă cu orice preț. Misiunea Europei în lume nu se va termina decât atunci când modelul omului european se va fi generalizat pe fața pământului. Istoria nouă pune această sarcină, grea și nobilă între toate, mai ales pe umerii poporului german. Când poporul german și-a făurit doctrina superiorității sale rasiale, lucrul acesta n'a izvorât numai din orgoliul lesne de înțeles al unei mari națiuni, dar și din conștiința obligației, pe care el și-o lua de-a fi garantul Europei întregi în fața Providenței. Onoarea de-a fi puternic implică și cavalerismul de-a ocroti pe cei mai mici. Lucrul acesta deosebește fundamental pe Germani de Englezi. A fi puternic în sens anglo-saxon însemnează a disprețui și a exploata pe cel mai slab; a fi puternic în sens german

înseamnă a ocroti până și pe dușmanul, pe care l-ai învins. Mă gândesc în special la Franța prăbușită sub forța germană și la cavalerismul și eleganța morală a lui Adolf Hitler, care a procedat față de ea ca față de o mimoză delicată. E o atitudine ce n'are precedent în istoria războaielor, precum n'are precedent nici acel act de amețitoare frumusețe cavalească de a salva pe un bărbat ca Benito Mussolini în momentul când urma să fie vândut dușmanilor de compatrioții săi. Eu cred în steaua Germaniei, pentru că, în ființa ei, puterea morală înobilează forța războinică.

Această credință a mea nu este o concluzie trasă după ce toată lumea a putut vedea triumful național-socialismului și afirmarea preponderenței germane în Europa. Cu doisprezece ani în urmă, adică înainte de regimul național-socialist, veneratul președinte de azi al Asociației germano-române, Excelența Sa Friederich Werner Graf von der Schulenburg, ca ministru al Germaniei la București, a cunoscut un ziarist român, singuratic și îndrăzneț, care vedea încă depe atunci în fenomenul hitlerist singura posibilitate de salvare a Europei, și care luptă împotriva întregii lumi democratice din țara lui, căutând să demonstreze în articole zilnice ce mari avantagii ar avea România dintr'o alianță cu Adolf Hitler. Acele articole de ziar purtau titluri ca acestea: „Germania, ceasornicul Europei“, „Hitler, brațul Europei“, „Hitler, salvatorul Europei“, „Hitler, noul atlet al lui Hristos“ și așa mai departe, zeci și sute de articole. Puținătatea mea scria în asemenea articole de ziar, la 27 Iulie 1932, bunăoară: „Mișcarea naționalistă a lui Adolf Hitler e măsura de profilaxie împotriva comunismului, — pentru Germania dar și pentru Europa. Germania e vastul rezervoriu în continuă fierbere, unde se pregătește misterioasa formă a vieții de mâine, valabilă pentru tot continentul. Sunt două principii contrare angajate în această fierbere fără astâmpăr: naționalismul socialist și comunismul. Biruie comunismul în Germania? Atunci Internaționala III-a va triumfa dealungul Europei. Biruie național-socialismul? Atunci o Europă ierarhică, rectificată fără doar și poate în cecece cinstituie hipertrofia individualismului capitalist, e asigurată“. Aceeași idee o repetam, după metoda ziaristică, la 11 August 1932: „...Fenomenul german se menține pe primul plan al atenției europene. L-am urmărit și îl urmărim cu încordată luare aminte, fiindcă suntem convinși că el poate fi, dintr'un moment într'altul, determinant pentru viața de mâine a continentului. Din vastul rezervoriu german, care clocotește de frământările politice, sociale, economice și naționale, cele mai adânci din câte se cunosc astăzi, poate să izbucnească un nou războiu, poate să răsară o mare biruință împotriva comunismului, poate să se închege forma cea mai nouă de viață social-economică în stare să înlocuiască regimul democrației capitaliste, azi în completă derută. Mobilitatea spiritului german, în continuă devenire, e susceptibilă de noi forme de viață în măsură mai mare dacă o comparăm cu spiritul altor popoare europene“. Pe-atunci erau, în afara hotarelor germane, foarte puțini oameni cari înțelegeau însemnătatea, pe care avea s'o aibă pentru Europa întregă fenomenul național-socialist. Și totuși nu era nevoie să fii profet pentru a vedea că dintre concepția comunistă, care violentează natura omenească, și concepția hitleristă, care convine acestei naturi, triumful va fi al celei din urmă. După venirea Führerului la guvern, scriam, la 7 Aprilie 1933: „Cel mai mare cuvânt, ce s'a rostit în Europa contemporană, e declarația de războiu împotriva marxismului, făcută de Adolf Hitler. Moartea marxismului! — iată salvarea civilizației europene... Nu poate exista pace națională, nu poate exista pace europeană câtă vreme societatea va fi subminată de războiul permanent al marxismului distructiv... Pacea e un mod de-a acorda între ele interesele națiunilor, dar ea nu e posibilă câtă vreme e așezată pe vulcanii războiului social, declarat și purtat de mar-

xism împotriva claselor și împotriva națiunilor... Această luptă a lui Adolf Hitler capătă o amploare neobișnuită prin ultima sa declarație de rupere a relațiilor germane cu sovietele și ajutorarea popoarelor de sub jugul Moscovei de a se elibera și de a-și avea state naționale... Orice om conștient de calamitatea marxismului nu se va lăsa înșelat de calomniile infernale, pe care acțiunea iudeo-masonică mondială le varsă asupra lui Hitler, tocmai fiindcă e dușmanul de moarte al comunismului. Cu concursul tuturor elementelor de ordine, Adolf Hitler va fi salvatorul Europei“.]

De-atunci au trecut ani de zile și, când Germania s'a ridicat în numele Europei să doboare monstrul din Răsărit, România s'a găsit din clipa întâia alături de ea, în aceeași luptă. Două puteri ne-au atras magnetic către Marele Reich: instinctul priemjdiei comune și transformarea fundamentală din politica internă a României.

Dela întâiul războiu mondial până în anul 1940, România a trăit sub imperiul democrației internaționale și sub controlul Societății Națiunilor. Partidele noastre politice, care guvernau țara rând pe rând, deveniseră în bună parte organele de execuție a comandamentelor care veneau de peste hotare, din forurile mondiale ale iudaismului, ale francmasoneriei și ale politicei franco-engleze. Din punct de vedere sentimental, Franța reprezenta busola de orientare a României. Ne lega de Paris ideea de comunitate latină, de afinitate culturală și sentimentul de recunoștință, căci Franța a contribuit într'adevăr la formarea statului român modern. Dar acum, după întâiul războiu mondial, s'a întâmplat acel fenomen de dureroasă eclipsă în conștiința franceză, în cât Franța nu mai era ea însăși. Franța căzuse victima ideologiilor internaționale, care, utilizându-i cu abilitate savantă gloriosul prestigiu istoric, își exercitau astfel influența asupra lumii întregi. E un fenomen de substituire cum rareori s'a întâmplat în cursul istoriei. Parisul, care fusese veacuri de-a purtătură purtătorul de cuvânt al geniului francez, devenise acum, pe nesimțite, purtătorul de cuvânt al ideologiilor internaționale, ceea ce avea să aducă în curând prăbușirea Franței. Dar în România noastră democratică, nimeni, dar absolut nimeni dintre bărbații politici conducători, nu vedea această tragică eclipsă a spiritului francez. Ideologiile internaționale se exercitau asupra vieții românești, în numele prestigiului istoric al Franței, ca și cum ar fi fost pur și autentic franceze. Ele veneau dela Paris, și lumea noastră democratică, fascinată de gloria Parisului, le privia ca atare. Așa se explică și recea distanță, care a existat în această vreme între România și Germania. Forurile internaționale nu îngăduiau o apropiere.

Norocul nostru a fost că nu toți Românii erau democrați și nu toți Românii se entusiasmau de ideologiile pseudo-parisiene. Charles Maurras, doctrinarul naționalismului francez, a formulat un mare adevăr politic când a făcut deosebirea dintre „țara legală“ și „țara reală“. Adevărul lui s'a dovedit însă mult mai valabil în România decât în Franța. În România dintre anii 1918 și 1940, „țara legală“ era regimul democratic, iar „țara reală“ era reprezentată de marile curente naționaliste ale generației tinere. Pentru a înțelege mai limpede orientarea de azi a României, e foarte interesant, cred, să se știe că tînărul naționalism român de un sfert de veac încoace se caracterizează printr'o categorică aversiune față de Franța democratică. Meritul naționalismului nostru este că, dela început, a observat că Franța nu mai poate furniza lumii idei constructive și că ceea ce venea dela Paris prin Geneva nu erau decât ideile iudaismului, ale francmasoneriei și ale capitalismului internațional, toate protivnice personalității autohtone a poporului român.] Dacă naționalismul nostru, înrădăcinat adânc în masele populare, n'a isbutit totuși să răstoarne cu o clipă mai devreme regimul democratic, faptul se datorește neînțelegerii dintre conducătorii dife-

ritelor lui fracțiuni, dintre cari niciunul n'a reușit să fie unanim recunoscut, deși doctrina mișcării era identică. Numai în anul catastrofal 1940, când România a pierdut dintr'odată patru provincii ca o consecință funestă a politicei democratice, naționalismul român și-a găsit exponentul în acel bărbat de înțeleaptă îndrăzneală revoluționară, care e Mareșalul Ion Antonescu. O transformare fundamentală s'a petrecut atunci în viața internă a României: țara „legală“ a devenit una cu țara „reală“. Prin această transformare fundamentală, România s'a încadrat dintr'odată în noul sistem european, proclamat în special de Germania. Naționalismul românesc, contimporan ca vârstă cu național-socialismul german, și având față de el profunde simpatii a unor puncte doctrinale comune, găsea în realizările uriașe ale marelui Reich admirabile prototipuri pentru reformele cerute de o viață românească autentică, liberă de falsurile și desfigurările democrației prăbușite. La temelie alianței germano-române stă astfel afinitatea de doctrină și sincronismul de structură dintre naționalismul german și cel român. Experiența negativă din regimul democratic ne determină să vedem în această afinitate una din garanțiile cele mai solide ale permanenței acestei alianțe.

La aceasta se adaugă, după cum am spus, instinctul primejdiei comune, care a legat magnetic armele române de glorioasele arme germane. Pentru noi, Români, comunismul bolșevic nu constituie propriu zis o primejdie, sau, dacă voiți, el constituie o primejdie secundară. Românu e refractar comunismului. Românu are o imunitate naturală față de comunism. Popor de țărani în imensă majoritate, Românu e legat de pământ și idealul fiecărui țaran e proprietatea individuală. El se poate revolta împotriva marilor latifundiași, dar e incapabil să admită dispariția micii proprietăți individuale. Comunismul bolșevic e ateist și distrugător de Biserică. Țaranul român nu poate concepe viața în afară de Biserică. Concepția lui despre lume, despre viață și moarte e concepția Bisericii ortodoxe. Ateismul bolșevic îi provoacă aceeași oroare, pe care i-o provoacă pe vremuri mahomedanismul. În anul 1917, când a izbucnit revoluția bolșevică, armata rusă se găsea împreună cu armata noastră pe frontul din Carpații Moldovei. Sub ochii soldaților noștri s'a prăbușit armata rusă în cea mai sălbatică anarhie și, cu toate acestea, un singur soldat român n'a fraternizat cu bolșevicii. România a trăit după aceea un sfert de veac în vecinătatea imediată a bolșevismului. Era condusă de un regim democratic, în care toate libertățile anarhice erau posibile, în care evreimea era atotputernică, în care presa era aproape în întregime iudaică, în care agenții Moscovei activau și risipiau imense sume de bani, în care aproape toți conducătorii erau captați de lojile francmasonice. Și cu toate acestea, comunismul a putut izbucni mai degrabă în Spania, la cealaltă extremitate a Europei, decât în România. Ultimul țaran român, pe care necunoscătorii îl cred un primitiv, e foarte conștient de ceea ce însemnează bolșevismul. De aceea afirm în cunoștință de cauză că pentru noi nu există o primejdie bolșevică decât numai dacă regimul lui Stalin ni s'ar impune prin teroare.

Marea, permanentă, imensă primejdie pentru existența poporului și a statului român e Rusia însăși, indiferent dacă e Rusie țaristă sau bolșevică! O lungă și dureroasă experiență istorică, făcută cu acest vecin cu stomacul larg cât stepele Volgei, ne-a învățat să știm că statul român a existat, există și va exista împotriva voinței politice a oricărei Rusii. Câtă vreme va dura o năzuință rusă de a face din Marea Neagră un lac slav, de-a pune mâna pe gurile Dunării, pe Bosfor și pe Dardanele, noi, Români, nu ne vom putea bucura de pace dinspre Răsărit. Niciodată nu ne-am făcut iluzii în această privință. Suntem un popor de rasă mediteraneană și structura spiritului nostru e cu totul alta decât cea slavă. Se spune că avem totuși aceeași credință

religioasă ca și Rușii. E adevărat și nu e adevărat. Ortodoxia noastră religioasă e de esență pur bizantină; legăturile spirituale ale Bisericii noastre naționale sunt cu Patriarhia din Constantinopol. Niciun raport direct n'am avut cu Biserica rusă și, din partea ei, nicio influență asupra noastră. Biserica rusă cunoaște, dimpotrivă, imensa influență în viața ei a unui Român, genialul Mitropolit al Kiewului, Petru Movilă, fratele Domnului Moldovei, care a organizat în veacul XVII această Biserică, i-a întemeiat învățământul superior teologic și e autorul celebrei „Mărturisiri ortodoxe“, carte de valoare ecumenică pentru toate popoarele de aceeași credință. Există istorici ruși cari afirmă că nu știu care din doi e mai mare: Petru-cel-Mare sau Petru Movilă, prințul moldovean devenit Mitropolitul Kiewului. Toată cultura ortodoxă e de origine bizantină și numai cei cari nu cunosc aceste lucruri pot vorbi de o cultură ortodoxă rusă ori slavonă. Bizanțul grefat pe sufletul slav a dat un haos de secte excesive, care au culminat în fanatismul ateist. Bizanțul grefat pe latinitatea noastră a dat o credință intensă, echilibrată și statornică, pe care niciun cutremur n'o poate clinti. E așa de sensibilă deosebirea dintre forma vieții noastre religioase și cea rusă încât un cugetător german, — Hermann von Keyserling, — e convins că singuri Românii sunt în stare să desvolte o cultură neobizantină. Biserica noastră națională e foarte conștientă de această deosebire și tentativa diabolică, recentă, a lui Stalin de a simula ortodoxia pentru a face din ea un laț, pentru popoarele balcanice, nimeni n'o ia în serios în România. Astfel, aparenta înrudire spirituală dintre noi și Ruși e cu totul departe de a ne morfiniza instinctul primejdiei din Răsărit. Deaceea, când Germania hitleristă a dat semnalul războiului împotriva Rusiei, a fost pentru noi ca o deslegare de un mare blestem. Intregul popor român a aderat cu entusiasm nelimitat la această campanie de eliberare, pe care Mareșalul Antonescu a numit-o „războiul sfânt“. (Într'adevăr, de trei ori sfânt e pentru noi acest războiu; pentru că el înseamnă eliberarea Românilor din Basarabia și Bucovina, cele două provincii sfâșiate banditește de Stalin la 1940; pentru că el însemnează cruciada împotriva ateismului comunist; pentru că el însemnează asigurarea existenței statului român însuși.) Din prima zi, Patriarhul Bisericii noastre, în pastorală către întregul popor, a binecuvântat armatele cruciadei și pe Adolf Hitler, marele lor conducător. De atunci încoace, în fiecare sărbătoare, în toate bisericile României, se ridică rugăciuni fierbinți pentru biruința Germaniei și aliaților ei. Biserica ortodoxă română participă la marele efort cu aceeași ardoare sacră, cu care participă Bizanțul creștin la războaiele împotriva păgânilor. Însăși opera de reîncreștinare a populației din Rusia, săvârșită de soldații noștri, e o tradiție apostolică a Bizanțului, care convergea la ortodoxie popoarele învinse. De altfel în Bizanț, precum se știe, războaiele împotriva păgânilor erau socotite războaie sfinte.

Prin considerațiile, pe care le-am rostit până acum, am încercat să schițez motivele interne și externe, care au determinat România să săvârșească actul epocal al aderării la pactul tripartit și, în consecință să intre în războiu alături de Germania. Aceste acte de o covârșitoare însemnătate pentru statul nostru au și o justificare psihologică și anume: încrederea puternică a României tinere în Reichul național-socialist și în poporul german. Noi, Românii, nu suntem în Europa nici o mare putere, nici o mică putere, ci una mijlocie. Oricâtă mândrie națională am avea, simțul proporției ne determină să recunoaștem că singura forță de care dispunem nu e suficientă să asigure existența statului. Dușmanul nostru de totdeauna e un colos. (Noi nu-i putem rezista decât raliindu-ne unei mari puteri de aceeași măsură cu acest dușman, dacă nu mai mare. Care alta decât Germania ar putea să fie această mare putere?) În ultimii

ani mai ales, necesitatea unui sprijin extern ne-a fost pusă la cea mai grea încercare. Am cules decepțiile cele mai amare. Franța, cu mirajul ei latin, s'a prăbușit, așa cum o prevăzuseră, de altfel, naționaliștii noștri. Cine știe dacă și când se va mai ridica vreodată la rolul pe care l-a jucat în istorie. Popoarele nu sunt scutite de soarta oamenilor de a străluci sub soare și de-a îmbătrâni. Pe de altă parte, am avut garanțiile, necerute și oferite, ale Angliei. A fost una din cele mai urâte ipocrizii ale acestui popor, de-a amăgi atâtea țări europene cu făgădueli, pe care nu era capabil să le țină. Sub aceste garanții engleze, am pierdut în anul 1940 Basarabia și Bucovina, și a trebuit să cedăm restul, care se cunoaște. Simțul nostru de orientare ne-a făcut să ne deșeptăm cu o clipă mai înainte de a cădea în fundul prăpastiei. Am făcut ceea ce n'a știut să facă nici Franța, nici Polonia, nici Cehoslovacia, nici Jugoslavia sau Grecia, victimele nenorocite ale ipocriziei engleze. Suntem singura țară, dintre cele încadrate în internaționala geneveză, care supraviețuim cu onoare dezastrului ce a urmat. Acest privilegiu îl datorăm sănătosului nostru instinct naționalist, dar îl datorăm deopotrivă și Germaniei, care, cu largă înțelegere, a știut să facă un aliat dintr'un stat, ce nu-i fusese dușman, ci indiferent. Contribuția pe care o dăm războiului în domeniul economic și în jertfele de sânge e o dovadă a recunoștinții noastre.

Dar această legătură dintre Germania și România nu este și nu trebuie să fie determinată numai de interesele momentului dramatic, pe care îl trăim cu toții. Noi suntem un popor izolat la gurile Dunării și orice Român are sentimentul intim al acestei singurătăți geopolitice. Ființa noastră întreagă strigă din adâncul ei după marea prietenie în brațele căreia să ne dăm cu totul. Românul nu trădează pe cine iubește. Căderea Franței, bunăoară, ne-a îndurerat, fiindcă nu putem uita generozitatea, pe care ne-a arătat-o în vremea ei de glorie. Iar acum în urmă, am dovedit cavalerismul moral de-a nu profita de nenorocirea meritată a unor vecini, care ne-au fost aliați, deși în granițele lor trăiesc minorități românești. Din acest punct de vedere, reprezentăm un caz unic între popoarele din jurul nostru. Cu acest fond apercceptiv de natură morală, suntem capabili să înțelegem și să admirăm marea însușire a spiritului german: fidelitatea (*Treue*) care e fiica onoarei germane. Onoarea germană, pe care Alfred Rosenberg o ridică la rangul de virtute supremă a rasei, e izvorul eroismului, al cavalerismului și al fidelității poporului german, calități pe care niciun alt popor din lume nu le mai posedă azi în aceeași măsură. Dacă se cunosc atâtea cazuri când prietenii au trădat Germania, nu se cunoaște niciunul când Germania și-ar fi trădat prietenii. Și în fericire ca și în nenorocire, Germania rămâne credincioasă, ca un cavaler care nu-și schimbă armura de fier. În acest veac, care a intrat parcă în noaptea desonoarei, a rămas singurul popor în bărbăția căruia te poți încrede cu ochii închiși. El singur ar putea ridica din nou popoarele Europei la paradisul pierdut al cavalerismului.

Aceste nepretențioase considerații ale mele poartă ca titlu: „Drumul României în Europa nouă“. Dar nu există astăzi altă posibilitate de a intra și de a rămâne în Europa nouă decât prin Germania. Căci ce e oare Europa nouă decât Europa veche, care a intrat, cum spuneam la început, sub zodia marelui Reich? În fața Providenței, Germania și-a luat răspunderea popoarelor care alcătuiesc ansamblul european. O îndoită răspundere: de a le înnoi și de a le apăra. Innoirea acestor popoare, devastate de seceta democrației, nu e posibilă decât atunci când prin organismul lor spiritual va pulsa năvalnicul val de viață, care a regenerat Germania. Europa e un întreg geografic și cultural; dar ea nu poate deveni un întreg politic atâta vreme cât statele ei, cu regimuri interne heteroclite, nu adoptă, după posibilități, ceva din arhitectura ar-

monioasă a național-socialismului. Sincronizarea vieții interne a celorlalte state cu viața internă a Germaniei e garanția nădăjduitei unități politice a continentului. Căci dacă Germania a suferit de răul partidismului, de răul iudaismului, de răul capitalismului și al comunismului, de răul disproporției și al discordiei sociale, toate statele europene suferă de aceleași boale distrugătoare. Și dacă Germania a găsit remediul extraordinar în național-socialism, acest remediu e valabil pretutindeni în Europa. Precum nu e încă o unitate politică, Europa nu e o unitate economică. Marea concepție a spațiului vital, făurită de Germania, după care economiile complimentare se întregesc reciproc dela o regiune la alta, e formula care va duce la unitatea și la independența economică a continentului. Dacă am înțeles eu bine, esența Europei noi ar fi o constelație a diversităților naționale, perfect autonome, angrenate în sistemul unei comunități de interese vitale. Poporul care a creat sublima formă a muzicii, care e simfonia, concepe unitatea europeană simfonic, adică armonizarea diversităților naționale sub bagheta unui dirijor de geniu. Această concepție convine de minune naționalismului român, pentru că ea înseamnă recunoașterea personalității naționale autohtone ca izvor de energie economică și spirituală, adusă patrimoniului european. Legea dării și a primirii, lege proprie naturii germane, și care poate deveni principiul spațiului vital al Europei, e cu totul altceva decât exploatarea celui slab de către cel puternic.

În această privință, noi Românii facem o deosebire sensibilă între Francezi și Englezi pe de o parte și Germani pe de altă parte. Francezii și Englezii sunt abstracțiuni pentru poporul nostru : el nu i-a văzut în carne și oase. El i-a văzut numai sub formă de împrumuturi financiare și capitaluri exploatare, intrate în bogata noastră țară. Pe Germani însă îi cunoaște, fiindcă îi vede în carne și oase. Germanul nu e un exploatare, care vine în România ca Englezul într'o colonie, ci ca un camarad mai mare și ca un admirabil colaborator. El a studiat variatele izvoare de bogăție ale țării noastre și posedă soluțiile unui randament maxim, spre binele ambelor părți. Pe unde trece, el civilizează, iar nu pustiește. Pentru poporul nostru, Germanul e, atât în războiu cât și în viața economică, „omul cu mașinile“, omul care săvârșește minuni tehnice. E atât de generalizată această noțiune admirativă încât, în limbajul nostru popular, cuvântul *German* e sinonim cu cuvântul *mecanic* : „neamț“ însemnează pe românește *German*, dar în acelaș timp *mecanic*. Pentru colaborarea României agricole cu Germania industrială, acest fond de admirație și de încredere contează ca un element sufletesc care dinamizează opera comună și îi asigură durabilitatea. În largul spațiu vital dintre Marea Nordului și Marea Neagră, străbătut de aparatul circulator al Dunării, suntem două unități extreme și complimentare. Necesitățile unei țări se împlinesc perfect prin ofertele celeilalte, iar Dunărea ca un maiestuos simbol al naturii, indică de veacuri colaborarea germano-română.

Misiunea Germaniei de organizare a Europei într'o mare unitate, independentă de imixtiunile celorlalte continente, corespunde rolului de regină a lumii și a pământului, pe care l-a jucat Europa în istoria omenirii. Imperiul antic și imperiul medieval i-au îngăduit să îndeplinească acest rol providențial. Dispariția din epoca modernă a imperiului european a descoperit lumii celeilalte o Europă pulverizată de disensiunile dintre popoarele ei. Războiul ce se duce azi din Apus și din Răsărit împotriva ei e un războiu de detronare și de dominație a continentului, fie de către mercantilismul anglo-american, fie de către nebulosul mesianism slavo-asiatic. Dacă semibarbaria americană nu vede în Europa decât un viitor debușeu al produselor de peste Atlantic și, în acest scop, caută să nimicească din aer toate așezămintele ei industriale, barbaria slavo-asiatică nu vede în ea decât o lume sclerizată de

bătrânețe, pe care ar vrea s'o înlocuiască cu plebea proletară a bolșevismului. Dostoievski, profetul echivoc al acestui mesianism, era convins că Europa e deja „un cimitir venerabil“. D. Roosevelt și-a luat sarcina să facă din ea într'adevăr un cimitir. Precum se vede, deosebirea dintre agresorii din Apus și din Răsărit nu e mare.

Dar această bravură a Nordamericanilor și a Englezilor de a se lupta cu domurile și catedralele, cu spitalele și operele de artă, cu copiii, cu mamele și cu bunicii, atinge direct conștiința noastră umană și conștiința noastră culturală. Un copil e „un Dumnezeu în mugure“, zicea filosoful american Emerson. Și nimic nu revoltă sufletul omenesc ca spectacolul unui copil sfărâmat mișelește de bombe. El e însăși nevinovățul, pedepsită fiindcă nu e vinovată. Unde e astăzi Emerson, filosoful idealist al supraomului și admiratorul poporului german, să vadă isprăvile civilizației americane? O catedrală e floarea de marmoră, pe care geniul creștin a ridicat-o pe deasupra tuturor operelor omenești în cinstea lui Dumnezeu. Zdrobirea ei cu bombe e cea mai bestială crimă de profanare a lui Dumnezeu și de dispreț a geniului creator. Unde e Carlyle, cellalt mare admirator al geniului german, să-și vadă eroii, pe cari i-a visat altfel decât în chipul troglodit al lui Caliban? În ordinea naturală, nu e nimic mai sfânt ca un copil. În ordinea culturală, nimic mai sfânt ca o catedrală. Singur sufletul european are înțelegere pentru aceste lucruri care simbolizează suprema noblețe a muritorilor pe acest pământ. Oricât de crude se spune că erau moravurile în Evul Mediu, când omul prigonit se refugia într'o biserică, era salvat. Prigonitorul vedea în acest fapt un semn al ocrotirii dumnezeiești. Departe sau aproape de aceste victime, sufletul european reacționează la fel fiindcă sacrilegiul săvârșit de Nordamericani și de Englezi e socotit sacrilegiu în orice țară din Europa. Ororile lor n'o vor transforma într'un cimitir, ci vor face și mai vie conștiința solidarității europene, pentru care monumentele de artă sunt proprietatea spirituală a tuturor. Singur acest continent, care e leagănul culturii omenești, a fost în stare să ridice spre cer aceste tentacule de piatră ale dorului de eternitate.

Fenomenul german însă, izbucnit ca un vulcan de energie proaspătă din însăși inima Europei, ne dă tăria să credem că această Europă va continua să tragă încă dăre de lumină în istoria omenirii. (Din perspectiva colțului sudestic, unde trăim noi, Românii, Germania ne apare ca o formidabilă sinteză a caracterelor pozitive, ce definesc spiritul european.) Geniul metafizic, geniul artelor, geniul tehnice, geniul organizării și geniul războinic se întâlnesc în marea ei ființă și o autorizează să fie în lume purtătoare de cuvânt a Europei întregi. Din acest punct de vedere, există iarăși o fundamentală deosebire între Germani și Englezi. Pe când Englezii posedă meșteșugul diabolic de a exploata sacrificiul celorlalte popoare în beneficiul lor, Germanii posedă acea conștiință morală, — pe care a definit-o Immanuel Kant și care nu e decât un alt nume al cavalerismului german, — acea conștiință morală în virtutea căreia poporul german se simte în stare să ia pe umerii săi răspunderea colectivității europene. Cuvântul amuțește când ne gândim că, în fața colosalelor primejdii ce ne asaltează, conturul continentului a devenit în întregime front german. E frontul cel mai imens, pe care l-a ținut o armată de când există lumea. Dela această gigantică sarcină eroică a soldatului german, Reichul nu exclude pe nimeni și pe nimeni nu-l silește să participe. Dacă zdrobește pe cei cari se împotrivesc ideii de unitate europeană, încarcă de onorurile camaraderiei pe cei care aderă și se rânduiesc în lupta uriașă.

Doamnelor și Domnilor, dacă puținătatea mea îndrăznește să atingă aceste lucruri, n'o fac din naivitatea discipolului de-a crede că el învață pe maestrul său; o fac numai

pentru a sublinia onoarea, pe care o resimțim noi, Românii, de-a fi camarazii Germanilor pe câmpul de bătaie. În anul catastrofal pentru noi, 1940, eram părăsiți, izolați și aproape pierduți. Niciodată singurătatea noastră de insulă latină în Marea slavă n'a fost mai amară și mai dezolantă. Ea făcea inutil orice gest de apărare. Dar numai un an după aceea camaraderia de arme germană a ridicat din nou sufletul soldaților noștri la înălțimea vechilor virtuți războinice ale strămoșilor. Dintr'o țară uitată în colțul sudestic al Europei, pradă tâlharilor, am devenit participanți la noua istorie continentală, pe care o făurește Germania. Dintr'o țară terorizată până ieri de forțele internaționale, fățișe și oculte, ne-am regăsit pe noi înșine în libertatea de-a face ce voim la noi acasă. Dela întâiul războiu mondial încoace, niciodată România n'a avut un guvern cu mâinile mai libere, un guvern care să lucreze după comandamentele celei mai autentice conștiinți naționale. Un sfert de veac se străduise naționalismul nostru fără să poată realiza măcar un singur punct din programul de regenerare a românismului. Sub regimul democratic, orice încercare era isbită de nulitate. Din forurile internaționale se decreta imediat interdicția. Sub regimul democratic, afirmarea românismului în propria noastră țară era o crimă ce se pedepsea cu moartea în afară de lege. Prin colaborarea cu Germania, numai în câteva luni am curățit organismul statului și al armatei de infiltrațiile străine, numai în câteva luni am purificat satele de Evrei și am eliberat ogoarele țăranilor acaparate de acești Evrei, numai în câteva luni am desiudaizat presa și întregul organism cultural, numai în câteva luni am purificat instituțiile economice, introducând în locurile libere mii de Români, care lăncezeau pe dinafară, numai în câteva luni am început opera de româniezare a orașelor care aveau un aspect galițian. Ne-ar fi fost imposibil să realizăm vreunul din aceste lucruri fără exemplul și prietenia Germaniei care, ca mare putere, a avut cea dintâiu curajul să înfrunte amenințările mondiale și să deșerte organismul ei de paraziții internaționali. Triumful românismului la el acasă îl datorăm victoriei național-socialiste. Astăzi România se simte într'adevăr ca un fragment din Europa cea nouă. Integrați astfel în ordinea lumii noi, am putut să ne aliniem în uriașul front al Răsăritului de rezultatul căruia atârână existența sau neexistența noastră ca națiune.

Eu nu știu ce are să fie mâine. Dar un lucru ni se impune ca o certitudine de piatră pe soclul căreia rezimăm speranțele viitorului: acesta e legământul pe care l-am făcut cu Germania! Nu există putere pe lume care să sfarme vitalitatea poporului german. El este și rămâne permanența și cetatea Europei. Meister Eckart, fondatorul metafizicii și al spiritualității germane, are un cuvânt de uluitoare îndrăzneală când zice: „Eu și Dumnezeu una suntem. Dacă eu n'aș exista, nici Dumnezeu n'ar exista”. Nouă nu ne trebuie prea multă îndrăzneală pentru a spune: Germania și Europa una sunt. Dacă Germania n'ar exista, e sigur că nici Europa n'ar mai exista. Pe această mare certitudine din mijlocul continentului se razimă speranțele de viață ale României noastre. Dacă legământul, pe care l-am făcut, a avut la început un caracter diplomatic, — ceeace nu exclude obligativitatea, — legământul acesta, trecut prin dogoarea războiului, a căpătat un prestigiu de mistică frumusețe. El s'a consacrat în sângele vărsat pe câmpul de luptă; el a devenit un legământ al „fraților de sânge“, cum ar zice poporul în graiul său magic. Un fapt fără egal s'a petrecut, pe care sentimentul recunoștinței nu mă lasă să-l trec cu vederea. Noi am fost dealungul secolelor un popor, care singur a trebuit să lupte și de foarte multe ori să lupte pentru alții. Nimeni însă n'a luptat până acum pentru noi, alături de noi. Când s'a dat semnalul atacului

la Prut pentru recucerirea Basarabiei și a Bucovinei, erau acolo soldați români, dar erau împreună și soldați germani. Grosul armatelor a trecut în marș eroic spre stepele depărtate ale Rusiei, dar în urmă au rămas cei cari au căzut jertfă pentru cauza noastră. Ei sunt Români și Germani. Sângele lor tânăr a stropit aceeași brazdă și trupurile lor se odihnesc în sânul aceluiaș pământ românesc. Sângele sacrificiului german a intrat pentru totdeauna în istoria României, precum sângele românesc s'a risipit în Răsăritul barbar pentru salvarea Europei. Când se vor scrie paginile acestui epos gigantic al flacării împotriva întunericului, aburul sfânt al amintirii va învălui sufletul generațiilor viitoare ca un imn de iubire și de recunoștință pentru rasa imperială, care a îngropat moaște sacre la temelia României.





VÂNTUL DE SUD

DE

VINTILĂ HORIA

Peste turnul acesta cu clopotul ud,
Peste cetatea de lângă fluviu,
A bătut cândva cu foc de Vezuviu
Vântul de Sud.

Din veacuri și-acum gemând se aud
Armuri și brocaturi aproape de unde
Bătea cu lumini foșnitoare pe unde
Vântul de Sud.

În parc împietrise ostategul nud
Și umbra de seară creștea în perdea
Când, sumbru de vise și glorii, trecea
Vântul de Sud.

Clavirul amarul și umbra de dud
Cântau în mătase cum apele curg
Și'n aerul gotic sufla în amurg
Vântul de Sud.

E liniște azi peste verdele crud,
Cresc ierburi greoaie pe trista cetate
Și turnul se macină de când nu mai bate
Vântul de Sud.

Viena, Februarie 1944



VENERE, MARMURĂ CALDĂ...

DE

CONSTANTIN PELMUȘ

Un salon elegant din Viena dela 1870. Tablouri cu rame late, covoare persane, draperii grele și canapele aurite. Intr'un colț o măsuță de ceai, cu prăjituri. În fund o ușă mare de sticlă prin care se văd cupolele Vienei și un cer înstelat. La ridicarea cortinei, Elise și Tante, în prim plan, stau în fotolii bându-și ceaiul. Ceilalți, în jurul lor, pe scaune, sau în picioare.

ELISE: A fost o adevărată întrecere de vorbe galante. M'aș fi putut crede o femeie frumoasă... dacă n'aș ști ce prețuiesc galanteriile.

CHIBICI: Sunteți o ființă încântătoare.

ȘTEFANELLI: Fermețăoare.

EMINESCU: O vrăjitoare !

ELISE: Ce însemnează vrăjitoare?

SLAVICI: Uneori — o ființă închinată Necuratului; alteori — o ființă care prir. far-mecele ei fură mințile bărbaților.

ELISE: Desigur, în ipoteza că bărbații au minte.

CHIBICI: De multe ori au ca să și-o piardă.

SLAVICI: Cu ajutorul vrăjitoarelor.

EMINESCU: (văzând pe Elise zâmbind) mai mult către sine însuși. Care, uneori, știu atât de frumos să surădă!

ELISE: Ah! Nu mai vreau vorbărie. Cu ce ne putem distra mai departe?

CHIBICI: Cântându-ne ceva. Pianul așteaptă.

ISOPESCU: Eu v'aș întoarce foile partiturii.

ȘTEFANELLI: Ba eu!

SLAVICI: Ba eu!

CHIBICI: Ba eu! Am întâietatea! Eu am venit cu ideea.

ELISE: Nu! Văd că pianul este un măr al discordiei.

CHIBICI: Nu pianul! Ci Venus!

ELISE: Ați epuizat mitologia! Astăzi am fost rând pe rând: naiadă, vrăjioare, driadă, Venus..

CHIBICI: Sunteți în permanentă schimbare. Și unei noi ființe îi corespunde alt nume.

ELISE: Numai d. Eminescu nu spune nimic. Parcă nici n'aș exista!

EMINESCU: Iertare, Doamnă, dar...

CHIBICI: Desigur că a făcut o călătorie în țara visului.

SLAVICI: A poeziei.

ELISE: Adevărat, domnule Eminescu?

EMINESCU: Nu, Doamnă. Erați doar aici — și o călătorie pe alte țărâmurii, ori cât de magnifice, ar fi fost fără rost.

ISOPESCU: Interesantă măgulire!

CHIBICI: Incepe să prindă limbă.

ELISE: Domnule Eminescu, văd că știi să spui lucruri plăcute. Nu-ți mai dau voie să fii ursuz. Vino lângă mine. Vreau să te am sub pază. Nu vreau să mai evadezi.

EMINESCU: V'ar seca spiritul, Doamnă.

ELISE: Domnule Eminescu, în prima seară ai fost fermecător. Nu mă săturam ascultându-te; și astăzi ești ca o zi fără soare. Dece? Dece această îndărătnicie de a te închide în tine?

EMINESCU: N'am nimic, Doamnă. Cine știe? Vremea poate.

CHIBICI: Nu vă plac zilele posomorâte?

ELISE: Nu, nu-numai cele cu soare. Imi place tot ce strălucește, tot ce este voioșie. De aceia nu-mi place să-l văd pe domnul Eminescu, trist. Spune-mi, ce s'a întâmplat?

EMINESCU: Nimic Doamnă.

ELISE: E păcatul d-tale că nu-mi spui. Aș fi vrut să te ajut.

CHIBICI: E un băiat ciudat, Doamnă. Aici este vesel ca un joc de lumini, aici este mohorât ca o casă cu obloanele închise. Dar în sufletul lui este atâta căldură încât ne este drag chiar când ne bruftuește, ne alungă din lumea lui. Zâmbetul lui te fură și împrăștie supărarea ca soarele, norii. Și ți-e mai drag ca înainte...

TANTE: Domnule Râvneanu, îmi place... Sunt mișcată de prietenia dvs. Dea Domnul ca ea să dureze toată viața. O prietenie e un mare dar.

CHIBICI: Fără Eminescu, noi n'am mai fi noi. Și el umblă mai mult printre stele, decât pe pământ.

ELISE: Dacă n'ar fi atâtea lucruri care o fac cu neputință, aș vrea să fac și eu parte din cercul dvs.

CHIBICI: Chiar faceți parte Doamnă. Cercul nostru este acolo unde suntem doi... Și aici suntem toți.

ELISE: În casa noastră am vrea să vă simțiți ca într'o casă prietenoasă din țara dvs. Imi pare rău... Nu știu ce ai, dar nu vreau să te mai văd cu ochii triști.

CHIBICI: Căutătura aceasta pare să-i vină de departe — dintr'o lume necunoscută nouă.

ELISE: Domnule Eminescu, vino mai aproape. Dece te temi?

EMINESCU: Sunt o ființă blestemată — se sfarmă și se întinează tot ce ating.

ELISE: Domnule Eminescu! Se poate? Tocmai d-ta? Asemenea vorbe?

CHIBICI: Cochetărie, Doamnă, cochetărie! În basmele noastre există numai un om care preface în aur tot ce atinge.

ELISE: Dacă ai avea darul acesta, ce ai face?

EMINESCU: Aș face ca tot orașul să fie de aur.

ELISE: Dece tot orașul?

CHIBICI : Cadru, Doamnă, pentru frumusețea dvs.
ELISE : Nu, domnul Eminescu aș vrea să mi-o spună.
EMINESCU : Sunt sărac, Doamnă. N'am avuții și nici spirit.
ELISE : Nu vrei să te desgheți! Și-mi pare rău! Și totuși ceva îmi spune că, dacă ai vrea să vorbești, ai putea spune lucruri pe care altul niciodată n'ar putea să le spună. Ce te face să fii mereu ca un arici?
EMINESCU : Totul, Doamnă.
CHIBICI : L-a orbit strălucirea dvs., Doamnă. Nu poate să-și vie în fire.
ȘTEFANELLI : L-am prins făcând iarăși versuri.
EMINESCU : Calomnie, Doamnă, calomnie.
ȘTEFANELLI : Dovada. E o pagină uitată pe masă.
ELISE : Adevărat? Faci poezii?
EMINESCU : Copilării, Doamnă, copilării.
ELISE : (cetind) „O vin în părul tău bălai s'anin cununi de stele“. Bălai? Ce însemnează bălai?
CHIBICI : Blond, Doamnă.
ELISE : A! Versurile le confisc.
CHIBICI : Pe câtă vreme îl eliminați din școală?
ELISE : Până va face altele.
CHIBICI : Ii trebuie o muză. Fără o inspiratoare..
ELISE : Pentru fiecare poezie?
CHIBICI : Nu, doar acelea care dăinuesc peste veacuri.
ELISE : Cine știe! Poate că e greu de găsit asemenea ființă.
CHIBICI : Ca și geniul, Doamnă. (către Eminescu, declamator) Omule! care prefaci în aur..
SLAVICI : (închinându-se repede) Doamne ferește! Doamne ferește!
CHIBICI : (mirat) Ce s'a întâmplat de te închini?
SLAVICI : Legenda asta!... Și pomenită tocmai în legătură cu Eminescu... Dea Domnul să nu fie un semn!
CHIBICI : Ești un superstițios!
ELISE : Dar ce are legenda aceasta? E frumoasă. A prefaci totul în aur!..
SLAVICI : Dar nu cunosc ceva mai dramatic! Nu poate să fie! Să prefaci în aur tot ce atingi! Asta însemnează să dăruiești tuturora — dușmani, sau prieteni — comori și fericire... dar tu, tu însuși să te stingi lipsit de orice bucurie pământescă. E un destin de ființă blestemată.
ELISE : E tragic într'adevăr. Nu m'am gândit.
EMINESCU : Totuși e un dar mare. Să prefaci în aur tot ce atingi! Insemnează să crezi din durerea ta o altă lume. Și cel care creează nu poate dori mai mult. E ca un Dumnezeu! Fără jertfă, fără suferință, nimic mare nu poți clădi.
SLAVICI : Inflăcărarea asta!... Oare ce o fi în noaptea asta în aer, de-mi pare altfel decât celelalte nopți?
CHIBICI : Fantasmagorii! E o noapte pentru tinerețe și veselie. Doamnă, ordonă! Să facem ceva ce nu s'a mai văzut sub soare.
ELISE : Am jucat jocuri de societate, mi-ați povestit întâmplări vesele, mi-ați vorbit despre țara de unde veniți și v'am vorbit despre Veneția.
EMINESCU : Veneția, Doamnă, trăia așa cum ne-ați descris-o. San Marc care se înfiora bătând miezul nopții... Luna tăcută care pătrundea printre vechi portali albini peretii... Dece vă uitați așa la mine?

ELISE : E ciudat. Am fost la Veneția și totuși parcă vorbele D-tale mi-o evocă mai puternic. Văd Veneția — într'adevăr ciudat! Dar... să ne întoarcem la jocul nostru. Vreau un joc nou... care n'a mai fost jucat până acuma.

CHIBICI : De o ființă ca dvs.? Popice! Dar e un joc fără surprize.

SLAVICI : Ereții și porumbeii.

ȘTEFANELLI : Oina.

ELISE : Am găsit! Jocul de-a dragostea! Imi veți face declarații de dragoste.

CHIBICI : Minunată idee! Toți odată?

ELISE : (râzând) Nu, nu... pe rând. Deși ar avea haz...

SLAVICI : (proclamând) Lupta cântăreților dela Wartburg!

ȘTEFANELLI : Nu voi îndrăzni niciodată.

CHIBICI : Fă-ți cruce și spune: Piei Satano! Eu — sunt în elementul meu!

SLAVICI : Noi, niște bieți studenți? Și, așa, pe negândite?

CHIBICI : Și dvs. sunteți minunat de frumoasă. Ne înghețați!

ELISE : Nu sunteți oarecine, sunteți apărătorii noștri, mântuitorii noștri. Fără dvs., cine știe ce s'ar mai fi întâmplat. Nu-i așa Tante?

TANTE : Nu-mi aduc aminte! Au fost momente îngrozitoare... Și toate astea numai pentru că n'am găsit nicio trăsură după eșirea dela teatru. Niciodată n'am văzut străzile Vienei atât de goale... Credeam c'o să ne ucidă acei derbedei... Tremur când mă gândesc că s'ar fi putut să nu vină nimeni la strigătele noastre. Jesus Maria! Binecuvântat să fie Domnul că v'a adus.

EMINESCU : O! Doamnă — ar fi făcut-o oricine. Era o datorie.

TANTE : Da, dar nu mai era nimeni pe stradă. Și poate alții n'ar fi îndrăznit să se bată cu acei derbedei. Dacă le-ar fi fost frică?

CHIBICI : Meritul e al lui Eminescu, Doamnă. Ar fi nedrept să n'o recunoaștem. Noi suntem niște profitori.

ELISE : Sunteți prietenii lui și sunteți din aceeași țară depărtată.

TANTE : Elise, renunță la glumă. Cavalerii noștri s'ar putea simți stingheriți.

ELISE : E doar un joc, o glumă...

CHIBICI : Dar când se va sfârși jocul? Când vom redeveni ființe terestre, ne va fi grea întoarcerea. Vom fi ca niște alungați din paradis.

ELISE : Țin la acest joc. Nu știu de ce, nu știu cum mi-a venit în minte acest gând, dar n'aș putea să renunț. Am impresia că ne vom distra de minune.

CHIBICI : Atunci... (se înclină) O Doamnă nu poate fi refuzată.

ELISE : Păcat că n'am Heralzi care să trâmbițeze deschiderea *tournoi*-ului. Tineri cavaleri, încercați-vă armele. Doamnele vi le-ați ales, flamurale flutură în soare, caii nechează strânși în zăbale, Doamnele blonde și nobile palpită și așteaptă să zâmbească învingătorului.

ISOPESCU : Cer pentru mine onoarea de-a fi primul. Nu mi-e frică.

ELISE : O aveți.

ISOPESCU : Și răsplata?

ELISE : Nu m'am gândit. Răsplata învingătorului!... Desigur... trebuie... Da, o dublă ceașcă de ceai.

CHIBICI : Indulcită la lumina ochilor dvs. — primesc în numele tuturor. Eu mă voi ocupa și cu punerea în scenă. Doamnă, ca să ascultați, trebuie să stați într'un fotoliu, cu o mână la ochi... nu — jucându-vă cu un evantai. Cred că ar fi nimerit un evantai alb de bal.

ELISE : Peppi, adu-mi evantaiul de pene. Gata punerea în scenă?

CHIBICI : Gata. Primul suspinător în ordinea înscrierii vă cere, Doamnă, îngăduința de a-și juca existența.

ELISE : E atât de grav?

CHIBICI : Vă va răspunde îndrăgostitul, Doamnă, cu o declarație de flacără și lavă. Zarul este aruncat; Isopescu, încrede-te în soartă.

ISOPESCU : Doamnă... acuma... dda... desigur... voiam să spun... De când v'am văzut întâia oară... Era atâta primăvară în privirea voastră.

SLAVICI : N'ai căldură.

ȘTEFANELLI : Și părul nu ți-e destul de vâlvoi.

CHIBICI : Ai fost destul de zăpăcit... dar o declarație de dragoste presupune pasiune și o pasiune nu poate fi exprimată decât printr'un păr vâlvoi.

ELISE : Sunteți cruzi! Domnule Isopescu, ai totuși dubla ceașcă de ceai.

CHIBICI : E o distincție care echivalează cu o surghiunire. Nu ești demn de dragoste. Deci reintră în umbra din care niciodată n'ar fi trebuit să ieși.

SLAVICI : Finis Poloniae!

CHIBICI : Slavici! Nu te bucura. Tu intri în focul cumplit.

ȘTEFANELLI : Doamnă, e logodit. S'ar putea să iasă o dramă familiară. Indurare! Indurare! Altfel cine știe ce-o să pătească.

ELISE : Sunt fără inimă. Descind doar din Olimp — așa mi-ați afirmat-o.

CHIBICI : N'am găsit îndurare. Slavici, pregătește-te de cel mai înfiorător supliciu: declarația de dragoste, când n'ai nicio speranță.

SLAVICI : Doamnă, am fost întotdeauna un timid. Și acum mă simt și mai timid. Și-mi vine să râd... Cum v'aș putea eu vorbi despre dragoste? Nu sunteți deloc din lumea noastră. Ingheț numai când mă uit la dvs.

ELISE : N'am nimic de meduză în mine, cred.

SLAVICI : E o încântare să vă privească omul. Și tocmai de aceea, poate, simți nevoia ca în preajma voastră să umbli în vârful picioarelor... Ființa dvs. o invitație, pentru un bărbat, ca să vi se devoteze... Dar, mai departe... nu, n'am curajul să spun nici în glumă marele cuvânt. Nu te poți juca de-a dragostea cu o ființă ca dvs.

CHIBICI : V'am spus, Doamnă, că e un suflet cumsecade. Soț predestinat.

ELISE : Inceputul e bun! Promite... parcă.

CHIBICI : Gândul trădării i-a turnat plumb pe aripi. Doamnă, pot să-i făgăduesc dubla ceașcă de ceai?

ELISE : Desigur.

CHIBICI : Ștefanelli — ți-a sosit ceasul. Resemnează-te!

ELISE : Fără stinghereală. Dați-vă drumul la fantezie. După cum vă cunosc, nu veți trece marginile îngăduinții. Orice îndrăzneală vă va fi iertată de mai înainte.

ȘTEFANELLI : Nu îndrăznesc să mă uit în ochii Dvs.

ELISE : Vrei să te uiți în altă parte? Ești mai inspirat atunci?

ȘTEFANELLI : Vreau să știți că vă iubesc, dar...

CHIBICI : Ai spus marele cuvânt? Vulcan de pasiune, tu?

ISOPESCU : Dar totuși prozaic — pasiunea nu-î dă aripi fanteziei.

CHIBICI : Doamnă, în calitate de regizor și impresar întreb: continuați, sau altul?

ELISE : Să auzim până la sfârșit. Poate că avem vre-o surpriză.

CHIBICI : Doamna înlocuește cu imaginația lipsa de închipuire a partenerului. E maximum de milostenie... și de cruzime, când vrei să-i dovedești cuiva că persoana lui nu te interesează.

EMINESCU : Lăsați-l! Altfel, s'apropie rândul celorlalți.

CHIBICI : Uitați-vă la Eminescu! A și început panica!

ȘTEFANELLI : (disperat) Eu trebuie să-mi fac declarația, și voi vorbiți mai mult decât mine.

CHIBICI : Nu e vina noastră, ci a elocvenții tale.

SLAVICI : Ar trebui să ne mulțumim că vorbim pentru tine ca să umplem vidul.

ȘTEFANELLI : Intr'o asemenea anarhică tovărășie, nu pot să mă ridic în slavă.

CHIBICI : Doamnă, iertați-l că nu știe ce vorbește. În fața unei ființe ca dvs., restul nu există.

ȘTEFANELLI : Să te vedem ce poți... ți-a venit doar rândul.

CHIBICI : Am impresia că sunt un om al renașterii. Sunt autor, actor și regisor. Ca bun creștin pravoslavnic mă închin mai înainte de a porni la luptă. Sunt un maestru al declarațiilor... în închipuire, bineînțeles, Doamnă. Mă așteptam, era firesc să fiu mai stăpân pe mine... și totuși mă simt stingher... intimidat. Doamnă, n'ați putea spune: „Cele mai frumoase povești, sunt acelea nescrise“?

ELISE : Jocul privește pe toți, domnul meu.

CHIBICI : Fie! Doamnă... când v'am văzut întâia oară...

ISOPESCU : E fraza mea. Nu merge cu plagiate. Așa e ușor...

CHIBICI : Treceți pe stradă... Și era mersul vostru viori — ca un vers ar spune prietenul Eminescu. Ca al unei ființe care știe că este încântătoare — așa spune eu care sunt un om al prozei. Erați ca o primăvară luminoasă, răzătoare, zglobie — ca o primăvară cu soare mult dela noi. Treceți pe stradă și nu vedeți pe nimeni.

ȘTEFANELLI : Și mai ales pe studentul sărac... Știm! Clișeu... roman foileton.

ISOPESCU : Nici tu nu ne-ai lăsat pe noi! Dacă n'ar fi respectul pentru voi, Doamnă...

CHIBICI : Am vrut doar să vă cruț un moment penibil. Sunteți învățați să aveți timp, să vă preparați.

ȘTEFANELLI : Vorbim poate mai greu, dar suntem mai statornici.

CHIBICI : Dar e un joc — și dubla ceașcă de ceai ne este la toți asigurată. Imi permiteți?

ȘTEFANELLI : Din respect pentru Doamna, căreia îi cerem umiliți iertare că nu ți-ai jucat cinstit jocul.

CHIBICI : Fie! Va judeca istoria. Erați numai tinerețe, Doamnă — și crudă tot ca tinerețea, Doamnă, fiindcă treceți fără să observați că pășeați pe un pavaj de inimi pe care bărbații, văzându-vă, ca un omagiu, vi le aruncau la picioare. Și n'ați ghicit că inima cea mai strivită poate s'a sfărâmat de durere numai când ați trecut mai departe. Doamnă, ea ar reînvia dacă v'ar simți din nou pasul...

ISOPESCU : Doamnă, ce notă îi puneți?

ELISE : Agreabil! Fantezie! Spirit! Aveți aceeași dublă ceașcă de ceai.

ȘTEFANELLI : Cred și eu! Acuma! Când a avut timp să se pregătească!

SLAVICI : Pe noi nici nu ne-a lăsat să vorbim. Mereu ne-a întrerupt.

ISOPESCU : Gelozie! Dacă ar fi să reîncepem!

ȘTEFANELLI : Zeii nu se repetă, din nefericire!

CHIBICI : N'ar fi nicio schimbare. Și am întârzia prea mult pe Eminescu.

ȘTEFANELLI : Uitați-l cum s'a ascuns.

CHIBICI : Reintru în rolul meu de regisor. Acum e rândul lui Eminescu, Doamnă, dar noi, soborul, v'am ruga să-l scutiți. E rușinos ca o fată și nu știe decât din cărți ce-i o declarație de dragoste, Doamnă.

ELISE : Sunt fără inimă ca o ființă a Cerului. Mi-ați spus doar că sunt zeiță. Asta obligă. Și Diana a pus câinii să-l sfâșie pe Acteon... Nu pot să mă port ca o ființă pământească.

CHIBICI : Eminescu, n'ai găsit îndurare. Pregătește-te pentru supliciu. Și gândește-te că suntem lângă tine când vei spune: — Doamne, treacă dela mine acest pahar! Mai ai nevoie de o schimbare de regie care să nu-ți stânjenească inspirația? Doamnă, vă rog, acest fald al rochiei. Genus irritabile vatum... Permiteți, Doamnă, să observ că pasiunea va fi sugerată plastic prin părul său vâlvoi. Când vorbele vor fi fade, uitați-vă la păr și uitați cuvintele. Putem avea bunăvoința dvs.?

ELISE : Nu știu ce-i îndurarea.

GHIBICI: Eminescu, Doamna este inspirată de cele mai bune sentimente. Te poți apropia. Ne-am încercat norocul și după cum vezi suntem toți întregi, fără niciun mădular lipsă.

SLAVICI: In cazul cel mai rău îți ai ceașca de ceai asigurată.

EMINESCU: Nu pot să mă joc... mi se pare crud...

ELISE: Sunt o tirană. Dacă nu-mi dai ascultare, voi pune sclavii să mi te aducă legat de picioare.

ISOPESCU: Și poate să te pună și'n fiare.

CHIBICI: Evită biciuirea! Nepriceput! nu știi să înlături suferința.

EMINESCU: E crud să te joci cu dragostea. Doamnă, nu se cade să vă jucați cu dragostea. E un sentiment care ține de divinitate. (Dădată, cu hotărîrea bruscă a timizilor înfricoșați, ingenunchind) Doamnă, mă uit în ochii voștri și nu văd în ei nici-o răutate. Din contra, e bunătațe. Lumina care pornește din ochii voștri, Doamnă, îmbie și parcă spune: — Apropie-te! Este iertare și pentru un biet nevrednic ca tine. Și eu cred în acea lumină și ași vrea să lucească toată viața. Doamnă, să n'o lăsați să se stingă! Ar fi atât de tristă viața dacă n'ar fi pe lume bunătațe și-bucurie! Ochii voștri! mă uit în ochii voștri, Doamnă, și mi se pare că văd deschizându-se o poartă care duce spre stele. Și văd un templu cu înalte coloane dorice... Vibrează toată ființa ta când te gândești că în acel templu de marmoră albă, este zeița așteptată și și visată de tine. Și te apropii de ea — cu teamă ca tu, o ființă pământească, să nu-i faci vre-un rău, să nu-i întuneci vre-o rază din cereasca-i lumină. Și e atât de albă și de curată minunea visată! Și ca un val de aur se revarsă bucuria în ființa ta. Și năpădește totul ca un potop. Și-ți vine să strigi lumilor, stelelor, cerului, pământului: Iubesc! iubesc! și — iată — am întâlnit pe zeița așteptată! Și e în tine numai bucurie și numai recunoștință. Și te duci la Dumnezeu să-l rogi s'o țină mereu frumoasă, departe de tot ce urățește și întinează. Și bunul Dumnezeu îți va asculta ruga, pentru că ea e cea mai minunată făptură din câte a creiat Ziditorul. Și dragostea ta e prea mare ca Dumnezeu să nu te înțeleagă și să nu-ți zârnbească înduioșat. Și atunci te simți puternic, fără sfârșit ca un zeu și îndrăznești să poruncești Morții, să poruncești Vieții, să poruncești Timpului. Și poruncești Timpului să se oprească — ea să rămână o veșnică albă minune. Și poruncești lumilor să-i înalțe cel mai înalt tron în Cerul deapururi închis oamenilor de rând.. Și poruncești Vieții să-i dea scepstrul. Și poruncești noroadelor pământului să se prosterneze în pulbere și să ceară îndurare. Și, la picioarele ei de zeiță, nu va ajunge decât adorarea însetaților pământului care nu-i vor cunoaște decât din vis frumusețea.

Și vei veni și tu, și-ți vei pleca genunchii la picioarele tronului ei diamantin și-i vei spune: — Sunt un biet vagabond dintr'o țară necunoscută, dar iubirea mea m'a înălțat până la tronul tău de lumină. Nu mă pedepsi c'am îndrăznit atât de mult, c'am trecut aceste depărtări astrale. Nu-ți cer decât o zâmbire — o zâmbire în fața stelelor singuratice; o zâmbire pe care n'o poate avea decât o zeiță ca tine. Pe urmă nimicește-mă, sau, dacă ți-e voia, aruncă-mă din nou pe pământ. (Se pleacă pe brațul ei și-l sărută. Moment de confuzie generală. Prietenii nu știu ce să creadă. Elise este mișcată, tulburată. Eminescu, care, după sărutarea brațului, a sărit în picioare ca aruncat de un resort stă parcă încremenit de propria-i îndrăzneală. Cei dintâi se desmeticesc. Chibici și Ștefanelli care încep să aplaude ca la teatru).

CHIBICI: Bravo! Bravo!

ȘTEFANELLI: Bis! Bis!

SLAVICI: Ai văzut de unde sare epurile?

ȘTEFANELLI: Ne-ai salvat prestigiul de studenți dintr'o țară necunoscută.

ELISE: Domnule Eminescu, sunt mișcată. Mi-ai făcut o declarație de adevărat poet. Nimeni nu m'a divinizat până acum. Și-ți zâmbesc cum mi-ai cerut... Și-ți dau și mâna.

EMINESCU: (sărutându-i mâna) Doamnă, niciodată n'aș putea să vă mulțumesc îndeajuns.

ELISE: Imi pare rău, dacă a fost crud jocul. Ne-am împăcat?

EMINESCU: Bunătatea dvs. este nemărginită.

CHIBICI: (Cu voce tare, solemn) Premiul întâi cu cunună — Eminescu Mihail.

ELISE: Domnilor, știu că nu se cade, că nu este obișnuit, dar v'aș ruga să amânăm pe altă dată plata recompenselor. Mă simt obosită. Și poate vom găsi ceva care să ne amintească și mai târziu de seara aceasta. Da?

CHIBICI: Doamnă, ne faceți prea multă onoare.

ȘTEFANELLI: La ordinele Dvs. Doamnă.

ELISE: Atunci vă voi anunța, domnilor. Noapte bună! Noapte bună!

ISOPESCU: Noapte bună! (Mișcare de retragere generală).

EMINESCU: Noapte bună, Doamnă!

ELISE: Mi-ar face mare plăcere să mai vii! (cu intenție) „In fața stelelor singuratice“.

EMINESCU: Oare să cred în minuni?

CHIBICI: Noapte bună, Doamnă! C.ne ar fi crezut! E aproape miezul nopții.

ELISE: Noapte bună! (Es cu toți. Servitoarea strânge măsura de ceai și ese și ea în urma celorlalți). Ce copil ciudat! (După plecarea musafirilor, urmează un moment de tăcere, de gol. Elise se plimbă prin casă neliniștită, tulburată, străină, ca după o întoarcere dintr'o călătorie, (într'o țară de lumină) Ciudat! Și tăcerea asta! Ce-i întunericul acesta?

TANTE: Ce întuneric? Nu s'a stins încă nici o lampă.

ELISE: Mi se pare atât de curios totul! Ca o stingere de lumini după un bal.

TANTE: Cum ți-a putut veni ideea aceasta? Să te joci de-a dragostea! Se poate? Cu un băiat necunoscut?

ELISE: Și n'are decât douăzeci de ani!

TANTE: Ce vrei să spui cu asta?

ELISE: Nimic. Nu știu... Nu știu unde mi-e capul.

TANTE: Văd! Indată ce poți vorbi astfel!

ELISE: Dacă te-ai fi putut uita în ochii lui! Parcă se frângea ceva în el... Și era totuși

o forță în cuvintele lui care ar fi putut mișca lumile... Dacă am fi fost singuri! Nu știu ce aș fi făcut!...

TANTE: Desmeticește-te! Cum poți să ai asemenea gânduri? Un biet student!

ELISE: Dar n'ai auzit vorbele lui? Așa nu poate simți oricine. Era curat ca un înger când îmi cerea „o zâmbire în fața stelelor singuratice“.

TANTE: Nu trebuie să-l mai primești. E mai bine.

ELISE: Dece?

TANTE: Te iubește. Nicio îndoială. Și o să ți-o spună altfel a doua oară.

ELISE: L-aș opri. Și totuși mi-ar plăcea să nu m'asculte!

TANTE: Te joci cu focul! E mai bine să plecăm pentru un timp.

ELISE: Sunt ca amețită. Desigur că ar fi mai bine... Sunt parcă prinsă de o vrajă.

TANTE: Plecăm în Italia. Acolo e primăvară.

ELISE: Trece până mâine. Trebuie să treacă. Nu mai sunt o copilă. Și totuși vorbele lui au deschis o poartă spre un mare vis...

TANTE: Dumnezeu! Dar ai fost măritată. Cunoști bărbații.

ELISE: Nu seamănă cu nici-unul. Te-ai uitat la gura lui? E a unui copil în ciudat căruia i s'a luat jucăria. Desigur că suferă.

TANTE: Elise! Nu te mai înțeleg! Tu atât de pretențioasă, de nu ajunge nimeni...

ELISE: Dar e frumos! Are un cap de zeu tânăr... Și niște ochi hipnotici... Te-ai scufunda în ei și ai vrea să uiți totul...

TANTE: Și dacă și-ar pierde capul?

ELISE: Nu mi l-aș pierde eu. Sunt sigură. Cu toate că este atât de dulce ispita.

TANTE: Dar unde vrei să ajungi?

ELISE: Nu știu, dar îmi place barca și mi se pare că țărnul spre care am merge e înflorit (către servitoarea care intră). Ce este?

PEPPI: Coniță, domnul Eminescu. A venit iar.

ELISE: La ora asta? Nu e un ceas pentru vizite.

TANTE: Nu trebuia să-l anunți. Conița nu poate să-l primească.

PEPPI: Și el? (repede) Nu pot... adică... Să între.

TANTE: Faci rău că-l primești, sfârșește repede cu el. E mai bine s'o faci chiar în noaptea asta.

ELISE: Cine știe! (Ușa se deschide și intră Eminescu).

EMINESCU: Doamnelor, iertați-mă că vă impun prezența mea, obositoare poate, dar...

ELISE: Domnule Eminescu, ești oricând binevenit.

TANTE: Numai de d-ta a fost vorba tot timpul, și despre țara d-tale spre care aflăm că vrei să pleci fără veste.

EMINESCU: Avem o mare sărbătoare.

TANTE: Eu îți doresc călătorie frumoasă. Dealtfel și noi plecăm mâine în Italia.

EMINESCU: Adevărat?

ELISE: Da... interese familiare.

TANTE: Mie să-mi dați voie să mă retrag... Mai am pregătiri de făcut. Domnule Eminescu, îți doresc tot norocul în țara d-tale.

EMINESCU: Sunt mișcat și recunoscător, Doamnă.

TANTE: Nu întârzia mult, draga mea. (Ese).

EMINESCU: (Repede) Chiar plecați?

ELISE: Da! Ce te miră?

EMINESCU: Desigur, nu-i nimic de mirat... Dar așa, deodată... e surprinzător. Acum un ceas nu ne-ați spus nimic și acum...

ELISE: Și d-ta pleci.

EMINESCU: O! Eu! Am alte motive. Plec numai ca să... E mai bine poate...

ELISE: (întrerupându-l) Iți pare rău?

EMINESCU: Dacă aș putea să vă opresc, dacă ați vrea să renunțați la plecare!

ELISE: Nu-i nimic sigur...

EMINESCU: (cu avânt întrerupând-o). Vă mulțumesc... vă mulțumesc...

ELISE: N'ar fi trebuit să vorbești.

EMINESCU: Toți sunt convinși că a fost o glumă.

ELISE: Mi-ar fi plăcut mai mult s'o ghicesc, decât s'o știu.

EMINESCU: Mi-a fost teamă că n'ai să mă înțelegi niciodată. Și timpul zboară, și anii trec și nimic nu dăinuește.

ELISE: Ești un copil! De ce ai venit chiar în noaptea asta?

EMINESCU: E atât de lungă o clipă!

ELISE: Și anii sunt atât de scurți! La douăzeci de ani clipele trec iute. Nu vrei să vii mai aproape?

EMINESCU: Nu îndrăznesc.

ELISE: Și totuși, adineauri...

EMINESCU: O! Doamnă, oare să nu fie iertare? Desigur, nu s'ar fi convenit ca eu un biet student...

ELISE: Un mare și ciudat copil! Și totuși...

EMINESCU: Un necioplit, Doamnă, care intrând într'o grădină fermecată, în loc să admire florile și să se prosterneze în fața Ziditorului care le-a creat, le-a strivit în picioare.

ELISE: Domnule Eminescu, vorbești despre cineva care mi-a făcut o declarație de dragoste.

EMINESCU: Tot nu l-ați iertat, Doamnă?

ELISE: Din moment ce ești aici!

EMINESCU: Adevărat!? Cum!... Dar cum să vă mulțumesc?... Cum...

ELISE: Lăsându-mi mâna și fiind cuminte. Ești generos ca un stăpânitor al universului care dăruiește regate pentru un zâmbet.

EMINESCU: Aș vrea să fiu într'adevăr.

ELISE: Iar înflăcărare? Ești incorigibil!

EMINESCU: Cum aș putea fi altfel în preajma voastră? Ești Ileana Cosânzeana basmelor noastre.

ELISE: Cine-i Ileana Cosânzeana?

EMINESCU: O zână cu păr de aur. Cea mai frumoasă zână.

ELISE: Zână! Zână! Ce rezonanță ciudată! Insemnează: zeiță?

EMINESCU: Da! Zână, soră a Soarelui...

ELISE: Sunt numai o biată femeie. Ar trebui să ți-o repeți tot timpul.

EMINESCU: Mi-o spun și mi-o repet tot timpul: Ești o ființă astrală!

ELISE: Ești un fantast! Un mare romantic!

EMINESCU: Totul a fost romantic până acuma!

ELISE: Da! Ai dreptate! Ne-am fi putut vedea întâia oară pe stradă, sau, știu eu! la un ceai. Și ne-am întâlnit într'o noapte când mi-ai luat apărarea împotriva unor derbedei. Mi-ai luat apărarea — și nu mă cunoșteai.

EMINESCU: Bine cuvântat fie ceasul care mi-a dat putința să te cunosc.

ELISE: Am fi putut să stăm pe străzi diferite și locuiai peste drum de mine. Și totuși nu ne-am cunoscut.

EMINESCU: Lucea în nopțile cu lună atât de frumos fereastra ta. Și mi-era atât de drag s'o privesc!

ELISE: Am fi putut fi vienezi amândoi — și totuș ești dintr'o țară necunoscută și ciudată.

EMINESCU: Sunt dintr'o țară unde totul este nou și plin de soare și de bucurie de viață.

ELISE: Și n'ai îndrăznit să-mi spui că mă iubești. Și ți-ai mărturisit iubirea sub masca unei glume.

EMINESCU: Intre noi este o depărtare astrală. N'aș putea să te iubesc decât ca pe o ființă a cerului — pe care nu îndrăznești s'o atingi pentru că ar fi o profanare.

ELISE: Și care mi-a sărutat brațul totuși...

EMINESCU: Nu m'am gândit s'o fac când am început jocul. N'am știut unde am să ajung. M'am uitat doar în ochii voștri și am spus ce mi-au inspirat ei. Și brațul era lângă mine și mi-a părut că în el dorm mii de neștiute desmierdări... desmierdări pe care eu nu le voi cunoaște niciodată.

ELISE: Incep să regret că te-am iertat.

EMINESCU: De ce să-ți pară rău, Doamnă? E atât de minunat lucru să fii păzitorul unui ținut fermecat și dacă vine la tine un biet rătăcitor al nopților să-i spui: — Nu meriți să intri, dar Dumnezeu s'a îndurat de tine păcătosul, pentru că ai iubit mult.

ELISE: Nu înțeleg prea bine.

EMINESCU: Că nu trebuie să-ți pară niciodată rău că ai fost mare și ai dăruit o nestemată unui vagabond. Poate că acea nestemată o va dăruia și el mai departe și va lumina ca o stea calea oamenilor din besnă.

ELISE: Devii din ce în ce mai ciudat. Credeam că apropierea mea va fi binefăcătoare.

EMINESCU: Și este. Este ca un luceafăr care s'a aprins în întunericul vieții mele.

ELISE: Domnule Eminescu, abia ai ajuns în pragul tinereții. N'ai dreptul să te crezi nefericit.

EMINESCU: Nu m'aș crede, dacă această clipă ar fi fără sfârșit.

ELISE: Ar fi obositoare. Lasă-mi mâna.

EMINESCU: N'are de ce să-ți fie frică. Mâna vrea să te oprească să pleci vreodată de lângă mine.

ELISE: Să mă răpească, să mă ducă departe...

EMINESCU: Da, asta vrea.

ELISE: Nu, nici eu nu știu ce mai spun... sunt parcă zăpăcită...

EMINESCU: Ești poate obosită. Ai avut somn agitat azinoapte.

ELISE: De unde știi?

EMINESCU: Am stat toată noaptea la fereastră.

ELISE: De ce ai făcut-o?

EMINESCU: Acolo eram aseară când ai lăsat storul... acolo eram la miezul nopții când ai deschis fereastra și ai privit în noapte...

ELISE: Și tot acolo erai dimineața când m'am trezit și am închis oblonul. Stătea cineva cu ochii pironiți pe fereastră... Ai stat nemișcat toată noaptea? Ce copil ciudat!

EMINESCU: Geamul tău strălucea în noaptea luminată ca o oglindă venețiană. Și era atâta căldură în sufletul meu când mă gândeam că dincolo de grelele perdele dormeai tu! Și veghind, mi se părea că sunt un paznic al somnului tău. Și voiam să stau în genunchi în fața casei tale... și voiam să opresc orice zgomot să ajungă până la tine și să feresc poarta duhurilor rele. Să te închin la căderea nopții, să te îmbrac în lungă cămașă albă și să te duc să te culci ca o mamă care-și culcă pruncul.

ELISE: Vrei să ne uităm pe cer? Uite ce noapte înstelată!

EMINESCU: Aș vrea să nu ne întoarcem niciodată din această călătorie prin lumi astrale.

ELISE: Aș vrea să fii cuminte, cum ai fost până acuma și să-mi lași mâna.

EMINESCU: Aș vrea să-mi rămână veșnic.

ELISE: Aș vrea să mă ascuți. — Să nu mi-o frângi.

EMINESCU: Aș vrea să te port pe brațe până la pragul Ziditorului. Și acolo, când vom ajunge, să-i cer să-mi dea tot aurul soarelui ca să-ți țes veșminte; din argint lunar să-ți făuresc condurii și pe fruntea ta s'anin o diademă de stele.

ELISE: Iar?

EMINESCU: Iar, și iar, până vei izbuti să mă înțelegi.

ELISE: Tăcere! În cer e tăcere!

EMINESCU: A încremenit privindu-te. Ești creațiunea Lui și totuși l-ai uimit. N'a crezut nici Dumnezeu că poate creia ceva atât de desăvârșit. Ești cea mai frumoasă făptură din câte vreodată a înfrumusețat pământul. Ești poarta de aur și nestemate ce duce spre marele vis... marele vis care deapururi rămâne numai vis.

ELISE: M'ai ridicat prea sus, ca să n'ai o desamăgire — și nu vreau să-ți dau o desamăgire. Nu e ființă pe fața pământului demnă de tine.

EMINESCU: Nu vreau să te auto-calomniezi. Mă doare.

ELISE: Nimeni, vreodată, n'o să poată să te iubească așa cum iubești tu. Tu dăruiești totul din prima clipă și nu mai păstrezi nimic pentru tine. Aș vrea să-ți fac un dar — cel mai minunat dar pe care l-aș putea face cândva — și nu știu, nu găsesc...

EMINESCU: Elise!

ELISE! Mihai!

EMINESCU: Darul pe care l-ași dori ești tu.

ELISE: Nu! Altceva! Ceva în afară de ființa mea.

EMINESCU: Nu mai există nimic altceva ce mi-ai putea dărui.

ELISE: Părul tău e atât de sălbatec!

EMINESCU: Nimeni nu mi l-a mângâiat până acum ca să se îmblânzească.

ELISE: Mă doare, lasă-mi mâinile.

EMINESCU: Sunt în aceste mâini albe ca niște crengi de cireși în floare — toate mângâierile tale pe care nu le voi cunoaște niciodată. Simt că ne-am întâlnit, doar spre a ne pierde iar. Elise, gândește-te. N'ai știut că exist până acum — și cerul a făcut să ne întâlnim. Și suntem în noaptea aceasta înstelată unul lângă altul și Cerul s'a apropiat de tine ca să-ți fure lumina din ochii tăi ca să înflorească nemărginirea. Și dragostea stă lângă noi, și ne îmbie să ne arate minuni deapururi ascunse oamenilor de rând. Și putem intra împreună în templul acesta al dragostei ce nu moare niciodată. Numai odată în viață norocul îți dăruiește puțința aceasta. Și noi, în loc să mulțumim Cerului, nu voim să intrăm. Nu voim să fim zei — deși lucrul acesta ne este la îndemână, deși toată ființa mea te cheamă și-ți spune cu toată spaima de a te pierde: — Hai, vino cu mine spre stele. Numai odată în viață avem douăzeci de ani.

ELISE: Taci! Taci! Mi-e frică de tine, mi-e frică. Doamne, nu știu ce-i în noaptea asta. E atât de fantastică... de ireală. Nu știu ce mai fac și ce mai spun... Dar îmi pare că nu ești o ființă a pământului...

EMINESCU: Nu închide poarta tinereții, acum când suntem demni de ea. Putem să

fim mai mari decât mileniiile. Vreau să creez un Cer al nostru de frumusețe și iubire spre care să năzuiască toți robii pământului. Elise, auzi! bate în Cer ceasul fără întoarcere. Uite, numai punți de aur duc spre țara minunilor și spre nemurire. Hai, pune piciorul pe punte să pornim spre marele nostru destin.

ELISE: Mi-e frică.

EMINESCU: De ce să-ți fie frică? Simt în mine puteri care să schimbe fața pământului. Dă-mi bucuria creației — să plăzmuiesc o nouă omenire și un nou univers. Toate veacurile viitoare îți vor fi recunoscătoare și te vor binecuvânta până la apusul lumilor c'ai creiat o nouă lume, c'ai îndrăznit să iubești un vagabond. Elise, înțelege-mă, numai odată în viață putem să fim deasupra veacurilor, numai odată în viață putem creia universuri, numai odată în viață pământul e prea mic pentru noi. Haidem, să părăsim pământul.

ELISE: Mi-e frică să îndrăznesc prea mult. Nu se poate... trebuie să înțelegi că nu se poate. Atâtea lucruri ne despart...

EMINESCU: Stăm în fața veacurilor și nu te va ierta nimeni că am trecut pe lângă fericire. Elise, în mâinile noastre, astăzi, sunt comori mai mari decât ar putea să ne dea vreodată Cerul și pământul. Să nu le aruncăm — nu le vom mai găsi niciodată. Și zadarnice vor fi orice păreri de rău. Vino, Elise, să pornim spre țara fericirii, să trăim departe de oamenii care murdăresc și spulberă frumusețea lumii.

ELISE: Nu se poate, nu se poate... Înțelege-mă! Indărătnic copil!

EMINESCU: Puntea de aur pleacă dela picioarele noastre... Haidem să sărim cât mai este timp. Niciodată nu ne vom mai întâlni cu ceasul acesta. Dece să renunțăm la infinit, ca să trăim ca niște cârțițe? Elise, Elise — ai credință în mine și'n steaua noastră. Dă-mi marea bucurie a dragostei ce birue moartea. Voi fi mare, cum n'a fost nimeni în lumea asta. Din bucuria mea voi face o fericire uriașă ca un soare care să încălzească toată lumea. Sunt tot numai zbulcium. Sunt ca un sculptor fără brațe — dă-mi brațele. Voi modela statui care să înfrumusețeze pământul. Simt că aş putea spune atâtea lucruri pe care nimeni nu le-a spus și nu le va putea spune după mine. Sunt în mine furtuni și genuni, sunt ceruri înstelate și primăveri cum n'au mai fost. O lume întreagă care vrea să se nască și care-ți cere să-i dai ființa, să-i dai cuvântul. Femeie! Înțelege! Desleagă-te din cătușele lutului și haide cu mine spre stelele curate și înalte. Stai în fața veacurilor și poți să le birui numai c'o singură întindere de mână. Indrăznește! Indrăznește! Treci peste lumea ta! Uit-o! Prin mine îți vorbesc veacurile viitoare și lumile care altfel nu se vor naște. Îți vorbește toată frumusețea care nu vrea să piară, îți vorbește toată bucuria care nu vrea să fie ucisă. Fii mare! Nu ucide nimic în mine. Nu-mi curma sborul. Deschide zăgazurile fericirii. Apucă-te strâns de carul soartei care trece și vino cu mine spre nemurire. Lasă-mă, lasă-mă să birui timpul; lasă-mă să cuceresc Cerul... Am desființat timpul. Simt în minutul acesta că nu mă încap pământul. Nu se poate să rămâi de piatră când lumea și veacurile vin spre tine și-ți spun: — Ziditorul a pus în tine o forță mare. Ți-a dat cheia zăgazurilor noastre. Dar noi nu mai putem să stăm încătușați. Noi voim să ne naștem, noi voim să trăim. Descătușează-ne! Lasă-ne să potopim pământul, lasă-ne să trecem dincolo de Cer! Noi nu aducem moarte, noi suntem purtătorii vieții, frumuseții și bucuriei.

ELISE: Nu pot. Mi-e frică de tine. Ești altfel decât ceilalți oameni. Nu se poate cecece ai voi tu. Suntem din lumi diferite. Deschizi un drum care trece dincolo de hotarele acestei lumi... Poate să fie un drum înflorit... dar poate să fie și un drum printre furtuni. Nu oricui îi este dat să meargă pe calea aceasta... Mihai! vezi tu... ți-aș da... Nici eu nu mă mai înțeleg... Dar aș vrea să-ți dăruiesc o amintire — cea mai frumoasă amintire... Mihai, mă înspăimânți. Încotro privești tu?

EMINESCU: Poarta minunilor s'a închis.

ELISE: Mihai, nu pot să te văd atât de împietrit, parcă orice viață a pierit din tine.

EMINESCU: Toate primăverile au murit. Le-a înghețat vântul morții.

ELISE: Mihai, ce gânduri sunt acestea? Trezește-te!

EMINESCU: Deacuma pornesc singur, sfărâmat, spre *alt* destin. Lumile visate s'au năruit. N'ai vrut să veghezi în ceasul sfânt când soarta ți-a bătut în fereastră.

ELISE: Ești un naiv și un romantic copil. Viața nu-i atât de frumoasă cum ți-o închipui tu. Vor veni oameni răi... și-ți vor distruge grădinile, și-ți vor sfărâma statuile.

EMINESCU: În țândări zac toate la pământ. Universurile mele de lumină, toate mi le-ai sfărâmat.

ELISE: Tu nu mă iubești pe mine, ci o femeie care-i dincolo de mine.

EMINESCU: Iubirea mea s'a sfârșit mai înainte de a înflori... Sunt blestemat.. Destinul a fost mai tare. Am vrut să-l înfrâng, dar nu m'ai ajutat.

ELISE: Omul care prefăcea în aur?... (speriată) Doamne, ce am spus? Nu se poate...

EMINESCU: Deacuma, orice ar veni... nu poate fi mai amar decât ceasul de acum.

ELISE: Nu trebuie să-ți oprești din dragoste decât frumusețea ei. Nu vreau ca să fie intinat ceasul acesta. Vreau să sfârșim în frumusețe. Nu vreau să sfârșim în banalitate. Te-am făcut să suferi mult?

EMINESCU: Nu, bucuria de a trăi lângă tine a fost mai mare decât suferința. Îți mulțumesc că mi-ai dat puțința să trăiesc un mare vis. Cerul să te binecuvinteze. Aș vrea să rog Cerul să-mi dea un neasemuit dar — să rămâi mereu frumoasă ca în ceasul deacum și niciodată să nu dispară zâmbetul de pe buzele tale. Elise!

ELISE: Mihai! În ochii tăi e atâta suferință!

EMINESCU: E suferința ființei mele că te-am pierdut. Sunt ca un vagabond care a trăit o vrajă... care a fost cu o zeiță în cer și apoi e aruncat printre oameni și condamnat să trăiască cu amintirea paradisului pierdut. Dar eu îți mulțumesc și pentru acest scurt ceas când norocul mi-a zâmbit.

ELISE: Mihai, crede-mă! E mai bine să ne despărțim acum când ai douăzeci de ani și am douăzecișicinci de ani. Sunt aproape o femeie bătrână.

EMINESCU: Ești tânără ca un tufiș de liliac alb. Vreau să te ascult... și totuși mă gândesc... Nu se poate să ne despărțim vreodată. Mă înspăimântă noaptea spre care trebuie să plec.

ELISE: Trebuie. Chiar în noaptea aceasta. E mult mai bine decât o agonie lungă.

EMINESCU: Și nu te voi mai vedea?

ELISE: Niciodată.

EMINESCU: Și vei avea douăzecișicinci de ani!

ELISE: Ii am de pe acum.

EMINESCU: Și eu nu-i voi cunoaște. Și nu voi cunoaște nici pe Elise dela treizeci de ani — tot așa cum n'am cunoscut pe Elise dela optsprezece, dela douăzeci de ani.

ELISE: Singura amintire care trebuie să-ți rămână e cea de acum.

EMINESCU: Și voi rătăci prin viață ca un mutilat — numai eu singur cu nefericirea mea. Nu-ți dai seama cât e de absurd? Viața nu poate fi retrăită. Elise, mi-e frică de anii care vin! Și mereu singur!

ELISE: Nu vreau să te văd la picioarele mele. Mihai, ridică-te! Nu sunt zâna visurilor tale, ci o biată femeie. Aș fi vrut, Mihai, să fiu cea mai frumoasă femeie și să-ți dau o dragoste pe care nici un bărbat până acum n'a avut-o. Dar mi-e frică să părăsesc pământul.

EMINESCU: Și nu te vei răsândi niciodată?

ELISE: Niciodată.

EMINESCU: Și dacă... totuși... mai târziu... peste ani...

ELISE: Te-aș căuta. Și te voi găsi. Dar nu mă voi întoarce niciodată.

EMINESCU: Nu te voi uita niciodată. Și în fiecare an în noaptea aceasta voi înge-nunchia în lăcașul Domnului și mă voi ruga pentru tine.

ELISE: Voi sta și eu de veghe, singură cu amintirea ta. Aș fi vrut atâta să-ți dau o bucurie, și-mi pare rău că trebuie să-ți dau o suferință.

EMINESCU: Sunt fericit că am măcar suferința. Așa îmi pare că totuși am ceva din ființa ta.

ELISE: Mă doare suferința ta.

EMINESCU: Iartă-mă, Elise, iartă-mă... Sunt un nerecunoscător... dar vezi... era atât de frumos... trebuia să piară.

ELISE: Veți uita.

EMINESCU: Mă voi gândi la ochii tăi, care nu vor mai străluci pentru mine.

ELISE: Iți voi mângâia în gând părul sălbatic (și-l mângâie fără să-și dea seama).

EMINESCU: Iți voi săruta, în gând, părul tău de aur pe care nu l-am sărutat niciodată.

ELISE: Iți voi săruta ochii tăi în care este atâta durere.

EMINESCU: Voi săruta, în gând, gura ta pe care o sărut întâia oară spre a nu o mai săruta niciodată (o sărută)

ELISE: Nu se poate! Dumnezeu! Mă frângi! Nu se poate!

EMINESCU: Aș vrea să te simt toată viața strâns lipită de mine ca în ceasul de acum... Și minutul de vrajă s'a și sfârșit.

ELISE: Am stat de vorbă toată noaptea fără să știm. Se face ziuă. Uite-te!

EMINESCU: Ai fi putut să-mi dai un univers și nu plec decât cu o mână de cenușă... Plec... Au murit și stelele... Cerul e gol... Pustiu și ghiață pretutindeni... Nici un răs, nici un zgomot al vieții... Nimic... Pustiu... Pustiu...

ELISE: Uite-te! Mijesc zorile, Mihai! Răsare soarele!

EMINESCU: Pentru mine începe veșnica noapte. (Ese fugind pe când cade cortina).





P O E S I I

DE

TEOFIL LIANU

DEPĂRTATA COPILĂRIE

Joc de flăcări focu 'n vatră,
Umbrele și cresc și scad;
Noapte, liniște de piatră
La ferești, la uși de brad.

Cald și așternutul moale,
Genele mai grele mi-s;
Toti d'n casă dorm și cale
Printre ierburi mari de vis.

Stea de aur vine-aproape
Lângă streșină, mai jos,
Și într'un ochi de geam încape
Ca'n icoană de frumos.

Tata doarme, doarme mama,
Poate sunt pe-un drum pustiu...
Somnul peste ochi năframa
Imi-o dă și nu mai știu.

INTĂIA ZĂPADĂ

Frumoasă-i întâia zăpadă
Cu 'ntâiele păsări ce vin
In albe peneturi de crin
Prin pomii înalți din livadă.

Și 'ntâia fugară cărare
Pe sub singuratecul ploș
Ce-ascultă cum trece 'n galop
Amurgul sub clinchete clare.

STEA DE BRUMĂ

Stea de brumă te apleci
Peste anii mei de-acum.
Ulmiu iar îmi ies în drum
Rămuriș de frunze reci.

Ce baladă'n lemn de soc
Mi te-aduce-aici îmbăt
Peste cel dintâi omăt
Chiar cu luna la un loc ?

De te-aș întreba de vis,
De 'nserări, de altceva,
Vorba floare ți-ar suna,
De mălin ori de cais.

Cătu-i cerul de 'nstelat
Știu, dar nu știu să-ți cuprind
Frumusețea de colind,
De colind îndepărtat.

IN ANUL NOSTRU

De sub munți de brumă
Râuri trei se 'ndrumă
Și de la temei
Înspre zăriști trei.

Cel către amiază
Țarini luminează
Și sub naltul foc
Holdele se coc.

Înspre soare-apune
Altu-i de tăciune
Și cetăți de-oțel
Clatinăse 'n el.

Către soare-vine,
Cel cu valuri line,
Iar pe luciul lui
Drumul omului.

Doar spre miază-noapte,
Pe hotare șapte,
Numai tun și tun,
Numai corbi s'adun'.

CARPATICA

Zăpadă, zăpadă,
Pădurea se lasă
Sub chiciură deasă :
Intrăm în baladă.

Cântare de pară
Ca soarele în flamuri
Pornim pe sub ramuri
De marmoră clară.

Vin cerbii 'mpărații
Prin tainice strunge;
Omătul ajunge
Sub fagii 'nstelații.

Și urșii coboară,
Mistreții și râșii..
Veniți par și târșii
Din nordică țară.

De vârstă, de moarte,
Nimic nu ne-arată.
O stea mai brumată,
Atât doar departe..





ȘTIINȚĂ ȘI METAFIZICĂ

DE

NICOLAE BĂRBULESCU

În considerațiunile obișnuite ce se fac asupra cauzalității, se ascund de cele mai multe ori sensuri diferite, dedesubtul aceluiași cuvânt. Rezultă de aici o serie de discuțiuni sterile, interminabile, cari nu fac decât să diminueze interesul omului de știință pentru problemele de acest soi. O punere la punct, în această privință, este astăzi cât se poate de binevenită.

Pentru știința modernă, *cauza* nu mai este acea *virtute* a medievalilor, care stă furișată în cuprinsul lucrurilor și declanșează de acolo efectele într'un mod misterios. Cauza nu mai este o simplă expresiune verbală, neinteligibilă, care mai mult ne depărtează decât ne apropie de cunoașterea fenomenelor. În fizica de astăzi, cauza reprezintă un fenomen cunoscut, în stare să producă pe altul. Când trece un curent electric printr'un fir metalic și se produce căldură, pot spune cu toată certitudinea că, aici, cauza căldurii este fenomenul electric produs în fir. Iată un consecvent, căruia i se cunoaște cu maximum de siguranță antecedentul. Nu pot da efectul Joule, constatat experimental, pe seama altor cauze, ca: starea meteorologică, perturbații cosmice, etc. Faptul științific despre care vorbim este precis: efectul calorific are drept cauză curentul electric, în experiența considerată. Așa se spune totdeauna în cărțile de Fizică și nu avem nici un motiv să ne împotrivim acestei nomenclaturi.

Cele două fenomene, aflate în legătură cauzală, se pot determina fiecare în parte prin mărimi măsurabile. Fenomenul termic se măsoară calorimetric și se evaluează în calorii, iar fenomenul electric se determină prin intensitatea curentului, citită la ampermetru, și prin rezistența ohmică a conductorului metalic, susceptibilă, deasemenea, de o determinare directă. Relația matematică $Q=0,24Ri^2t$, ce se stabilește între aceste cantități (în care mai intervine și timpul t), traduce legătura cauzală dintre antecedent și consecvent.

Trebue să facem însă o deosebire, susținem noi, între *legătura cauzală*, ce exprimă o realitate fizică și *formula cauzală*, deterministă, care traduce o operație matematică. Deosebirea este cerută de un caracter special al legăturii cauzale, pe care formula cauzală nu este în stare să-l reprezinte.

În adevăr legătura cauzală manifestă două caracteristici mai însemnate: *solidaritatea termenilor* și *ireversibilitatea succesiunii*. Prima caracteristică este cunoscută mai de mult, dela Bacon: când apare, variază sau dispăre cauza, se produce simultan sau succesiv apariția, variația sau dispariția efectului. Filosoful englez John Stuart Mill presupune implicit această proprietate în cunoscutele lui metode pentru descoperirea cauzelor: metoda concordanțelor (*adveniente causa, advenit effectus*),

metoda variațiilor concomitente (variante causa, variatur effectus) și metoda diferențelor (sublata causa, tollitur effectus). Cea de a doua caracteristică, ireversibilitatea, susține imposibilitatea ca efectul să apară înaintea cauzei respective: astfel, nu este cu putință să constatăm apariția efectului Joule, mai înainte ca fenomenul electric să se fi produs în fir.

Formula matematică traduce numai solidaritatea termenilor dintr'o legătură cauzală, nu și ireversibilitatea procesului de dependență. Condiția fizică de ireversibilitate nu poate să fie cuprinsă în nici o formulă matematică. Mach greșește, deci, când afirmă că „funcțiunea matematică“ poate să reprezinte mult mai bine legătura cauzală dintre elemente decât cauzalitatea¹⁾. Căci funcțiunile matematice prezintă toate o reversibilitate, pe câtă vreme legăturile cauzale pretind toate o ireversibilitate.

Să considerăm, de pildă, funcțiunea $y=ax$, unde x este variabila independentă. Spunem că această funcțiune, introdusă în Fizică, poate să reprezinte o relație cauzală, de succesiune sau de simultaneitate. În adevăr, când dăm lui x o creștere oarecare, y suferă și el o creștere anumită; adică variația lui x este cauza variației lui y . Dar această relație îngăduie și procesul invers: putem să considerăm mai întâi creșterea lui y și numai după aceea să determinăm creșterea corespunzătoare lui x . Adică, acum variația lui y este cauza variației lui x . Cu alte cuvinte, găsim în formula cauzală o operație reversibilă între x și y , ceea ce lipsește cu totul legăturii cauzale dintre x și y .

Formula cauzală se găsește față de legătura cauzală, în aceeași situație în care se află mecanica rațională față de mecanica fizică. Un *mobil matematic* poate să străbată o traiectorie AB, mergând dela A către B și înapoi, trecând *exact* prin aceleași stări, dar ordonate în sens invers. Dimpotrivă, un *mobil fizic*, real, nu poate să realizeze această transformare, din cauza frecării inevitabile, ce este absolut ireversibilă. Mișcarea fizică dela B la A este numai aparent identică cu cea dela A la B; în realitate este vorba în amândouă cazurile de procese fizice esențial diferite, cel de al doilea proces ne putând regăsi exact stările prin cari a trecut primul.

Înțelegem în felul acesta, legătura cauzală se arată strâns angrenată de realitatea fizică și nu poate fi eliminată prin nici o cercetare științifică. Chiar când încercăm s'o eliminăm, renunțând la nomenclatura clasică de *cauză* și *efect*, cum vrea Mach, ea subsistă totuși latent și se regăsește în rezultatul final. A vorbi de o atitudine anti-cauzală, adică potrivnică cercetării cauzelor, așa cum face Ostwald și, împreună cu el, mulți fizicieni contemporani, este o greșeală. Știința a admis în cuprinsul ei și considerațiuni ne-cauzale, nu anti-cauzale²⁾, din imposibilitatea trecătoare de a preciza unele cauze. Din existența câtorva cercetări ne-cauzale nu se poate însă trage concluzia unei tendințe generale, anti-cauzale.

Cunoașterea cauzelor, prin identificarea și determinarea lor cantitativă (când este cu putință), se face prin operațiuni strict științifice, prin procedee raționale. Ea conduce la formularea legilor cauzale, în care solidaritatea termenilor tinde să fie exprimată printr'o formulă matematică. A spune că știința păcătuiește prin cercetarea

1) Dacă funcțiunea matematică ne dă puterea să stăpânim într'o măsură oarecare fenomenele, prin determinarea lor cantitativă, în schimb legătura cauzală ne conduce la *înțelegerea* lor mai adâncă. În legătura cauzală se citește tot sbuciumul nostru sufletesc, de a pricepe ceva din meșanismul proceselor naturale, independent de orice tendință utilitară.

2) Între anti-cauzal și ne-cauzal, deosebirea este evidentă: prima noțiune traduce o atitudine agresivă, o eliminare intenționată a sondărilor cauzale. Cea de a doua noțiune se raportează numai la o ignorare accidentală a cauzelor, datorită imposibilității lor de moment.

cauzelor, însemnează a nesocoti structura însăși a investigației științifice. Căci orice observație și experiență științifică ne conduce dela efect la cauză, rămânând mai totdeauna pe terenul realităților fizice, perceptibile și măsurabile.

Numai în unele cazuri cercetarea științifică poticnește și înlănțuirea cauzală nu mai poate fi dusă la bun sfârșit: drumul care ne duce dela efectul observabil la cauza solidară este barat și face cu neputință înaintarea, prin mijloacele obișnuite de cari dispune știința. Efectul la care ne-am oprit reprezintă ultimul fenomen din clasa respectivă, susceptibil de o determinare științifică. Prin extrapolarea lanțului cauzal, ce ne-a condus din aproape în aproape la efectul constatat, avem dreptul să credem, și simțim această necesitate, că fenomenul respectiv determină și el o legătură cauzală, cu deosebire că, de data aceasta, cauza nu se mai desvăluie direct.

Asemenea cauze ascunse, ce nu pot fi cunoscute în mod direct și nu pot fi cercetate prin mijloace științifice, au un caracter ontologic. Ele ne dau vești despre structura elementelor realității, în intimitatea lor mai depărtată de primele aparențe și reprezintă adevăratele *esențe* după care se frământau filosofii din antichitate și evul mediu. Ultima legătură cauzală, la capătul căreia trebuie angrenată o esență, are astfel un caracter cu totul diferit de al legăturilor cauzale stabilite în cuprinsul științei. De aceea o vom și numi aici *legătura esențială*, putând fi și ea reprezentată printr-o formulă matematică, *formulă esențială*, cu posibilități diferite de ale formulei cauzale.

Să considerăm una din căile ușoare de acces, prin care ajungem la postularea unei esențe. Diferitele fenomene ce se petrec în gaze, cunoscute prin experiențe și observațiuni științifice, se înlănțuiesc toate între ele, prin legături cauzale, până ce ajung la factorul *presiune*, a cărui cauză nu mai poate fi găsită în concretul științific. Moleculele și agitația lor neîntreruptă, prin care se explică astăzi presiunea gazoasă, definesc două esențe, cu neputință de dovedit prin vreo cale directă. Relația stabilită în teoria cinetică a gazelor, între presiunea p și iuțeala u de agitație moleculară (în ipoteza că toate moleculele se mișcă cu aceeași iuțeală) este $p = \frac{1}{3} Nmu^2$, unde N reprezintă numărul de molecule aflate în unitatea de volum, iar m este masa unei singure molecule. Această expresiune matematică reprezintă o formulă esențială: membrul I înfățișează un fenomen cunoscut, perceptibil, *presiunea gazoasă*, dar membrul II se referă la un fenomen necunoscut, presupus numai ca real, *existența moleculelor și a mișcărilor lor*. În stadiul actual al științei, nici moleculele și nici mișcărilor moleculare nu se pot înregistra direct, prin dovezi sigure, peremptorii.

Exemplul acesta ne arată că formula esențială este utilizabilă numai într'un singur sens, cel care ne duce dela realitatea fizică la cea ipotetică. În cazul de față, putem evalua iuțeala u de agitație moleculară, pornind dela cunoașterea experimentală a presiunii gazoase p . Dar determinarea inversă, a presiunii p cu ajutorul iuțelii u , nu este cu putință, întrucât această mărime din urmă nu se supune operațiilor experimentale. Dimpotrivă, formula cauzală este utilizabilă în amândouă sensurile, căci ea definește legătura dintre două fenomene fizice, situate amândouă pe planul realității perceptibile. Calitatea formulei de mai sus, de a fi esențială, este însă numai trecătoare. În ziua când mijloacele noastre de investigație vor fi așa de perfecționate, încât cântărirea moleculelor și determinarea mișcării lor să constituiască operațiuni curente de laborator, formula despre care vorbim nu va mai fi esențială, ci cauzală. Se va putea atunci determina presiunea p și din măsurători întreprinse asupra iuțelii u de agitație moleculară.

Să cercetăm acum poziția esențelor științifice, în cadrul cunoașterii generale. Aceste esențe sunt realități suprasensibile, chemate să ne procure date ontologice. Ca

și lumea ideilor platoniene, lumea esențelor științifice se poate numai gândi cu rațiunea, nu și percepe cu simțurile. Atomul, electronul, fotonul sunt pentru omul de știință concepte prinse în urzeala unor judecăți raționale. Existența lor nu se poate dovedi direct; nimeni nu poate susține că a văzut un atom sau un electron și că l-a putut cerceta individual, ca pe oricare alt obiect obișnuit.

Esențele științifice fiind, astfel, existențe situate în afară de orice experiență posibilă, fac de drept parte din domeniul metafizicei. Căci după una din definițiile curente, metafizica închide în cuprinsul ei toate cunoștințele suprasensibile, ce depășesc orice experiență. Iată deci că metafizica, cea atât de mult disprețuită de știință, mai ales de când Bacon a lansat celebra lui apostrofă: *Fizică, păzește-te de metafizică!* are, în realitate racorduri din cele mai strânse cu știința. Marile cuceriri științifice ca: atomii, electronii, cuantele de energie, etc., nu sunt, după cum se poate ușor constata, decât concepte de împrumut, locul lor de origină fiind în metafizică. Acolo sălășluiesc învăluite în nesiguranța și nepreciziunea caracteristică acestui domeniu filosofic.

Este de făcut însă o deosebire între conceptele tradiționale ale metafizicei și esențele științifice înglobate în acest domeniu. Acestea din urmă sunt reținute în metafizică numai trecător. Omul de știință nutrește speranța cea mai optimistă, că progresul continuu al metodelor și aparatelor de cercetare, va putea duce cândva la determinarea directă a esențelor. Dacă despre suflet, cosmos și Dumnezeu nu credem că cercetarea științifică să poată spune vreodată un cuvânt hotărîtor, în schimb despre atom, electron și alte esențe științifice, avem convingerea că greutățile actuale de relevare vor putea fi învinse odată, prin eforturi sistematice. Esențele științifice, născute în mijlocul metafizicei, suferă o continuă tendință centrifugă, pentru a se apropia de marginile științei, unde urmează să facă saltul decisiv.

Prin înglobarea esențelor științifice în metafizică, domeniul acesta filosofic încetează de a mai fi un izolat. Situația metafizicei de până acum era oarecum anormală: ea avea dreptul să importe concepte din toate domeniile de cercetare, în schimb îi era interzis orice export (Era interzis numai oficial, căci în realitate se făcea o întinsă contrabandă, trecându-se pe ascuns în știință o mulțime de idei metafizice). Recunoașterea esențelor științifice, ca produse ale metafizicei, legalizează o situație de fapt și poate să pună capăt adversității oamenilor de știință pentru considerațiunile metafizice. În plus, alcătuirea omogenă, artificială, a metafizicei, neîntâlnită la nici un alt domeniu de cercetare, se schimbă pentru a deveni eterogenă. Metafizica încetează de a mai constitui domeniul întrebător cu răspuns pe vecie ipotetic: acestea rămân acumulate în centrul domeniului, dar în spre periferie apar și întrebări cu răspunsuri cândva posibile de certitudine. Știința are și o înfățișare asemănătoare, dar inversată: în centrul preocupărilor științifice se situează probleme rezolvabile, iar cu cât ne depărtăm spre margini întâlnim și probleme din ce în ce mai greu de rezolvat, până la cele nerezolvabile.

Adevărata luptă ce se dă astăzi în știință este pe temeiul esențelor, nu al cauzelor. Exact vorbind, curentul ofensiv este anti-esențialist și nicidecum anti-cauzalist. Când unii învățați propun să eliminăm din știință tot ce nu are o bază experimentală, ca orbite electronice, etc., ei se dovedesc prin aceasta ca anti-esențialisti. Se pune însă întrebarea, dacă o asemenea operație este în adevăr fericită, dacă fortificarea unor teorii nu aduce cumva năruirea altora și dacă, mai ales, nu face imposibilă însăși cercetarea științifică. Ca să răspundem la această întrebare, este necesar să deslușim puțin rolul pe care îl au esențele în cercetarea științifică.

Pentru a alcătui o explicație serioasă, în stare să deschidă orizonturi noi de cercetare, trebuie să chemăm totdeauna în ajutor una sau mai multe esențe. Acestea au un rol de *catalizor*, luând acest cuvânt cu sensul lui cunoscut din Chimie. Se știe că un catalizor este un corp care poate să pornească o transformare chimică, prin accelerarea iuțelii de reacțiune. Se admite că, în toate cazurile, catalizorul nu rămâne indiferent, ci ia parte activă la transformările chimice din sistem. Datorită lui se produc o serie de compuși intermediari, ce se descompun la sfârșit, punând în libertate catalizorul, calitativ și cantitativ nealterat. În aparență totul se petrece ca și cum catalizorul nu ar fi fost părtaș la transformarea chimică, ci ar fi asistat numai pasiv la desfășurarea fenomenelor.

Intr'un mod oarecum analog intervin și esențele în producerea și dezvoltarea explicației științifice. Ele înlesnesc înjgheburile explicației, contribuiesc cu formule esențiale la alcătuirea scheletului matematic, dar la sfârșit dispar și, uneori, chiar fără urme. În astfel de cazuri, rezultatele explicației științifice, concentrate în formule matematice, nu mai amintesc nimic din esențele ajutătoare. Toți factorii cuprinși în atari formule au un înțeles fizic real, fiind determinabili direct, pe cale experimentală.

Așa se întâmplă, de pildă, cu cuantele de energie ale lui Planck: pornim cu ele la stabilirea legii de radieră a corpului negru, ținem seama de condiția multiplilor întregi, pe care ele o impun cu necesitate, dar în formula finală, a intensității de radieră, cuantele au dispărut și nimic nu mai amintește de această ipoteză îndrăzneată. Esența cuantică a făcut posibilă demonstrația formulei finale, ajutându-ne să trecem din domeniul metafizic în cel fizic; s'a retras apoi pe nesimțite, lăsând în urma ei o înlănțuire de factori fizici, angrenați solid de experiență.

Atracțiunea maselor din legea lui Newton este și ea tot o esență, o ipoteză metafizică, ce vine în contradicție cu afirmația așa de des citată a lui Newton, că el nu făurește ipoteze: *hypotheses non fingo!* Interpretarea expresiunii mM/R^2 ca forța de atracție dintre masele m și M , situate la depărtarea R una de alta, nu constituie decât afirmarea unei esențe. Dela mișcarea planetelor în jurul soarelui, fapt științific constatat cu toată rigoarea, ne coborâm pe linia cauzală la atracția dintre corpurile cerești. Aceasta este o plăsmuire a minții noastre, un fapt ipotetic, căruia îi atribuim în mod gratuit o realitate: faptul acesta se înfățișează cu toate atributele unei esențe. Datorită acestei esențe reușim să stabilim rațional legile lui Kepler, dar în formula finală a eclipsei planetare nu mai găsim nimic din ceea ce ar putea să trădeze cursul inițial al esenței atractive.

Fără ajutorul catalitic al esențelor, cunoașterea științifică nu s'ar putea extinde pe o scară mai largă și nici explicația științifică nu ar putea servi o înțelegere mai unitară a lumii. Dacă omul de știință ar fi fost obligat să lucreze numai cu noțiuni strict experimentale, mic de tot ar fi fost până astăzi progresul cunoașterii. Știința chimiei a ajuns așa de vastă și cu posibilități neobișnuite de creație, numai datorită impulsului inițial, al esenței atomice și intervenției ei constante în interpretarea faptelor. Cei cari împărtășesc propunerea, de a se elimina din știință tot ce nu este supus determinărilor experimentale, au în vedere numai aspectul superficial al legilor fizice. Faptul că în expresiunea matematică a relațiilor cauzale lipsesc cu desăvârșire esențele, face pe acești critici să le conteste utilitatea; ba, ceva mai mult, ei se silesc să descopere esențelor și un rol dăunător, întrucât ar arunca o umbră de nesiguranță asupra explicațiilor științifice.

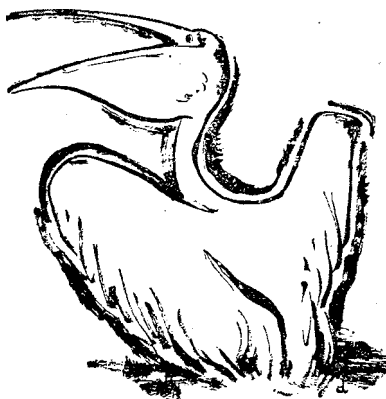
Toți acești critici trec cu ușurință peste faptul că, fără atari elemente metafizi-

zice, nu s'ar fi putut ajunge la relațiile matematice, în cari ei văd scopul ultim al cercetării. E adevărat că *ulterior* se pot descoperi și căi matematice de acces, purificate de orice esență metafizică, dar numai... ulterior, după ce mai întâi, cu ajutorul esențelor, am luat cunoștință de o clasă nouă de fenomene. Dar chiar și în cazurile când formulele matematice o iau cu mult înaintea explicației esențiale, există necesități spirituale cari cer insistent să cunoaștem, sau chiar numai să bănuim realitatea fizică, ce se ascunde în dosul formulelor matematice. *Felix qui potuit rerum cognoscere causas!* spunea Virgiliu acum două mii de ani. *Formula-raport și explicația-suport* constituesc, în definitiv, un complex solidar, ce nu se poate disocia, fără a primejdui într'o măsură oarecare progresul științific. *Raporturi fără suporturi sunt goale, suporturi fără raporturi sunt oarbe*, iată principiul fundamental al cunoașterii științifice, exprimat *à la manière de Kant*.

Din cele expuse mai sus rezultă, credem, neîndoios, că știința nu se poate lipsi de metafizică, cu toate păcatele acesteia, așa de strident trâmbițate. Cercetarea științifică este legată solid de concepte metafizice; dacă, din această cauză, fiecare pas științific înainte este un pas nesigur, în schimb nu se poate contesta că este un *pas înainte*, ceea ce reprezintă adevăratul câștig al străduințelor de cunoaștere. Nelipsită din toate preocupările noastre, metafizica ne înlesnește pătrunderea mai curajoasă în tainele naturii și ne dă avântul să adâncim această cunoaștere. De aceea, metafizica trebuie restabilită în drepturile ei de odinioară și să pună capăt prigoanei și disprețului pe cari le înfruntă de mai multe sute de ani. Metafizica singură, ca și știința singură, nu poate alcătui o cunoaștere efectivă; numai din conlucrarea lor armonioasă rezultă expansiunea cunoștințelor noastre, în suprafață și adâncime.

În *Critica rațiunii pure* Kant s'a străduit să arate că metafizica este imposibilă în domeniul cunoașterii. Pentru aceasta, filosoful german a luat în cercetare numai *câteva* probleme metafizice, din cele mai insolubile și pe temeiul lor decretează că *toată* metafizica este cu neputință de înfăptuit. Dar, procedând în felul acesta, am putea ajunge să declarăm că și toată știința este imposibilă, deoarece și ea, exact ca metafizica, are anumite probleme nerezolvabile. Știința, mai abilă, nu face caz de ele și nu le etalează în fiecare moment. Dimpotrivă, metafizica mai sinceră își strigă în toate ocaziile dificultățile ei de rezolvare.

Nu putem încheia această scurtă apologie a metafizicei, fără a cita câteva rânduri din *Prolegomenele* lui Kant (traducere de M. Antoniadă): *Ne putem aștepta tot atât de puțin ca spiritul omenesc să renunțe vreodată cu desăvârșire la cercetările metafizice, precum ne putem aștepta ca, de teamă să nu respirăm un aer care nu este curat, să încetăm vreodată a mai respira.*





U M B R Ă D E F U M

DE

EUGENIA BRATEȘ

Prin crivăț și sloiuri, prin munți de omăt,
Prin noaptea de platină albă și rece,
O umbră de fum se alungă și trece
Cu zbor uriaș pe albastrul omăt.

Doar vântul, macabru mai șueră lung
Prin trunchiuri uscate de ger secular
Și luna rotește prin fulgi, ca un far
Ce 'mprăștie 'n noapte mici așchii de strung.

Un vultur, o clipă, în dreptul luminii
Iși trece aripa sculptată de lemn
Și ghiare de pradă se strâng la un semn
Spre marea în care colindă delfinii..

Mai fulgeră cerul cădere de stea,
Funinginea bolții tresare o clipă
Prin marmura nopții o pasăre țipă
Și cade mușcată de sânge pe nea.



EMINESCU ȘI PANSLAVISMUL

DE

HORIA NIȚULESCU

Pentru noi, Români, Eminescu reprezintă mai mult decât poetul de geniu, care a știut să dăruiește literaturii noastre gustul perfecțiunii și o viziune lirică nouă, iar graiului nostru, dibuitor, până la el, și de o frăgezime naivă, farmede și străluciri netrecătoare. Gânditorul politic și gazetarul naționalist participă cu aceeași intensitate și cu același nivel aristocrat, la conturarea unei personalități plene, în care favoarea lirică, aspra luciditate și accentele virile se unesc într'un echilibru superior. Eminescu întreg adună în dimensiunile staturii sale spirituale toate virtualitățile creatoare ale omului românesc.

Creatorul „Luceafărului“ ne-a adus fără îndoială, o viziune românească a lumii, modul nostru de a trăi și interpreta sensurile tainice ale existenței. Dar alături de această viziune abstractă, ce reprezintă mesajul tuturor spiritelor mari, cari fac din actul creației o demiurgie, pulsa în el, cu o patetică luciditate, viziunea dramatică a destinului nostru istoric, marele sbucium panromânesc.

Intuind funcțiile esențiale ale poporului român, până la rostul lor ultim, cu o clarviziune ce mergea până la vizionarism, Eminescu surprinde și formulează acele permanențe istorice ale neamului nostru care au determinat structurarea, evoluția și orientările politice ale tânărului stat român.

Fundamentală, pentru toată gândirea politică eminesciană, este poziția în contra Rusiei și a curentului panslavist, pe care și-o expune într'un mare număr de articole publicate în „Timpul“ între Ianuarie 1878 și Noembrie 1879.

Toate aceste articole au fost identificate și reproduse întâia oară de d. Prof. I. Crețu (M. Eminescu, Opere — 4 vol. — București 1939).

Deși par a fi inspirate de o anumită oportunitate politică, nu au deloc caracterul unei improvizații ocazionale. Ele au crescut — și au ieșit la iveală când momentul politic o cerea — dintr'o concepție adâncă a istoriei, care l-a făcut să intuiască și să analizeze, pe baza unei documentări uimitoare, de care cititorul nu putea să-și dea seama, toată drama fatalității noastre geografice.

Cronologic, aceste articole sunt determinate de un mare moment politic: Congresul dela Berlin din 1878. După terminarea victorioasă a războiului balcanic, la care

participarea României fusese decisivă, Rusia cerea — și a obținut în sfârșit — reîncorporarea Basarabiei sudice, care ne fusese retrocedată după războiul Crimeii, prin Congresul dela Paris (1856).

Pretenția rusească era, evident, un act de ingratitude, față de un aliat care se dovedise valoros și onest, agravat și de călcarea convenției ruso-române, din 4 Aprilie 1877, până la capitolul trădare.

Eminescu începe să dovedească „cu istoria și cu documentele în mână“ legitimitatea cauzei românești. Pornind dela tema națională a apărării drepturilor noastre asupra Basarabiei, Eminescu redeschide vechiul și vastul proces istoric al imperialismului rusesc, judecându-l din perspectiva largă a intereselor europene.

Aducea Eminescu în sprijinul ideii basarabene — pe care a slujit-o cu o fervoare unică, alături de dulcele plaiu al Bucovinei — nu numai o pasiune clocotitoare, care împrumuta uneori cuvântului său un timbru și o înaltă vibrație profetică, dar și o argumentație viguroasă și sigură și o substanțială documentare, istorică, politică, diplomatică și geopolitică, de o prodigioasă informație. Dar analiza fenomenului rusesc, în toată amploarea lui, ocupă pagini de o interpretare cuprinzătoare și atât de reală, din care continentul numără prea puține. Inzestrat cu ceea ce el numea „simțul istoric“, însușire esențială a oricărui istoric de anvergură, Eminescu devansează cu aproape o jumătate de secol concepțiile pe care cultura contemporană și le-a însușit în interpretarea fenomenelor istorice.

*

Secolul al XIX este secolul de aur al mesianismului rusesc. Imperiul Romanovilor, creat de Petru cel Mare prin contagiune occidentală și fortificat prin politica de un cinic realism al Ecaterinei a II-a, devine o putere de mari veleități continentale. Ascensiunea politică a Rusiei, grăbită pe deoparte de crizele interne ale imperiului otoman, care începând cu pacea dela Carlovitz apucase pe o pantă crepusculară și pe de altă parte de către jocul de echilibru al puterilor occidentale, începe să se afirme tot mai mult ca o primejdie, de care Europa își va da seama numai prea târziu. Actul dela 1812, când, cu toată presiunea ofensivei napoleoniene, Rusia reușește să-și anexeze Basarabia, și pecetluit prin defilarea cazacilor lui Kutuzoff în Paris, alături de trupele lui Wellington, părea să aducă la o grabnică apoteoză. Cu toată ascendența lui la Congresul dela Viena, imperiul habsburgic participă în antagonismul ruso-turc cu un fel de pasivitate arbitrară, care-i preludiază parcă propria dramă.

În tendințele expansioniste ale Rusiei se definește tot mai mult acel magic obiectiv, obsesia permanentă a istoriei moscovite, Țarigradul. Paralel cu orientarea politică, ia naștere în Rusia acel curent mesianic cunoscut sub numele de slavofilism. Slavofilismului, ca doctrină intelectuală, îi corespunde în plan politic panslavismul, totul învelit în patrafirul de aur al ortodoxiei. Spre sfârșitul secolului, când scria Eminescu, literatura slavofilă ajunge la o înflorire extraordinară. Autoritatea unor scriitori și filosofi în mare parte cu pregătire teologică, ca Acsacow, Chomiacov, frații Kirievski, Danilewski și Solovief, face ca aproape întreaga cultură rusă să fie îmbibată de acest spirit, cu toată opoziția occidentalizaților, pătrunși în parte și ei de idealuri similare, numai de o coloratură diversă.

Poporul rus, susțineau slavofili, este investit de Dumnezeu cu misiunea supremă de a converti țările occidentului, și apoi lumea întreagă, întru credința pravoslavnică. Misiunea teocratică a Rusiei provine din numărul mare al poporului și din intensitatea credinței religioase, care îi acordă dreptul la succesiunea Bizanțului, care

și-a pierdut orice semnificație prin căderea sub dominație otomană. Așa cum îl arată și numele rusesc, Țarigrad, Bizanțul trebuia să devină cetatea țărilor, iar Moscova cea de-a treia Romă a lumii creștine. Prima etapă a convertirii Europei la ortodoxia de stil rusesc trebuia să fie unirea tuturor popoarelor slave din Europa centrală și din Balcani sub sceptrul țarului. Războaiele imperialiste cu imperiul otoman capătă proporții de războaie religioase și eliberatoare. Expansiunea spre Adriatică și Egee împurmută deasemenea un sens religios. Țarul intervenia numai în virtutea dreptului său de „protector al popoarelor ortodoxe“, prigonite de păgânătatea musulmană. Druumul spre Dardanele devenia, în concepția slavofilă, un fel de întinerar cruciat, sacru ca un pelerinaj.

Confundând obiectivele politice cu cele religioase — fenomenul este prea serios pentru a socoti lucrul acesta ca o simplă degvizare diplomatică — Moscova confundă deasemenea conceptul de rasă cu acela de religie, în speță ortodoxia. Doctrină politică unul — chiar dacă nu formulată testamntar de Petru cel Mare —, atitudine spirituală celălalt, panslavismul și slavofilismul sunt identice ca aspirații. Ortodoxe în majoritatea lor, popoarele slave trebuiau încorporate unui singur și mare organism politic, investit cu o misiune teocratică, imperiul țarist.

În fața acestei ofensive politice și spirituale a Rusiei, alimentată de o viziune istorică într'adevăr grandioasă și de pathosul caracteristic al sufletului slav, Occidentul n'avea cum să reacționeze și nici nu putea, ocupat cu problemele și revoluțiile sale. Și poate nici nu o intuia decât într'un mod cu totul confuz. Insuși Napoleon nu vedea probabil, în Rusia, mai mult decât un simplu adversar politic, care trebuia făcut docil. În tot cazul, lipsesc mărturiile despre o conștiință occidentală care să fi protestat împotriva Răsăritului slav. Lucrul acesta se petrece târziu de tot, după trecutul războiului mondial, când, în urma cărții lui Spengler, plină de atâtea sumbre profeții, Apusul începe să se agite pe această temă, începând cu apologia cunoscută a lui Masis și până în momentul de față, când se conturează aproape o unanimă conștiință europeană.

România este prima țară europeană care intuește și formulează revolta împotriva pericolului panslavist. Tragicul dualism al ființei sale — aparținând ca rasă Occidentului și ca spiritualitate Răsăritului — și vitregul ei destin geopolitic, așezată la o confluență de antagonisme istorice, au făcut-o să sesizeze mai repede, mai just și mai adânc primejdia slavă. Popor de graniță europeană, la care conștiința rasei a făcut distincție categorică de filiațiile religioase, asediat din toate părțile de slavism și pândit de primejdia dispariției etnice, sensibilitatea noastră s'a păstrat mai ascuțită, din contactul imediat cu pericolul. Reacția României față de panslavism reprezintă o permanență istorică, o conștiință dinamică și luptătoare, o problemă de viață și de moarte.

Temperamentul de luptător al lui N. Bălcescu socotise că singurul mod de rezistență la asalturile slave era o unire politică a noastră cu Ungaria. În cadrul unei confederații revoluționare, concepută de comun acord cu Ludovic Kossuth, prietenul său și care n'avea să rămână decât un generos proiect de tinerețe. Bălcescu nu teoretiza, el căuta numai o soluție politică pe care s'o opună reacționarismului despot, reprezentat de țarism.

Eminescu singur avea să adune în articolele sale protestul secular al unui popor care nu vrea să se lase înecat de revărsările unui imperiu oceanic.

Articolele reproduse în acest volum, trecând peste justificarea istorică a românității Basarabiei, analizează întregul proces istoric al slavismului. Este ceva mai

mult decât o simplă apologie națională: este un rechizitoriu european al Rusiei, de o dramatică actualitate. Paginile în care vorbește despre misiunea europeană a României — care trebuia să vină ca o răscumpărare istorică a tragediei sale geopolitice — devin pe alocurea o înaltă apologie a Occidentului, dar în acelaș timp și un profetic avertisment scris cu tristețea amară, aceeași tristețe pe care Mircea cel Bătrân, în bătrâneasca lui înțelepciune, o avea în glas vorbind despre cavalerii apuseni, confrunțați în zale pe câmpiile dela Nicopole.

Mihai Eminescu, apologet al Occidentului! Iată un titlu care vine ca o investi-tură de mare european.

*

Expansionismul rusesc este, după Eminescu, ceva mai mult decât o tendință politică: este o criză interioară, o dramă profundă a sufletului rus. Foamea de spațiu a Rusiei nu este consecința unui prea plin de viață care se revarsă în căutarea unor limite necesare, ci o condiția fatidică, un blestem metafizic, care o ține într'un fel de neliniște migratoare.

„Răsărită din rase mongolice, de natura lor cuceritoare, așezate pe stepe întinse, a căror monotonie are înrâurire asupra inteligenței omenești, lipsind-o de mlădioșie și dându-i instincte fanatice pentru idei de-o vagă măreție, Rusia e în mod egal muma mândriei și a lipsei de cultură, a fanatismului și a despotiei. Frumosul e înlocuit prin măreț, precum colinele undioate și munții cu dumbrăvi a țărilor apusene sunt înlocuite acolo prin șesuri fără capăt. În tendințele de cucerire, în așa numitele misiuni istorice, care-și caută marginile naturale, nu e nimic dedesupt decât pur și simplu neștiința și gustul de spoliare. În zadar caută un popor în întinderi teritoriale, în cuceriri, în războaie ceea ce-i lipsește în chiar sufletul lui; sub nicio formă din lume nu va găsi ceea ce Dumnezeu i-a refuzat, sau mai bine zicând ceea ce Dumnezeu a voit să fie rezultatul muncii a multe generații dedate la lucru“ (*Tendențe de cucerire*).

Influența spațiului ca determinantă morfologică a sufletului unui popor este formulată aici, aplicându-se spiritului slav, cu o conciziune care nu se întâlnește decât în teoriile moderne de filosofia culturii. Rușii nu sunt un popor cu un limpede ethos național, ci un ocean de seminții și de graiuri, răsvrătite de instinctul migrațiunei. Spațiul acesta imens și plat terorizează sufletul slav cu o groază a vacuității. Căutând să se găsească, el fuge de sine, se întinde și cucerește, umplându-și vidul interior prin nesații spațiale. Stepă, această dimensiune specific rusească, nu poate fi răpusă decât străbătând în goană mistuitoare orizonturi succesive. Cazacii lui Gogol o înfruntau abia prin chiot și în șarje.

Horror vacui, numește Eminescu mobilul interior al expansiunii rusești. „Deaceea ni se pare că, din nefericire, Rușii sunt sub dominarea unui deșert sufletesc, a unui urît, care-i face să caute în cuceriri ceea ce n'au înlăuntrul lor. Mai mi se pare, că cercurile culte, în loc de a stăvili acest horror vacui, în loc de-al umple prin muncă și cultură, îl asmute contra Europei pe care o numesc îmbătrânită și enervată, coaptă pentru a cădea întreagă sub dominația rusească.

Europa le pare astăzi în starea în care era Bizanțul la aparițiunea unui neam asemenea mongolic, a Turcilor“. (*Tendențe de cucerire*).

Unul din capetele de acuzație ale slavofililor era acela că Occidentul îmbătrânit se află într'un stadiu de descompunere spirituală, din care nu poate fi salvat decât printr'o infuzie de forță proaspătă, pe care o oferea tinerețea istorică a Rusiei.

Rusia nu poate suplini Occidentul, susține Eminescu, fiindcă n'are o substanță creatoare de cultură. „In locul civilizației grece, înflorit-a în Bizanț o cultură turcească? De loc. Tocmai așa nu va înflori o cultură moscovită pe pământurile supuse Rușilor, pentrucă lipsește rădăcina subiectivă a unei asemenea culturi“. (*Tendințe de cucerire*).

Limitele geografice ale unei țări trebuie să corespundă cu limitele ei spirituale. Spațiul nu are nicio semnificație dacă nu reprezintă plenitudine sufletească, înzestrată cu forța creatoare. Rusia nu are vocație creatoare în ordinea spiritului și din această pricină caută o compensație în afară. In expansiunea politică această afirmație apare ca un leit-motiv în scrisul eminescian: „Impărăția rusească nu este un stat, nu este un popor, este o lume întreagă, care, negăsind în sine nimic de o măreție intensivă, caută mângâierea propriei măririi în dimensiunile mari“. (*Inaintarea Rusiei*).

Prezența cosmică mai mult decât spirituală, Rusia nu poate avea o misiune creatoare. „Misiunea istorică de care se face atâta vorbă nu-i o misiune care-și avea originea în afară, ea e rezultatul unui gol sufletesc, a unei barbarii spoite cu frac și mânuși, a unui deșert care de-ar stăpâni pământul tot nu s'ar umple.

Cerul deasupra-l schimbi, nu sufletul marea trecând-o.

Pot să treacă și Dunărea și Carpații și Adrianopol, să ia Roma veche, precum amenință pe cea nouă, pot să presare Europa întreagă cu cenușe și cadavre, nu se naște din milioanele de oameni, niciun Rafael, niciun Beethoven, niciun Kant, ba tocmai lipsa unor asemenea spirite de adâncă înțelepciune și de un adânc sentiment pentru bunurile ce înobilează omenirea, este cauza acelui gol sufletesc, care-și caută compensația în glorii sângeroase și în cuceriri“. (*Tendințe de cucerire*).

Un nobil orgoliu european vibrează în această cruntă diatribă contra nemărginirilor moscovite.!

Politica panslavistă a Rusiei, exacerbată de mirajul Țarigradului și al dominației europene, orientată cu osebire asupra Balcanilor, sub pretextul protejării țărilor ortodoxe, a fost urmărită de țarism cu o tenacitate unică. Primejdia ocupării moscovite este cu atât mai mare, cu cât în teritoriile cucerite nu folosește metode violente, ci o blândețe ucigătoare. Ea se prezintă ca un fel de eroziune lentă și tenace, care supără temeliile morale ale poporului subjugat. Ca acele reptile ecuatoriale, Rusia își asimilează prada numai după o îndelungată digestie. Mai primejdioasă pentru ființa unui popor, chiar decât dominația militară și politică, este contagiunea sufletului slav. „Documentele istorice, afirmă Eminescu, relatând fapte netăgăduite, ne dovedesc că Rușii sunt o putere mistuitoare, mistuitoare nu numai prin puterea brațului, ci și prin urmările demoralizatoare ale înrăuririi lor.

Rușii, acolo unde văd că vor întâmpina rezistență mare, se opresc și lucrează cu o răbdare seculară, spre a surpa încet, încet temeliile puterilor ce li se pun în potrivă. Puterea lor în țările ocupate e blândă, dar plină de dulceața demoralizatoare, și tot astfel în țările cucerite la început sunt plini de îngrijire pentru binele cuceritorilor, încetul cu încetul însă ei se înăspresc până ajung de cer, nu averea, ci sufletul crotopiților“. (*Inaintarea Rusiei*).

Singura rezistență morală în spațiul dunărean și cel mai ferm refuz de a se încadra în universul slav, le reprezintă România. Conștiința singularității noastre, mai slabă în vremea când Rusia însemna mai mult o țară ortodoxă decât una politică și de care ne apropia o strânsă comunitate religioasă, prin intermediul limbii și literaturii bisericesti, sporește în epoca în care Rusia își afirmă cu preponderență impulsunile panslaviste. In momentul acesta, România se rupe de orice comunitate de aspirații cu

popoarele slave. Dar să-l lăsăm pe Eminescu să vorbească: „Pravoslavnică în veacul al XVIII, Rusia a devenit slavă în veacul XIX.

Câtă vreme religiunea era ordinea de idei predominatoare, Românii, ca popor ortodox, se simțeau mai mult sau mai puțin alipiți de Rusia; îndată ce conștiința deosebirii de rasă s'a deșteptat și a suprimat ideile religioase, comunitatea etică între România și celelalte popoare slave s'a curmat. Simțindu-se a fi mai mult latini decât ortodocși, Românii resping orice solidaritate de aspirațiuni cu popoarele slave și stau aci, la Dunăre și Carpați, ca un zid de despărțire între slavii dela Miază-Noapte și cei dela Miază-Zi.“ (*România în luptă cu panslavismul*).

Intre noi și slavism este un conflict ireductibil, de o natură aproape ontologică. Deosebirea între noi și el este nu numai de origine și tradiții istorice, dar de substanță. Orice amestec cu slavismul, de orice natură, religioasă, biologică, politică sau spirituală, ar duce în mod fatal la o corupere a ființei naționale, la dispariția noastră etnică. „Intre Români și slavi este o vrăjmășie firească, în virtutea căreia Românii nu au niciun interes de a dori ca slavii să fie mai liberi de cum sunt. Sute de ani Românii au fost cel puțin indirect stăpâniți de Turci; niciodată în curgerea veacurilor, Turcii nu au pus în discuțiune limba și naționalitatea română. Oriunde însă Românii au căzut sub stăpânirea directă ori indirectă a slavilor, desvoltarea lor firească s'a curmat prin mijloace silnice“. Constatate care ajunge la concluzia că „un stat român înconjurat de state slave poate să fie pentru vrăjmașii poporului român o iluziune plăcută; pentru Români însă el este o nenorocire, care ne prevestește un nou șir de lupte, o nenorocire, pentru care nu ne mângâie decât conștiința trăinicieii poporului român și nădejdea de izbândă“. (*România în luptă cu panslavismul*).

În acest protest organic al ființei românești de a nu se încorpora slavismului vede Eminescu sensul adânc al misiunii noastre europene. Definind coordonatele noastre geografice, Eminescu formulează în mod definitiv funcția grănicerească a României la hotarul lumii slave.

* * *

Trebue subliniat faptul că toată această vastă demonstrație de filosofia istoriei, deși angajată într'o perspectivă largă de istorie europeană, nu o expune marele poet numai de dragul teoretizării gratuite. El urmărește un obiectiv imediat și concret: justificarea românității Basarabiei și legitimarea drepturilor istorice românești. Reacțiunea românească împotriva panslavismului a fost provocată de un șir de experiențe istorice, pe care țara noastră le-a simțit dureros în carnea și în sufletul ei: repetatele anexiuni rusești ale Basarabiei.

A stabili identitatea Basarabiei, care nu poate fi decât românească, înseamna pentru Eminescu a trage un hotar definitiv, o limită între două categorii umane distincte, între noi și lumea haotică a slavismului. Funcția liminară a Basarabiei, prin care România își justifică misiunea câștigată istoric și recomandată de puterile europene, este ideea centrală a acestei ample probleme.

„A rosti numele Basarabia e una cu a protesta contra dominațiunii rusești. Numele *Basarab* și *Basarabia*, există cu mult înaintea vremii în care acest pământ devenise românesc; acest nume singur este o istorie întregă“. (*Basarabia. Numele și întinderea ei*).

Apologia basarabeană a lui Eminescu aduce ca mărturie un trecut care urcă până la protoistoria ținuturilor carpatice și euxine. Dreptul nostru asupra acestei provincii, care este una cu Moldova, este consacrat și de titlul posesiei ab antiquo, dar și

de dreptul unei creatoare prezențe umane. Cauza locală a Basarabiei sudice, în legătură cu tratativele congresului din Berlin, prilejuește a pledoarie pentru apartenența românească a întregii Basarabii.

Când e vorba de trunchiul sacru al Patriei, argumentarea capătă o acerbă tonalitate polemică, capabilă și de ironia tăioasă, dar și de căldură pasională. „Drepturile noastre asupra *întregei Basarabii* sunt prea vechi și prea bine întemeiate, pentru a ni se putea vorbi cu umbră de cuvânt de onoarea Rusiei angajată prin tratatul de Paris. Basarabia întreagă a fost a noastră, pe când Rusia nici nu se megieșa cu noi. Basarabia întreagă ni se cuvine, căci e pământ drept al nostru și cucerit cu plugul, apărat cu arma a fost dela începutul veacului al patrusprezecelea încă și până în veacul al nouăsprezecilea.

Mandatarul Europei vine să mântuie popoarele creștine de sub jugul turcesc și începe a-și anexa o parte a unui pământ, în care nu-i vorba de jugul turcesc! Ciudată mântuire într'adevăr“ (*Retrocedarea Basarabiei*), concludă cu o justificată mirare Eminescu, desvâluind prin aceasta adevăratele țeluri ale generozității pravoslavnice.

Cum problema Basarabiei era în acel timp una de rezonanță continentală, Eminescu, în argumentarea lui, depășește cadrul național, pentru a-și însuși o perspectivă de semnificație europeană.

Da, într'adevăr, Basarabia este pământul nostru. Dar chiar dacă am voi să-l cedăm, nu putem dispune după placul nostru, fiindcă într'un fel el nici nu ne aparține. Puterile europene ne-au cedat-o la 1856. Dar ca pe un teritoriu cu funcție europeană și noi avem datoria să i-o păstrăm intactă. A-l ceda, înseamnă a trăda încrederea occidentului. „Rusia nu poate lua Basarabia pentru că nu are niciun pretext biucuvântat de a ne pedepsi atât de aspru; iar noi nu i-o putem da, pentru că, la urma urmelor, nu avem dreptul de a dispune după placul nostru de această parte din țara noastră.

Europa ne-a dat această parte din Basarabia, ne-a înapoiat-o, ne-a pus iarăși unde am fost odinioară, ca să stăm de pază la gurile Dunării. Europa a avut încredere în noi și dacă voim să ne arătăm vrednici de această încredere, trebuie să stăm de pază și să nu dăm decât morți acest pământ de sub picioarele noastre. Da! Chiar dacă Rusia ar fi fost atât de aspră ca să-l ia dela noi; noi înșine nu îl putem da sub niciun pretext, căci de acest pământ e legată demnitatea noastră, de acest pământ atârnă viitorul nostru“. (*Retrocedarea Basarabiei?*)

Responsabilitatea față de propriul nostru destin se indentifică cu o mai largă responsabilitate continentală. Mai mult decât atât, sacrificarea României s'ar întoarce împotriva Europei. „Cestiunea română e o cestiune europeană și dacă puterile europene ar sacrifica interesele României, ar nesocoti interesele sale proprii“ (*România în luptă cu panslavismul*).

Intr'adevăr, salvarea României atârnă de acest occident, pe care Eminescu îl invoacă cu atâta încredere. Dar ajutorul lui nu înseamnă protecția milostivă, ci este o simplă recompensă pentru serviciile pe care le prestăm la Gurile Dunării, salvându-i la rândul nostru securitatea orientală. Identitatea de interese în acest sector cere și o corespondență de sacrificii. România are nevoie de pace și de propășire, și le merită pe amândouă. „Nu cerem dela lume decât puțința desvoltării pacinice, Nu voim decât să putem fi un stat de cultură în această parte înăsprită a Europei, nu stăruim decât ca popoarele dela apus să se încredințeze că interesele noastre sunt identice cu ale civilizațiunii și că suntem un popor vrednic de misiunea ce ni se cuvine.

Dovadă ne este trecutul, pe care l-am putut purta fără a fi pierdut ceva din individualitatea și trăinicia noastră" (*Bucovina și Basarabia*).

Momentul politic de atunci a rezolvat problema basarabeană în favoarea Rusiei și împotriva argumentației eminesciene. Nu putem ști ce s'au produs cu prilejul acesta, în sufletul său, răscolit de marile drame ale istoriei naționale. Probabil că atunci să fi scris versurile răscolitoare ale „Doinei“. Dar n'a desnădăjduit. El știa că o singură necredință este mortală : aceea în durata neamului. „Nenorocirea cea mare, ce ni se poate întâmpla, nu este că vom pierde și rămășița unei prețioase provincii pierdute : putem să pierdem chiar mai mult decât atâta, încrederea în trăinicia poporului român“ (*Credința în trăinicia poporului român*).

Din trecut el scoate o lecție majoră de optimism. Această cufundare în istorie este la Eminescu ceva mai mult decât simpla aderență romantică față de trecut a naturii sale poetice. El judecă trecutul, îi analizează manifestările, cu ochiul pătrunzător al istoricului, în funcție de permanențele destinului național și ale istoriei europene. Cași Mihail Kogălniceanu, și pe linia clasicismului greco-latin, Eminescu vede în istorie o supremă pedagogie. De aici desprinde el marea noastră certitudine: trăinicia poporului român. Acest sentiment reconfortant al permanențelor istorice îi prilejuește una dintre cele mai robuste pagini de etică și de politică națională : „Statul român de astăzi a trecut însă prin mai multe sguđuiri și rămâne statornic, fiindcă are două temelii: conștiința românilor și încrederea marilor națiuni europene.

Dacă vom câștiga de trei ori atât pământ pe cât avem și vom perde aceste temelii, statul român, fie el oricât de întins, va deveni o creațiune trecătoare ; iar dacă ne vom păstra temeliiile de existență socială, Rusia nu ne poate lua ce-i place și perderile vor fi trecătoare“ (*Credința în trăinicia poporului român*). Neamurile, în concepția eminesciană, sunt organisme firești, cu limite fatale, acordate entelechial și pe care ele trebuie să le umple cu prezența fecundă a spiritului creator.

Articolele lui Eminescu despre Rusia ne apar de o palpitantă actualitate, în confruntarea cu noua dramă istorică pe care o parcurgem. Sunt lecții aproape contemporane de orientare în jurul destinului național. Dar mai cu seamă sunt pagini etice, sobre și virile, în dosul cărora se sbat, cu un rar patetism și la o înaltă tensiune apologetică, convingeri de o incandescență vizionară.





C R O N I C I I D E I, O A M E N I, F A P T E

SPIRITUL EXTREM-ORIENTAL

Ce este o farfurie cu orez pentru un asiatic, în general, și pentru un Japonez, în special? Și ce este aceeași farfurie cu orez pentru un european?

Pentru extrem-oriental farfuria cu orez va fi... o farfurie cu orez, adică o colectivitate de boabe care pot servi ca aliment sau pentru a fi însămânțate numai în măsura utilizării tuturor boabelor de orez în acelaș scop; pe câtă vreme pentru un european o farfurie cu orez este o suprapunere de boabe care au o valoare în măsura în care fiecare bob este considerat aparte.

Aceasta este deosebirea fundamentală între spiritul extrem-oriental și spiritul european. Cu alte cuvinte, în timp ce extrem-orientalul, asiaticul, tipul nipon, își prețuește viața în raport direct cu utilizarea ei pentru colectivitatea națională sau rasială din care face parte, pentru european viața prețuește în raport direct cu puterea lui de a o individualiza, de a o personaliza. De unde rezultă că spiritul de libertate are o funcție cu totul deosebită pentru extrem-oriental de aceea pe care o acordă Europeanii. Japonezii, — căci despre ei este vorba în primul rând, întru cât reprezintă o sinteză a spiritului asiatic, care are corespondentul metafizic în tipul hindus, — trăesc ca nici o altă națiune sentimentul comunității lor naționale. Fiecare japonez se consideră o infimă parte din marea realitate care este poporul japonez. Viața nu-i aparține deoarece este un bun al grupului național din care s-a născut și pentru care trebuie să muncească, să trăiască și să moară.

Europeanii, datorită spiritului lor critic, sunt individualiști personalisti, înțelegând să subordoneze viața colectivității lor naționale din care au apărut, la propria lor viață, adică la propriul și egoistul lor interes de viață. Spiritul comunității naționale, care are și o funcție

de esență religioasă și deci mistică, este realizat în sens superlativ de către lumea asiatică, prin ceiace are ea specific, alături de lumea indiană, lumea niponă. De aceea, ideia de națiune este prin excelență practică de această lume în atributele ei tutelare de unicitate și de comuniune; pe când spiritul național european este numai un spirit politic care durează ca intensitate maximă în viața unei colectivități numai la un moment dat în evoluția ei istorică.

Forța care dinamizează sufletul extrem-oriental este religia. Extremul Orient nu a produs o religie unică, o religie comunitară. Inșă constantele schimbări și curente religioase sau spirituale care au însuflețit această lume au creat între diversele popoare din această lume stări sintetice, asemenea, care ne îndrituiesc să vorbim de structura unitară a spiritului extrem-oriental.

Religia, pentru aceste popoare, este cu totul deosebită, prin formă, la popor și la clasele culte. Religia populară este aproape identică pretutindeni în Extremul Orient. Ea se inspiră din credința în zeități sau din spirite care au o influență rea și care iau în imaginația populară diverse înfățișări. Forțele naturii, care influențează într'o mare măsură viața lor sufletească sunt, deasemeni, un obiect de venerație. Soarele, de exemplu, este viața, iar cerul, lumina. Cultul strămoșilor este în această privință la mare cinste în China și în Japonia. El este fundat pe convingerea că oamenii dintr'o generație, după moarte trec aptitudinile lor fizice și morale, urmașilor. Cea mai veche religie în Japonia, *șintoismul*, este în întregime bazată pe cultul strămoșilor. În conexiune cu credințele populare, *șintoismul* s'a dezvoltat la Chinezi și la Hinduși ca o religie sau ca o filosofie a oamenilor culti. Încă din epoci vechi găs'm în India o religie

a protoșilor, brahmanismul. Ca și creștinismul, el se inspiră din sentimentul fragilității și al vanității lucrurilor de pe acest pământ și tinde la căutarea unei valori absolut și eterne care vrea să dea existenței efemere a omului, o consistență și o semnificație.

Însă cea mai importantă religie a Extremului Orient este budismul care a apărut în veacul al V-lea înainte de era creștină. El a fost propagat mai întâi de fiul unui principe hindus, cu numele Gautama, care s'a devotat în întregime cultului lui Buda, fără însă să găsească în el o deplină satisfacție morală. Comuniunea supremă cu divinitatea creatoare nu constituia pentru el o aspirație ideală, pentru că presupunea o participare la opera creației, adică la lupta vieții. Deaceia, unicul bine de a fi mărturisit, dincolo de realitățile existenței, este eliminarea completă a vieții, pentru că semnifică seninătatea absolută, adică pune capăt răului. Fericirea ideală este deci Nirvana, neantul, abolirea vieții.

Deci idealul major al budiștilor este negarea completă a instinctului de conservare. Budismul este în definitiv o morală pură care nu necesită ca alte religii o dogmă determinată.

O altă morală religioasă, de inspirație național-chineză, admisă alături de budism ca religie de stat, este doctrina lui Confucius. Ea nu este o religie în sensul european al cuvântului și nici o filosofie. Confucianismul exclude orice intervenție a supranaturalului, mulțumindu-se a fi o școală de morală și de conveniențe care prescrie reguli pentru toți oamenii așa cum trebuie să se comporte în viața lor zilnică.

Doctrina lui Confucius fixează ca virtuți permanente: munca, cinstea, supunerea, și respectul față de părinți și față de superiori, dragostea față de prieteni și bunăvoința față de toată lumea. Însă această concepție morală a dat rezultate deosebite la Chinezi și la Japonezi, pentru că cei dintâi sunt apolitici și pașnici, iar cei de pe urmă sunt războinici și politici.

Japonia este de fapt un stat al cavaleriei feudale. Marii principii feudali, *daimios*, trăesc în permanentă stare de război. Cavalerii sau *samurarii* ocupau primul loc în stat și erau conduși de principiile riguroase ale onoarei absolute pe care tradiția le transmitea dela o generație la alta. Curajul și stăpânirea de sine erau virtuți dominante la cavaleria feudală niponă. Iar aceste calități au fost moștenite întocmai și de generațiile următoare. Onoarea familiei și a ta personală poți

să o salvezi numai prin sacrificarea persoanei proprii. Din copilărie, Japonezul este obișnuit cu exercițiile fizice ca și cu educația voinții. Dătoria de a spăla prin sânge o greșală comisă a durat multă vreme în Japonia. Cine a călcat regulile cavaleriei trebuie să piară, aceasta este legea. Sinuciderea este considerată ca un act sfințit și executat după un ritual solemn. Japonezul trebuie să știe muri cu bucurie.

Un Japonez muncește zilnic, în regulă generală, 16 ore, în uzine, în fabrici, pe câmp sau în birouri și nu-și permite nici o oră de odihnă în timpul când lucrează pentru că în felul acesta ar deservi interesele colectivității naționale, ar face un act de trădare față de stat, față de imperiu, care are nevoie de munca tuturor pentru a-și putea realiza idealurile milenare, moștenite din generație în generație și afirmate politic și social prin spiritul Împăratului care este considerat ca o adevărată divinitate. În schimb, acelaș Japonez, în orele lui libere, rămâne în contemplația naturii, a florilor, a cerului, a lunii sau a soarelui, pentru că frumusețea naturii este divină și ea singură are puterea de a modela, de a încălzi și de a apropia de Dumnezeu sufletul muritorilor Imperiului Soarelui Răsare...

Lumea japoneză trăește în forme și idei. Realitatea, lucrurile, viața, valorează în măsura în care pot fi abstractizate, adică în măsura în care sunt abstracțiuni, adică esență, unicitate. Pentru această lume viața este forma în care se poate trăi abstracțiunea divinității, din care decurge totul. Popasul pământean al vieții este un *intermezzo* într-un necunoscutul ființei din care se naște și misterul morții, în care aluneci după ce ți-ai servit comunitatea din care faci parte. Iar elementele polare ale acestui *intermezzo* sunt de esență divină. Din această cauză, familia nu este o celulă socială, ca în concepția europeană, ci una de esență național-rasială, deoarece ea reprezintă punctul de plecare și punctul de ajungere al vieții în veșnicie a poporului.

Trăind în climatul unui asemenea spirit, cea mai mare cinste pentru un Japonez este să moară pentru patrie, pentru imperiu, care este sintetizat în persoana împăratului, ca reprezentant al divinității pe pământ. Numai așa se poate înțelege de ce împăratul se arată supușilor săi numai 20 de zile pe an și tot numai așa se înțelege de ce la Tokio nu se dau comunicate privind o eventuală boală a împăratului. O asemenea veste ar provoca sinucideri, prin *harakiri*, pe care mulți și le-au

provocat numai pentru a-și manifesta marea lor dragoste și marea lor putere de a suferi pentru acela care în numele Zeilor îi cârmuește pe pământ. Este bine cunoscut cazul unui tânăr aviator care, sburând, din greșală, pe deasupra palatului imperial, la aterizare s'a sinucis, găsindu-se că poate avionul lui a fost văzut de împărat evoluând pe deasupra palatului, ceiace l-ar fi putut indispune. Și, la fel, este celebru și cazul Generalul Nogi care, în urma înfrângerii suferite în timpul războiului ruso-japonez a vrut să se sinucidă; dar a fost oprit de Împăratul Meiji. Cu toate acestea, el s'a sinucis, a doua zi după moartea Împăratului, în 1912.

Lumea japoneză trăește imperatiile unei conștiințe imperiale și universaliste. Poporul nipon, prin educația lui religioasă, socială și politică, aspiră la dominația lumii. Pentru realizarea acestui gigantic plan nici un sacrificiu nu este inutil și nici o jertfă prea mare. Iar acest spirit de sacrificiu este cultivat în toate clasele sociale, în toate instituțiile și cu prioritate în armată, chemată, tocmai prin misiunea ei de a apăra imperiul, să realizeze visul dominației nipone asupra lumii. Istoria războaielor Japoniei nu cunoaște nici un soldat sau ofițer care să se predea la dușman, preferând să se sinucidă „pentru că ch'ar înconștient un soldat japonez nu trebuie făcut prizonier“.

„Daily Express“ a publicat, în unul din numerele apărute în anul 1932, următoarea informație, transmisă dela Tokio:

„Soldații și marinarii japonezi vor fi chemați să dea dovezi eroice de curaj și abnegație, când noile mașini de război create de Japonia vor fi puse în acțiune. Ultima invenție japoneză este o torpilă care, lansată de submarin sau de un vas de război, va conține un pilot ce o va conduce, cu exactitate, la țintă. Pilotul își va sacrifica viața, însă, mergând la moarte, el este sigur că-și va zdrobi dușmanul. Ignorând primejdia morții mai mult de 5000 de cereri au fost primite pentru 400 de locuri. Cei 400 aleși și-au început de îndată serviciul lor“.

Indiferent dacă faptul în sine este exact sau nu, trebuie să constatăm că în Japonia se cultivă educația eroică în forme superlative. Iar exemplul cel mai strălucit îl avem în războiul din Pacific unde piloții japonezi s'au aruncat cu aparatele lor încărcate cu bombe în navele anglo-americane scufundându-le pe loc.

Cazurile citate au numai valoarea confirmării plastice a realității vieții sufletești a acestui popor.

Conceput ca o realitate tutelară, eternă și divină, fără de care nu poate fi concepută existența poporului și permanența imperiului, spiritul nipon este forța care însuflețește viața, munca și puțerea de sacrificiu a tuturor japonezilor. Originalitatea acestui spirit nu rezidă atât în tradiții și în istorie cât în conștiința unei trăiri specifice bazată pe îndatoririle care incumbă japonezilor față de imperiu și față de grandioasa lui misiune în lume. Conștiința spiritului lor de sacrificiu este legea supremă care conduce viața și determină moartea fiecărui japonez. Spiritul de sacrificiu, care în concepția niponă se reduce la sacrificiul corpului, este numit în Japonia „*taiatari*“ și îl vedem aplicat cu prisosință în războiul d'n Pacific.

Europenii au privit totdeauna cu un oarecare dispreț și sigur cu neîncredere, posibilitățile de afirmare ale lumii extrem orientale. Și în primul rând lumea anglo-saxonă, direct interesată în evoluția imperială a Japoniei, a considerat poporul japonez ca incapabil de a-i putea opune o rezistență eficace. Iată însă că războiul d'n Pacific distruge o legendă situând pe japonezi pe culmile unui eroism neatins încă de spiritul individualist și libertar al europeanului.

Care este secretul acestui extraordinar spirit de jertfă ce însuflețește acest mare popor? Și cum se explică faptul că în mai puțin de un veac (la 1854 Japonia era un stat feudal și avea numai 24 milioane locuitori), Imperiul Soarelui Răsare, care numără azi mai mult de 100 milioane locuitori și are o structură statală complet modernizată, prevăzută cu o impresionantă industrie și o extraordinară putere de expansiune, a început să domine viața Asiei orientale și este prezent în tot Pacificul?

Ideia forță care stăpânește viața acestui mare popor rezidă în cultul morților pe care îi cinstește ca nici un alt popor d'n lume, nu atât prin ceiace înseamnă ei pentru fiecare Japonez în parte, cât mai ales prin ceea ce înseamnă pentru viața poporului. Iar strămoșii prețuiesc în sufletul japonez nu pentru ceiace au făcut pentru imperiu cât mai mult pentru că ei, cei vii, pot lua exemplul lor pentru a-i depăși. Strămoșii și morții lor constituiesc un stimulent pentru munca și lupta poporului întreg. Ori, această concepție, atât de specifică lumii extrem-orientale, își trage izvoarele de viață din sensul spiritual și divin pe care-l dau japonezii vieții lor închinată patriei și dincolo de moarte.

Intrebând un Japonez ce înțelege el prin ideia de națiune va răspunde că această idee reprezintă totalitatea viilor și morților unui grup etnic. Japonezii trăesc în așa de mare

măsură în cultul strămoșilor, încât în fiecare casă ei au un interior rezervat amintirii lor. La Tokio exista chiar un templu înălțat pentru a slăvi memoria celor care s'au sacrificat pentru patrie pe ale cărui ziduri sunt trecute numele tuturor aceluia care s'au jertfit. Și este o mare mândrie pentru fiecare familie de a-și avea un reprezentant trecut pe inscripțiile templului, care semnifică unitatea Imperiului Soarelui Răsare...

Japonezii trăesc intens marea realitate spirituală a dăruirii necondiționate pentru împlinirea idealurilor patriei lor. Viața este numai un mijloc de luptă în care se pot afla condițiile care să asigure eternitatea imperiului. Forța spirituală care animă poporul japonez este pentru ei de origine divină. Japonezii se consideră soldații și lucrătorii imperiului al cărui ethos îl manifestă împăratul, care este reprezentantul divinității pe pământ. Etica vieții și a morții la Japonezi constituie marele mister care conduce cu forțe nebănuite, imperceptibil, sufletul și lupta acestui popor.

Japonezii actualizează, mai mult ca ori care alt popor din lume, adevărul că merită să trăiască numai acele popoare care știu să se sacrifice pentru viața și libertatea lor. Cultul strămoșilor este legea supremă pentru viața niponă. Fără acest cult Japonezii nu ar înțelege rațiunea sacrificiilor voluntare pe care le fac. În cumplita criză spirituală în care se sbate sufletul european, viața în spirit pe care o trăesc japonezii constituie un memento de care trebuie să ținem seama dacă viem ca viitorul bătrânului continent să poată fi apărat și asigurat. Intoarcerea la viața în spirit este premiza unei noi trăiri în istorie pentru lumea europeană.

Dar, pentru a înțelege problema sufletului extrem-oriental în toată complexitatea ei, este necesar să ne oprim analiza și asupra unui alt mare exemplu pe care ni-l dă această lume. Și anume trebuie să definim spiritul indian prin ceiace are el specific, prin cea mai reprezentativă și complexă personalitate: Mahatma Gandhi.

Pentru mentalitatea europeană lupta lui Mahatma Gandhi, prin greva foamei și non-rezistență, pentru ca în felul acesta să ajungă la emanciparea poporului indian, este desigur cel puțin surprinzătoare. Și este cu atât mai stranie lupta lui Mahatma Gandhi cu cât ea nu privește numai eliberarea poporului indian de sub dominația Imperiului britanic, dar, în acelaș timp, caută să-și emancipeze poporul indian, unindu-l și deschizându-i noi căi de viață liberă, independentă, așa cum a învățat el chiar

dela lumea europeană, adică dela Tolstoi, Ruschin și alți gânditori și poeți. Pentru că aceasta este realitatea: Mahatma Gandhi este din punct de vedere spiritual un produs al culturii europene pe care însă a adaptat-o, dându-i o nouă originalitate, specifică spiritului indian. Cine a urmărit evoluția mișcării acestui revoluționar al sufletului indian va fi observat unele atitudini esențiale în toată acțiunea lui care, din punct de vedere politic, sunt în gravă și totală contradicție, cu realitățile. Gandhi nu este propriu zis un tip politic, ci o covârșitoare personalitate etică. El urmărește transformarea sufletului poporului indian căruia îi revine misiunea de a fi anunțatorul unei noi religii a umanității. Deaceia, naționalismul lui Gandhi trebuie înțeles numai ca un popas din uriașa lui acțiune morală care are de scop ca, odată cu eliberarea poporului indian și odată cu emanciparea lui politică și de conștiință, să poată deveni un popor mesianic care va semăna în omenire o nouă religie ce să depășească, dacă este posibil, prin adâncime, chiar spiritualitatea creștină. Așa se explică de ce în răscolitoarea mișcare spirituală a lui Mahatma Gandhi se desprind trei aspecte care sunt tot atâtea momente culminante ale gândirii lui.

În primul rând este vorba de atitudinea propriu zis politică ce are un caracter naționalist, specific indian. Iar aceasta se manifestă prin acțiunea de desrobire a poporului indian de sub dominația engleză, în care scop utilizează toate ideile europene asupra libertății.

Aceasta este prima fază. Deaceia nu trebuie să ne surprindă faptul că întâlnim foarte adesea în această perioadă, din primii ani de după cel dintâi război mondial, momente în care deși poporul indian ar fi putut goni pe Englezi din Indii, totuși Gandhi l-a oprit sub motiv că nu poate admite sub nici o formă violența. Și deaceia a pledat pentru non-violență, care este o idee tolstoiană, adică pentru acțiunea pasivă de rezistență morală în fața oricărei violențe. Astfel, în timpul diverselor revolte care au agitat viața Indiei în ultimile decade, nu rareori au fost văzute sute de femei aruncându-se în fața liniilor de tramvae, sau zeci de mii de lucrători care nu mai intrau în uzine sau nu mai cumpărau nici o marfă englezească, revenind cu toți la tradiționala vârtelniță a civilizației patriarhale a Indiei. Mahatma Gandhi a impus o idee nouă în viața spiritului revoluționar al vremii și aceasta este ideea non-rezistenței. Dar, desigur, această nouă concepție nu poate fi înțeleasă cu ușurință pentru că ea conține unele elemente morale nemaifăcute până acum în spiritul revoluționar al tu-

tuturor vremurilor și cu atât mai mult în spiritul revoluționar al vremii noastre care, din acest punct de vedere, se caracterizează prin violența revoluționară a marxismului.

„Aș vrea să sufăr toate umilințele, — a spus cândva Gandhi, — toate torturile, ostracismul absolut și moartea chiar, pentru a împiedeca mișcarea noastră de a deveni violentă sau precursora a violenței“.

Or, pornind de la o asemenea concepție etică, este de la sine înțeles că Mahatma Gandhi nu urmărește realizarea unor scopuri politice imediate, ci mai curând urmărește împlinirea unei opere de educație a poporului său.

Și cu aceasta am ajuns la definiția celei de a doua faze a mișcării lui Gandhi, — care nu trebuie reținută cronologic ci numai metodologic, — prin lupta pe care în mod constant a dus-o, concomitent cu lupta politică propriu zisă, pentru emanciparea poporului indian.

Iar în această privință este interesantă înalta lui conștiință umană, pentru că Mahatma Gandhi, — „marele suflet“ cum îl indică și numele dat de adepți, — a căutat ca prin toată acțiunea lui să cheme poporul indian la o nouă viață. Astfel, el a dat semnalul luptei pentru desființarea clasei paria, care îndobitocște atâtea milioane de Indieni și pentru considerarea femeii ca egală bărbatului, nu roabă cum o știm de milenii.

Așa dar, se poate constata din aceste două faze ale luptei lui Gandhi că atât prin acțiunea pentru independența poporului, cât și prin aceea dusă pentru emanciparea lui politică și socială, acest apostol al lumii indiene își educă poporul pentru împlinirea unui mare rol misio-

nar de natură religioasă și care trebuie să-și afle dezvoltarea în toată umanitatea.

Și cu aceasta am ajuns la delimitarea celei de a treia faze a mișcării gandhiste și anume universalizarea acestei religii pe care o propăvăduiește noul Mesia al Indiei, pentru toate popoarele lumii. Iar ea se poate defini prin structuralizarea în spiritul Vedelor și a cărților sfinte indiene a ceiace este pur și permanent în creștinism și în spiritualitatea europeană prin ceiace a dat ea etern valabil.

Prin credință, dragoste și sacrificiu, Mahatma Gandhi vrea să înalțe pe noul culmi nu numai propriul său popor, pentru care are un adevărat cult, manifestând în acest fel naționalismul său; dar chiar toată umanitatea, prin mijlocirea religiei.

Mahatma Gandhi, pe numele său adevărat, Mohandas Karamchand, al cărui nume dat de popor, urcă prin sens până la Upanișade, este ființa care se face una cu spiritul universului, topindu-și viața în marea credință a învierii poporului său și a învierii umanității, prin noi legi morale.

Ca și celălalt aspect al sufletului extrem oriental, exemplificat prin stilul vieții nipone, și spiritul indian, așa cum ne este înfățișat prin lupta de o viață a lui Mahatma Gandhi, ne arată nouă europenilor că se întâmplă ceva în adâncurile de taină ale sufletului umanității.

Universalismul politic al spiritului nipon și universalismul moral al spiritului gandhist chiază lumea europeană la o gravă meditație.

ȘTEFAN IONESCU

VICO ȘI ROMÂNIA

Nicolae Iorga, scriind în 1925 în *Mercure de France despre „La littérature populaire source de haute littérature“*, cu toată dreptatea aducea problema literaturii populare românești pe un plan de cultură europeană.

Dacă toate popoarele europene păstrează, într-o mai mare sau mai mică măsură, o comoară de artă primitivă sau populară, care, începând din epoca romantică, a devenit obiectul celui mai atent și pasionat studiu, problema acestei arte câștigă în România un înțeles cu totul deosebit.

Pentru două motive. În primul rând, pentru că în România toate formele spiritualității, cu puține excepții, s-au realizat în chip desăvârșit, până în zorii secolului trecut, în această formă de spiritualitate; și, prin urmare, studiul spiri-

tualității românești în secolele trecute nu poate fi îndrumat altfel decât prin cercetarea acestor manifestări. În al doilea rând, prin această apropiere a sa în timp de o perioadă care în alte țări s'a încheiat de veacuri, România prezintă posibilități excepționale de studiu întru cât culegerea mărturiilor acelei perioade îi este relativ mai ușoară. Dar mai e ceva. Prin anumite aspecte minore și totuși profund sugestive, pentru că insufleteite de aceeași spiritualitate, industria casnică produce și astăzi, în câmpul țesutului scoarțelor, al executării de cusături, de ceramică, de lucruri de îmbrăcăminte personală și de înfrumusețare a căminului țărănesc, lucruri de înaltă și curată frumusețe, astfel încât cercetătorul poate surprinde uneori obiectul studiului său ca o dezvoltare vie a

unei spiritualități care a supraviețuit în mod miraculos schimbărilor totale și radicale ale vieții. E vorba de aspecte de viață, care, în spontaneitatea și mijlocirea lor, sunt necesar osândite să apună odată cu evoluția obiceiurilor, dar care, totuși, pot sugera unui cercetător atent prețioase indicații. Studiul artei populare astfel înțeles prezintă o problemă critică importantă.

Deși limitându-și studiul la manifestările literare ale țării sale, Iorga se referă împiedec la această problemă atunci când afirmă: „La littérature populaire n'est pas précisément ce qui intéresse le folklore, ce que les philologues reproduisent avec des notations de patois“. Nu putem să nu ne asociem întru totul la această distincție preliminară între artă populară și folklor, curiozitate științifică de natură variată, psihologică, etnologică și așa mai departe. Nu intră deci în studiul lui Iorga, și nici în al nostru, tot ceea ce nu poate fi cuprins într-o valorificare estetică riguroasă; sau, cel puțin, ceea ce luăm ca obiect de studiu trebuie judecat din acest punct de vedere.

Această luare de poziție preliminară îl duce apoi pe Iorga la combaterea părerii răspândite că opera populară ar fi produsul unei elaborări colective. „Je dois, au contraire, affirmer qu'une oeuvre populaire est une oeuvre créée par un seul, bien qu'adaptée par tous“

Iată o teză care coincide cu vederile în același sens ale lui Croce, a cărui operă filosofică se dezvoltă de o jumătate de veac sub impulsul constant de a desvălui aspectul spiritual al activității omenești în toate direcțiile și de a combate fără încetare concepția opusă, care se cuibărește ca o primejdie în fundul tuturor investigațiilor științifice, care ajung în mod necesar să desprindă obiectul de studiu din spiritualitatea vie a realului, în așa fel încât cedează apoi ispitei de a-l considera desfăcut din întreg, natură iar nu spirit. Care e deosebirea, după Iorga, între literatura poporană și aceea de artă? Cea din urmă se răspândește prin mijlocul unui text definit sau care cel puțin poate fi reconstituit în mod filologic cu o mare aproximație. Cea dintâi, în schimb, incredințată transmiterii orale, apare neîncrețit modificată, fiindcă nu mai este legată de un mijloc mecanic de răspândire, ci de creativitatea însăși a spiritului care nu se repetă niciodată, de unde iluzia că poezia poporană nu are autor.

Sunt observațiunile foarte juste care ne îndrumă către concluzia lui Iorga: „La littérature populaire c'est un état d'âme, c'est une façon de rendre esthétique un état d'âme tout particulier.“

Cu această concluzie se țintește a se înlătura o eroare destul de ușoară și răspândită, anume că popularitatea artei trebuie căutată în subiectul tratat, în conținutul, de fapt, al operei de artă.

Iorga mai dezvoltase aceste considerațiuni într'un studiu precedent din 1923, unde, în concluzie, se pune următoarea întrebare: „Se poate oare spune că este o artă populară sau, mai bine zis, o artă pe deplin populară?“

Întrebarea de mare însemnătate, care implică o adâncă deosebire între artă poporană și artă populară.

În primul sens, într'adevăr, popular înseamnă formă de exprimare inferioară, fie pentru că este o manifestare încă grosolană, fie pentru că se realizează astfel drept artă pentru a fi coborâtă la un nivel inferior de superioritate. Nu e artă în primul caz pentru că nu a atins încă plinătatea de expresie și valoarea formală a artei și nu e artă în al doilea caz pentru că răspunde unor scopuri practice, obștești, recreative, într'un cuvânt neartistice.

Pe când în al doilea sens, oricum s'ar explica tainica sa obârșie, ea se impune ca o formă pe de a întregul și strălucit împlinită.

Iorga, în studiile citate vrea în mod evident să lămurească manifestările populare ale neamului său în acest al doilea înțeles al expresiei de artă populară. Și în aceasta el procedează de acord cu tendința filologică a popoului său, care, dela Vasile Alecsandri, care a cules cu dragoste legendele și cântecele neamului său, până la Bogdan Petriceicu Hașdeu și atâția alții, a elaborat acea deosebire tipică exprimată prin termenii „popular“ și „poporan“, care constituie o neasemuită cucerire a filologiei românești pe acest tărâm. În zilele noastre, d. D. Caracostea. în lucrările sale, precum și în cursurile universitare și în articolele scrise în Revista Fundațiilor Regale, a făcut din această problemă un obiect de cercetare atentă și vie.

Noi nu voim, totuși, să punem aci această problemă cercetând-o din punct de vedere filologic. Căci iluștrii cercetători citați, cari au plecat ce e drept, dela o problemă filologică adică dela interpretarea și ilustrarea unui material bogat și sugestiv, s'au găsit de fapt, în străduința lor de a-i înțelege valoarea spirituală, în fața unei adevărate și netăgăduite probleme filozofice.

Noi voim să dovedim că cel dintâiu, în ordinea timpului fără nici o putință de îndoială și chiar, după părerea noastră, cel mai de seamă cercetător al aceste probleme, a fost Giambattista Vico. Am intitulat acest studiu Vico și România, nu pentru că am urmărit aci istoria soar-

→ tei lui Vico în România, istorie care a fost scrisă cu multă finețe și sânguință de Edgar Papu, ci pentru că voim să înfățișăm pe Vico drept filosoful acestei probleme, care este de altfel, după cum credem, cea mai de seamă problemă a spiritualității românești.

Critica italiană și-a pus o problemă analogă după cum a arătat Petru Iroae într'un studiu foarte bun, totuși numai Croce a privit-o din punct de vedere filosofic, și în volumul său „*Poesia popolare e poesia d'arte*“, s'a exprimat astfel: „Poezia populară este, în sfera estetică, analogul a ceea ce este „bunul simț în sfera intelectuală, și neprihănirea și nevinovăția în sfera morală. Ea exprimă mișcări sufletești care nu au înapoia lor, ca precedente imediate, mari frământări ale cugetării și ale pasiunii; schițează simțămintele simple în forme corespunzătoare simple“. De aci se vede că această concepție a popularității este aceea de „popular“ și nu „poporan“. Altă problemă nu există pentru Croce, de oarece dacă așa zisa artă populară se ridică, din întâmplare, până la marile înălțimi ale adevăratei și eternei poezii, atunci ea trebuie să fie recunoscută ca „poezie“ fără niciun alt adaus.

Concluzii, care, dintr'un punct de vedere riguros estetic, sunt de netăgăduit și definitive. Cu toate acestea, după cum a arătat, mai mult de cât oricare altul, Croce, judecata estetică nu rezolvă de fel întreaga spiritualitate și deci, dincolo de domeniul riguros estetic, problema există și de aceea trebuie rezolvată.

Ne pare așa dar profund sugestiv gândul că tocmai în mijlocul epocii iluministe, în secolul filosofic prin excelență, raționalist și empirist și oricum negator al valorilor tradiționale și sentimentale în măsura în care nu apăreau justificate de rațiunea matematizantă, ne pare sugestivă, repetăm considerarea blocului compact al gândirii lui Vico, ce se așterne ca o lume în miezul altei lumi. Această unitate organică de gândire care este speculația vichiană se adapă, fără îndoială, din vjața spirituală a vremii sale, dar numai în virtutea unui proces dialectic de opoziție, opoziție ce se desfășoară în pozitivitatea unei filosofii anticartezene, care are drept temelie ceea ce curentul filosofic al timpului său refuza și condamna. Această lume cu totul vichiană, organică și compactă într'atât încât apărea contemporanilor, diferit orientați, drept o lume de neînțeles — de aci faima lui Vico gânditor obscur și de-a-dreptul fără sens — de aci uitarea ce a pănut că îi învăluie memoria dealungul a câtorva decenii după moarte — această lume cu totul a sa și-a con-

stituit nucleul dezvoltării ei ulterioare prin descoperirea exigenței fantastico-sentimentale, mitul, pe care Vico și-l însușește, după o lungă și aspră meditație, asupra anticei legiferări romane. Descoperirea că dreptul antic a fost un „serioso poema“ l-a condus dela Roma în Grecia, nu chiar pe urmele fabuloasei ambasade romane în Grecia, ci în virtutea descoperirii legii ideale eterne și imanente evoluției spiritului, care este „Providența“ lui Vico. În felul acesta ajunse să descopere înțelesul poemelor homerice. Pentru a comunica această descoperire și a o ilustra în mod demn, Vico a scris anume, după Dreptul Universal, Știința Nouă, redactată și apoi refăcută de mai multe ori urmând o năzuință din ce în ce mai puternică spre desăvârșire și adevăr. Poemele homerice îi păreau lui Vico drept perfecta expresie a unei „etă eroice“, a unei civilizații mistice, a unei lumi care tocmai pentru că realiza totul în termeni, pe care noi, cu conștiința noastră, îi numim „poetici“, nu avea încă conștiința „poeziei“ ca atare. Mitul, pentru Vico, — și aceasta este, după părerea noastră, cea mai mare descoperire a lui, nu se lămurește prin estetică, ci prin religie. Poezia homerică, atât de deplin realizată și puternic exprimată, ar fi, deci, pilda cea mai luminoasă a întregii civilizații a aceluia popor minunat, care se exprimă desăvârșit și complet în aspectul său primitiv, adică religios: poezie primitivă, poezie populară în sensul de „poporană“.

Această descoperire, care a apărut drept extravagantă unui spirit deviat, nu numai că a dat impuls întregii filosofii a lui Vico, dar constituie și soluția critică a problemei de care ne ocupăm.

Cu toate acestea, nu e greu de înțeles de ce în Italia desăvârșit de cultă a sec. XVIII, aceste idei nu au fost urmate și nu au fost pricepute. Și este adevărat că nici astăzi, ele nu sunt înțelese în chip adecuat. Intr'adevăr, în Italia, splendoarea Renașterii a părut că înăbușe și șterge până și amintirea a tot ceea ce se realizase aci înainte de acea epocă. În epoca Barocului, apoi, nu numai pictura unui Torriti, a unui Cavallini, a unui Cimabue, chiar a unui Giotto, pe care, asemenea lui Dante, critica voi să-l alăture mai mult de Renaștere decât de epoca precedentă, nu aflară fertare și, timp de secole, trebuiră să stea acoperite de tencuțeli și zugrăveli pe urmă, readuse la lumina zilei în veacul trecut, descoperite cu evlavie, rămaseră totuși, de cele mai multe ori cu desăvârșire stricate. Pe tărâmul literar, tradițiile excepționale ale Italiei, care a cunoscut cu siguranță trei mari literaturi de artă reflectată, cea greacă, cea romană, cea ita-

liană, au restrâns interesul pentru poezia populară, îngrădită și din motive istorice în perioade de timp limitate. Totuși Italia, fără a vorbi de Dante, pe care Vico voia să-l interpreteze după canoanele homerice și această chestiune foarte importantă este controversată—posedă în câmpul poeziei populare monumentul poeziei franciscane, acele „*Fioretti di S. Francesco*“ izvor de poezie atât de înaltă, în stare de a alimenta nu numai mișcarea mistică franciscană ca o „*Imitatio Sancti Francisci*“, mit care a fost viu înainte de a fi artistic, ci de a subjuga în chip spiritual prin farmecul său mințea lui Giotto sau a lui Dante.

Dimpotrivă, după cum am văzut, problema „poeziei eroice“, a exprimării mitice, apare în România în centrul cercetării spiritualității sale. Este acesta un aspect al acelei „Transfigurări a României“ de care vorbește domnul Nichifor Crainic.

Transfigurare care, înainte de a fi poetică, este religioasă, creștină și care, fiindcă e religioasă, devine, apoi, prin înalta valoare formală atinsă, susceptibilă chiar de prețuire estetică.

Cine privește ciclurile picturale așazise bizantine, care acoperă literalmente pereții mănăstirilor și bisericilor și bisericuțelor, care nenumărate, ca puncte de lumină, fac să strălucească de frumusețe pământul românesc, acele bisericuțe atât de mici și totuși, atât de monumentale în inspirația lor, dat fiindcă problema marelui este o problemă spirituală și nu se măsoară cu metri cubi, cine contemplă zăgrăvelile bisericii domnești din Curtea de Argeș sau acelea ale vastei biserici Golia din Iași, are impresia că se află nu în fața unor obiecte de curiozitate, a unor documente istorice, ci în fața unor neasemuite mărturii ale frumuseții veșnice, strălucind în fulgerării de neuitat. Nu e ușor de uitat, de pildă roșul hlamidei fecioarei în tronul pe care șade ca o „*basilissa*“, în mica absidă a bisericuței din Fundeni Doamnei, așezată în vecinătatea Bucureștilor, printre ușoarele unduri ale nesfârșitului șes muntenesc. Dar deasemenea, n'ar putea fi uitată frumusețea tainică și neîndurată a Ingerului judecător care se înalță înapoia tronului lui Hristos împărțind dreptatea în scena Judecării de apoi, zăgrăvită pe bolta logiei de deasupra exonartexului bisericii Golia din Iași. Toți acei îngeri gravi și strălucitori, cu aripile lungi ca niște scuturi homerice, puternice pentru sboruri siderale, solemni ca înfățișarea celor ce au de a face cu veșnicia de unde au coborât pentru a aduce știri; umbra acelor priviri cunoscătoare ale tuturor tainelor, stă-

pâne pe toate gândurile noastre cele mai ascunse frumusețea acelor ansambluri corale, a acelor priveliști suprarealiste unde arhitecturile se colorează în chip fantastic cu cele mai de preț colori ale celor două amurguri, sau unde chipurile reies pe fonduri aurii învăluite de taină; desfătarea, în sfârșit, a amănunțelor povestite în chip naiv ne pun în fața unei arte care nu este obosită și convențională, ci este spiritualitate plină de freamăt și viață, infinit de bogată în izvoare și inspiratoare de valori formale, cari se dezvoltă liber, deși în cuprinsul unui conținut fixat în termenii cei mai rigizi. Aceasta este „*Biblia poporului*“, după cum a spus în „*Stones of Venice*“, Ruskin, despre mozaicurile din San Marco. Și credința uimită a poporului evlavios se unește într'un misterios cerc de admirație și extas, cu credința și creativitatea artistului care a pictat acele închipiri pentruca acea credință să-și găsească împlinirea în expresia realizată. Individualitatea artistului se afundă în spiritualitatea corală a rugăciunii liturgice exprimată prin colori. Într'un anumit fel, poporul întreg devine, într'un avânt de creație, autorul acestor picturi, pe care le-a inspirat cu evlavie sa, le-a sfințit cu pietatea sa consimțitoare. Și, totuși, individualitatea artistului reînvie victoriosă și transfigurată ca expresie a întregii spiritualități. Ca și preotul, artistul urcă și el la altar pentru popor și cu poporul. El e tot una cu poporul. Ceea ce freamătă în sufletul poporului, el primește mărit în chip uriaș în sensibilitatea sa de artist și redă împlinit, în acea viziune pe care tot poporul și-o va însuși și o va glorifica într'o acceptare care e exaltare și transfigurare a tainicei sale neliniști umane. În lumina acelei glorii, artistul va rămâne anonim, ca și în timpurile noastre, plin de glorie, un soldat fără nume ce odihnește sub o lespede goală, un soldat care totuși a suferit cu adevărat și a luptat și de aceea a meritat acea onoare.

Și deși poemelor homerice li se atribuisse prin tradiție un autor, Homer, Vico voia ca acest autor să fie înțeles drept un Mit, deoarece legătura dintre Homer sau homerizi și poporul grec este atât de strânsă încât personalitatea autorului se confundă cu tot poporul care cântă și e cântat în acele poeme. Aci se ascunde după Vico taina marelui poezii. Și pentrucă numai în epocile eroice fuziunea dintre popor și personalitatea „*corifeului*“, care niciodată nu poate dispărea, deoarece spiritul nu e mecanism sau abstracțiune, ci mereu persoană concretă, numai în acele epoci, fuziunea apare perfectă și izvoarele acelor epoci deosebite ni se înfățișea-

ză atât de desăvârșit topite ca operă de poezie totală într'atât încât ne îndeamnă să prețuim acele opere drept culmi de neatins, piscuri ale poeziei omenești. Așa a fost Homer, la fel Dante, în măsura în care a fost poet eroic; tot așa adaugă Vico și pentru poezii epocilor docte, în aceea măsură în care ei isbutesc cu greutate să atingă acel climat eroic.

Epoca eroică este o „epocă ideală” și totuși nu e legată de o anumită epocă cronologică sau empirică, oricum am voi s'o numim; ci ea după cum am arătat în studiile noastre este momentul fundamental, fantastic-sentimental, lăuntric și religios al spiritualității omenești, pentru indivizii la fel ca pentru națiuni. Dar când această spiritualitate nu cunoaște formele desfășurate ale reflexiunii conceptuale și ignoră, în chip paritetic, formele purei contemplații conștiinței, atunci toată viața se rezolvă în acest plan mitic, religios, fantastic, și numai atunci ne e cu putință de a circumscrie această splendoare spirituală, care e avânt de imagini crezute, adică de mituri, într'o epocă cronologică. Se observă atunci existența unui prag istoric care, odată depășit, face ca vraja acelei lumi — care apare astfel numai reflexiunii noastre filosofizante — să piară. Nu dispăre exigența ei care renaște în cele mai variate feluri: religia și poezia trăiesc și în vremurile noastre, dar desfăcute, fără a mai fi astfel topite între ele încât să înfăptuiască o unitate, în afară de cazul ființelor privilegiate, și să rezolve în sine întreaga spiritualitate.

Bogăția conștiinței noastre critice, posibilitățile divinei noastre desfătări estetice, sunt scump plătite prin scăderea unității noastre spirituale. Toate întoarcerile antiintellectualiste, luptele ideologice, nu sunt altceva decât dorul acelei unități, și încercări de a izbui, în aceasta nu totdeauna egal de importante. Intuim instinctiv că există un abis între civilizația eroică și civilizația umană doctă, adică a noastră, atunci când, într'una din aceste biserici se compară picturile originale cu restaurările ulterioare savante, ca acelea, de pildă, din interiorul bisericii Trei Erarhi din Iași sau din Patriarhia din București.

Așa dar, problema artei primitive nu poate fi rezolvată în cuprinsul esteticii: nici vechea estetică prekantiană șovăitoare în nesiguranța contradicțiilor celor mai stridente, propunându-și imitarea naturii și preocupată de natura didactică a țelurilor sale; dar nici riguroasa estetică contemporană — când e într'adevăr astfel — dela Kant la Croce. Estetica crociană, care poate fi considerată cea mai pricepută,

cea mai complexă în ceea ce privește problema estetică, se găsește în neputință de a lămuri misterul originilor acestei arte populare. Ea orânduiește pe același plan orice formă de artă primitivă și reflectată, întovărășită sau nu de conștiință estetică, pentru că — spunea ea — fie într'un caz, fie în altul, ceea ce are însemnătate e judecata celui care trebuie să se pronunțe arătând dacă în opera realizată — în orice mod realizată — forma a fost sau nu exprimată. Dar întrucât această estetică a lui Croce, care totuși izvorăște dela Vico, nu a recunoscut valoarea teoriei vichiane a mitului, autorul ei a ajuns în realitate, fără să voiască, la ipostazierea momentului artistic, prin desfacerea lui din contextul viu al spiritualității.

În circuitul crocian al vieții spiritului, mitul, ca moment religios și fantastic, antecedent logic al reflexiunii contemplate, nu și-a găsit locul. Și deaceia, estetica modernă nu izbuteste să înțeleagă valoarea religioasă care stă la temelia oricărei manifestări de artă ce nu este un joc frivol al intelectului sau o sensualitate naturalistă. După cum, pe de altă parte, fără doctrina Mitului, fără înțelegerea funcțiunii plâsmuitoare a fantesiei nu se înțelege valoarea religioasă ce stă la temelia oricărei manifestări spirituale și aceea nevoie de reîntoarcere la ea ca o reînnoptiere la izvoare — în „ricorso” — atunci când ne-am îndepărtat prea mult de ele.

Dacă în conștiința poezilor epocilor docte, nucleul religios inițial evoluează curând spre contemplarea estetică pură și conștientă ce călăuzește opera artistului, în epoca eroică, după cum opera se naște anonimă din avântul unei personalități, tot astfel ea se făurește, în afara conștiinței estetice atât de perfectă și deplină încât dobândește frumusețe și siguranță tot ceea ce îi lipsește în cunoaștere conștientă.

Cine, de pildă, a putut-o învăța pe simpla țărâncuță să-și aleagă pentru cusăturile ei, între atâtea colori, unele atât de savante și perfecte încât să constituie, în simplitatea acestei arte acorduri totuși minunate și atât de rafinate? Nu, firește, gustul educat, ci tradiția inconștientă, religia în care micimea ei personală apare uriaș de mărită și transfigurată. În civilizațiile eroice, personalitățile eroice dispar, nu anulate ci transfigurate în acea formă anonimă și totuși, de sigur, deosebit de personală, pe care împropriu o numim colectivă, și pe care am numi-o mai bine, corală.

Când epoca se încheie, atunci țâșnesc cele mai puternice apariții ale individualității. E epoca oamenilor, vestită de clarvăzătoarea autoconștiință a filosofilor lumii antice și a oamenilor

din Renaștere. Arta începe atunci să înflorească ca afirmare conștientă, dar ea este de data aceasta un dar al celor puțini și o cucerire trudnică și nu mai e în stare de har împărțit tuturor. Oamenii rămași dincolo de Paradisul pierdut luptă acum din greu spre a cuceri acea frumusețe care era odinioară bunul tuturor, când frumusețea infinită pătrundea toată viața și rânduia orice clipă și orice gest într-o liturghie nemărginită, când zeii coborau pe pământ spre a alina truda omenească și o luminau în cele mai tainice ascunzișuri cu zâmbetul lor nemuritor.

GIOVANNI VILLA

(Traducere de Mariella Coandă)

NOTĂ

Am avut cinstea de a desvolta acest subiect la 11 Martie 1943 într-o comunicare la Seminarul de Limba și Literatura Italiană din Iași, prin amabila bunăvoință a domnului profesor Giuseppe Petronio, docent de limba și literatura italiană la această glorioasă Universitate. Restrânsă la trăsăturile sale esențiale și lipsită de acele informații, precizări și discuțiuni ce și-au găsit locul în alte studii vichiene, această comunicare dela Iași apare acum ca articol în revista „Gândirea”, tocmai în tolu celui de al doilea centenar al morții lui Giambattista Vico. Sunt profund recunoscător domnului profesor Nichifor Crainic pentru ospitalitatea ce mi-a acordat-o încă odată în frumoasa și valoroasa sa revistă.

C R O N I C A L I T E R A R Ă

DR. N. C. PAULESCU: FIZIOLOGIE FILOSOFICĂ. VOL. I. *Ediție îngrijită de dr. V. Trifu. (Ed. Fundația regală pentru literatură și artă, 1944).*

La moartea lui N. C. Paulescu, dintre învățații noștri numai N. Iorga a găsit nimerit să scrie un articol călduros și plin de înțelegere, care evoca viața de mucenic a fostului nostru profesor. N. Iorga, care avea aprehensiuni și intuiții geniale, n'a trecut nepăsător pe lângă opera lui N. C. Paulescu; i-a cunoscut valoarea, s'a rostit asupra însemnătății descoperirilor savantului medic, și a vestit generațiilor tinere exemplul ce îl au de urmat. Nu este deci surprinzător că dr. V. Trifu își începe *Introducere* reproducând pasagi din articolul lui N. Iorga. Este o consacrare, dar și o muștrare pentru surzi și neînțelegători.

Totuși, dacă N. C. Paulescu a fost incomplet cunoscut, nu se poate spune că a fost nedreptățit. La Paris, câtă vreme și-a făcut studiile medicale și științifice, a fost apreciat și îndreptățit să culeagă lauda muncii sale. Savanți renumiți au colaborat cu N. C. Paulescu, și au solicitat această colaborare. Printre aceștia, cel mai ilustru prieten al lui N. C. Paulescu a fost prof. Lancereaux, medicul desăvârșit, prietenul nedespărțit și creștinul devotat. Venind în țară, și ajungând profesor de fiziologie medicală la Facultatea de medicină din București, N. C. Paulescu a găsit caldă înțelegere a elevilor și asistenților săi. Cât a trăit, a fost un om de un prestigiu profesoral inegalat; un om înzestrat cu o mare capacitate de muncă, un

erudit și un experimentator de seamă, care niciodată n'a părăsit laboratorul și biblioteca.

Cu trăsura lui, trasă de un cal, își făcea zilnic drumul de acasă la laboratorul de fiziologie. Când intra pe sălile Facultății, înțesate de tineri studenți, se făcea o liniște solemnă și toate inimile studenților erau străbătute de un fior de admirație: Trece Profesorul Paulescu! În urma pașilor mărunți, aproape imperceptibili, rămăneau ochi larg deschiși ai studenților, care căutau să descifreze enigma acestei întru chipări omenești sfințită de mucenicia adevărului. Tratatele și studiile lui N. C. Paulescu au fost citite de studenți, care nu îndrăzneau să le frunzărească, — pentru că profesorul era exigent, — ca și de savanții cu renume mondial.

Doctrina filosofică-naționalistă a lui N. C. Paulescu a fost cunoscută târziu, — pentru că gânditorul a fost un izolat, un om care a evitat ropotul gălăgios al mulțimii, a desprețuit reclama și nu s'a ridicat prin politică și nici n'a jinduit succese electorale. Întâlnirea tardivă, dintre N. C. Paulescu și A. C. Cuza, a fost străluminată de predestinare. Intre cei doi profesori era o evidență afirmată electivă: același cultură cu vaste cuprinderi filosofice, același conștiințozitate științifică; același credință naționalistă și antisemită, perfect documentată, și care dădea scrierilor celor doi doctrinari accente de profetism elevat; același stil clar, precis și lapidar, mai corosiv și mai impetuos, cu înclinări spre polemică și pamflet la A. C. Cuza, — mai sobru și mai pon-

derat la N. C. Paulescu, — dar de o logică impecabilă la amândoi. Profesorii au mers împreună, s'au iubit și s'au stimat: este un exemplu rar și pilduitor de fuziune sufletească și intelectuală.

Dintre tovarășii de viață ai lui N. C. Paulescu, cel mai apropiat i-a fost Dr. V. Trifu. Între cei doi oameni era o tainică înțelegere; se stimau și se întâlneau în împărăția edenică a dragostei. Dr. V. Trifu l-a înconjurat cu o dragoste filială, dusă până la devotamentul pe care nu-l poate da decât nobleța structurii sale sufletești. N. C. Paulescu i-a dat Dr. V. Trifu acolada unei prietenii, prea profund umană pentru a nu desprinde din ea sensurile unei recunoștințe. Doctorului V. Trifu îi incredințează N. C. Paulescu ultimele gânduri, pe patul de moarte: el fusese doar medicul lui curant; el îl secundase în lucrările de laborator, lui îi incredințase comoara operii sale filosofico-medicale, pe care timpul avea să o valorifice. Ultimele clipe ale lui N. C. Paulescu, redată cu un patetism sfâșietor de dr. V. Trifu; și delirul uremic, care l-a zugrumat, și pe care Paulescu l-a descris cu o precizie clasică; câte imponderabile nu se pot urmări în aceste vieți paralele, și câte nu ne scapă de sub analiza noastră... Dr. V. Trifu, cunoscut mai mult ca samarinean al păcatelor tinereților, stăruint la înțelegerea operii lui N. C. Paulescu, exeget al scrierilor sale, el însuși doctor și scriitor, era singurul om indicat să publice într-o nouă ediție opera medicului filosof.

N. C. Paulescu este singurul filosof român cu o sistemă de cugetare care a atins toate domeniile vieții. Astfel trebuie privit N. C. Paulescu, și de aceea este surprinzător că filosofii noștri, de sinagogă solemnă și sonoră, n'au cunoscut opera acestui învățat, iar istoricii filosofiei, care s'au străduit să consacre anonimatul compilerilor, n'au găsit un loc unde să încadreze gândirea eroică a fostului profesor de fiziologie. N. C. Paulescu este filosof, pentru că și-a pus problema cauzei existenței noastre, și a căutat să o rezolve cu fapte și argumente din biologie, singura știință vrednică să ne lămurească asupra cauzelor vieții. Pornind de la datele concrete și experimentale, N. C. Paulescu în mod firesc a ajuns la noțiunea de *Dumnezeu* și de *Suflet*, și atingând pragul metafizicii, acolo unde investigațiile biologice se opresc, n'a rătăcit în speculațiuni fantastice, ci pe temeiul acestor date a justificat credința creștină. „Pentru cei care au citit, cu atenție și fără idei preconceptuate, *Tratatul de Fiziologie medicală*, Paulescu este cel mai mare in-

terpret științific al divinității, — prin studiul fenomenelor vitale“, — spune Dr. V. Trifu (pag. 31).

Fenomenele de finalitate în biologie au o frumusețe artistică, arhitectonică și nobilă, încât „ating sublimul“, — după cum spunea într'un loc N. C. Paulescu. Studiind aceste fenomene la lumina fiziologiei, N. C. Paulescu este străbătut de un fior dumnezeesc, și credința lui se îndreaptă către înțelepciunea Marelui Creator. Nicăiri în studiul *Finalitatea în biologie* nu este vorba de Dumnezeu. Dar înțelegem foarte bine, că vorbind de o „învățătură prealabilă“, de o „precizie inimaginabilă“, actele instinctive nu puteau fi concepute de ființa care le execută, — că prin urmare ele au fost rânduite de minunata prevedere a Creatorului. Astfel trecem de la finalitatea immanentă, care decurge din adaptarea individului la un scop util, la finalitatea transcendentă, care înglobează ideea de Dumnezeu.

Concluzia lui N. C. Paulescu este că există o finalitate morfologică și alta fiziologică. Dacă nu s'a insistat prea mult asupra finalității morfologice, este că forma în sine nu este scop, ci conținut al finalității fiziologice. Noi credem că corpul înglobând noțiunea de formă, și această formă fiind concepută după un plan arhitectonic, năzuind către perfecțiune, înglobează și noțiunea de finalitate. Dacă corpul ar fi numai conținut, ar însemna să se piardă din vedere artistică alcătuire morfologică, fără de care nu se poate concepe o finalitate în fiziologie.

Ordinea în care N. C. Paulescu și-a expus ideile sale în cele trei prelegeri de la 14, 16 și 18 Februarie 1905, la Facultatea de Medicină din București, denotă o înlănțuire hegeliană. Antiteza tezei finaliste, expusă în prima lecțiune, este materialismul; iar sinteza, este ideea de Dumnezeu, expusă în lecția treia. Într'adevăr, materialistii recunosc numai o cauză eficientă nu și una finală, și de aceea ei nu găsesc nici o deosebire între materia vie și materia brută. Consecvent metodei experimentale, prin care studiază fenomenele fiziologice, N. C. Paulescu recunoaște că aceste fenomene nu sunt altceva decât inutații de energie și de materie, după anumite legi imutabile fizico-chimice. Procesele fizico-chimice ale corpurilor din natură nu se petrec la voia întâmplării, ci după anumite afinități sau repulsii, valențele având valoarea unei specificități ca și proprietățile corpurilor vii. Astăzi se tinde a se recunoaște și un finalism al materiei inerte, fără ca prin aceasta să se știrbească ideea de Dumnezeu,

sau să se altereze imanentismul transcendent. Pe de altă parte, finalitatea din materia brută nu stânjenește vitalismul, care pe planul ființelor vii își păstrează valoarea intangibilă. Totuși trebuie să recunoaștem că conceptul se lărgeste de vreme ce i se recunoaște materiei brute o sensibilitate, o durere și o suferință. Materialiștii secolului XIX păcătuiau într'adevăr, prin desconsiderarea conceptului de finalitate.

Sub influența curentului filosofic din care se inspiră și N. C. Paulescu, chiar materialiștii au fost nevoiți să renunțe la vechea erezie, și să accepte un vitalism integral, care duce mai departe teoria cauzelor finale. Bătălia dintre materialiști și vitaliști, care în timpul lui N. C. Paulescu era în plin, este astăzi terminată cu triumful vitaliștilor. Lucrările lui Cuénot, Vialleton, Sv. Arrenius, d'Arsonval și L. Blaringhem în biologie, confirmă punctul de vedere al lui N. C. Paulescu. Să nu se piardă însă din vedere că studiile și polemicile lui N. C. Paulescu în această direcție au avut loc în 1905, deci cel puțin cu 25 ani înaintea acestor savanți.

Claude Bernard era revendicat de materialiști, dar cu deosebire de elevii săi pozitivisti, J. L. Faure și Paul Bert, care l-au înțeles greșit. După mărturisirile prietenilor săi, care l-au asistat până la ultima suflare, Claude Bernard în fața vieții a avut atitudinea celui mai fervent creștin. Agnosticismul său, dacă a existat, se topește în această dramă finală. Totuși fenomenul Claude Bernard nu trebuie privit ca o convertire. Publicarea post mortem a manuscriselor inedite ale lui Claude Bernard, de Jacques Chevalier¹⁾, întăresc convingerea că marele fiziologist a fost un finalist influențat de ideea creștină. Dar preocupările sale de ordin metafizic pot fi urmărite și în lucrările anterioare, așa încât, manuscrisele inedite aduc o precizare de amănunt, relevând o concepție mai veche. „Claude Bernard se izolează categoric de Auguste Comte și de pozitivisti“, spune Jacques Chevalier, și aici se află punctul de gravitate al doctrinei sale. Pentru că adesea ori s'a invocat autoritatea lui Claude Bernard în legătură cu N. C. Paulescu, am socotit necesară această lămurire.

Trecerea lui N. C. Paulescu dela viața meditativă și ascetică la lupta de idei, la polemicile științifice, filosofice și sociale, cu un cuvânt la

lupta pe baricade, unde argumentul cel mai întemeiat se sfarmă de meschinăria adversarului, unde logica de fier a filosofului este întâmpinată cu reaua credință a semidoctului filosof, subliniază un moment dinamic care consacră debitul vital al medicului filosof. Seninătatea angelică a lui N. C. Paulescu, profunda lui bună credință, a fost turburată uneori de șiretenia spiritelor mediocre, care au aruncat în calea profetului un ghem de spini. Cu un zâmbet tolerant, profesorul a înlăturat spinii, s'a ferit de ispită și prin autoritatea lui de savant a izbutit să parcurgă drumul până la capăt. Polemicile lui N. C. Paulescu au o docență academică, o argumentație strânsă și concludentă, un stil clar, izvorât din cea mai perfectă logică a scrisului. Profesorul era un clasic: un om care cunoștea regulile scrisului după minunata fiziologie a spiritului. Pentru prima dată un medic, un savant, un filosof, vorbea în cultura românească despre stil, într'o lucrare de știință.

Stilul în concepția lui N. C. Paulescu nu este forma exterioară și oarecum decorativă a unei opere scrise. Așa înțelegeau scrisul scriitorii post-romantici, care dădeau o atenție deosebită exprimării, dar neglijau coordonarea ideilor, și mai cu seamă adecvarea dintre fond și formă. N. C. Paulescu se reîntoarce la arta clasică. Dizertația *Despre stil în fiziologie* (pag. 191) — slujește la înțelegerea acestei arte. Profesorul ne arată care este tehnica de urmat în prezentarea unei probleme științifice, și trece apoi la modul de expunere al cercetărilor personale, din care reținem acest pasaj: „*Descrierea* joacă un rol mare în stilul științific; copiați natura, astfel că ființele și fenomenele să fie văzute, ca și cu ochii de cel care vă citește. Impingeți analiza, — adică descompunerea caracterelor, — până la ultima ei limită și, cu toate acestea, nu uitați că, pentru a izbuti să dați o descriere bună, trebuie să izolați, să precizați, să puneți *trăsăturile esențiale*, — și să nu vă mulțumiți să strângeți clae grămadă detalii numeroase. Cu alte cuvinte, trebuie să prezentați cititorului, — mai mult decât o simplă fotografie, — o imagine stete stereoscopică sau un baso-relief. Pentru aceasta, evitați cuvintele cu semnificație generală și vagă și căutați *cuvinte proprii*, — care să reprezinte, în mod fidel și expresiv, ființa sau fenomenul observat”. (Pag. 193).

De mai multe ori N. C. Paulescu ne atrage atenția că o expunere științifică trebuie să fie scurtă, clară și precisă, înțelegând prin aceste calități, — care sunt și reguli de stil, — înlăturarea prolixității și diluției literare, care dăunează înțelegerea. Dar nu faptul că N. C. Pau-

1) Claude Bernard : *Philosophie (manuscris inédit)*. Publicat de Jacques Chevalier. Ed. Boivin, 1937. Deasemeni, Pierre Mauriac : *Claude Bernard*. Ed. Grasset, 1941).

lescu a expus metoda stilului în fiziologie ne reține cu deosebire atenția, și mai mult faptul că el însuși, a fost realizatorul acestei lecții de stil, izbutind să-și plămuiască opera care întrunește toate calitățile unui stil clasic în știință.

Totuși, sobrietatea despre care vorbește N. C. Paulescu este numai aparentă, sau mai precis, nu se întâlnește în toate studiile sale. În polemicele cu Dr. N. Leon și D. Voinov, studiile lui N. C. Paulescu au o sprinteneală remarcabilă, o mișcare impresionantă a frazei care este luminoasă, liniară, logica înlătură sofismele și ambiguitățile ducând la concluzii sigure. Răspunsurile polemice ale lui N. C. Paulescu sunt o pilă a genului. Este de remarcat faptul că N. C. Paulescu se menține întotdeauna în cadrele subiectului, nu pierde din vedere obiectivul, și nu se rătăcește pe drumuri întortochiate care deplasează chestiunea. Este refractar invectivei și atacului ad personam. Numai cu biologul E. Haeckel este aspru, și F. Widal intransigent până la ultima limită.

Cu adversarii Dr. N. Leon și D. Voinov, este de o ironie ușoară, și răspunsurile lui au și darul de a sugera ridicolul în care uneori se afla adversarul. Dr. N. Leon era un biolog bine cunoscut și apreciat în cercurile științifice, într-o oarecare măsură un premergător al lui Ion Simionescu, care avea și darul compoziției plăcute, fără ca prin aceasta să fie și un scriitor. Dr. N. Leon era câștigat definitiv de materialismul haeckelian, pe care îl apăra nu numai din considerențe pseudo-științifice, dar și din motive de relații familiale cu biologul dela Jena. În astfel de condiții Dr. N. Leon nu-și poate salva obiectivitatea științifică.

Este interesant amestecul lui Titu Maiorescu în polemica dintre cei doi biologi care a avut loc la *Convorbiri Literare*. Darwinist fanatic, T. Maiorescu anticipează asupra rezultatelor la care ar putea duce polemica, îndemnând pe Dr. N. Leon să răspundă în sensul teoriei materialiste. În această atmosferă, în care a adiat și boarea ateului T. Maiorescu, nu este de mirare că s'a folosit și strategia meschină a criticului junimist. Că „Dr. N. Leon s'a făcut cunoscut în lumea filosofică printr'un scurt studiu asupra darwinismului scris la îndemnul lui Titu Maiorescu“¹⁾, nu mai rămâne nici o îndoială. Dar și rezultatul polemicii, care duce la izbânda punctului de vedere al lui N. C. Paulescu, este recunoscut de d. Dan A. Bădăreu. Rezumând argumentele dr. N. Leon și

N. C. Paulescu, — Dan A. Bădăreu ajunge la următoarea concluzie: „Este aici o slăbire a punctului de vedere nauralisto-positivist: dacă naturalistii se servesc de hipoteze, se sprijină pe conjecturi și presupuneri, mai pot ei să învinuiască pe spiritualiști de a se fonda adevăruri conjecturale?“ (pag. 180). În formularea acestei concluzii nefavorabile, dr. N. Leon și implicit lui Titu Maiorescu, trebuie să se ție seamă de faptul că d. Dan A. Bădăreu deși este spiritualist, a tratat problema, în lucrarea citată, cu obiectivitatea și priceperea unui om de știință. Și cu acest prilej, interferența lui Titu Maiorescu este fatală teoriei materialiste.

Viața lui N. C. Paulescu dă un sens creștin existenței noastre, iar opera lui științifică este punctul de plecare al unei filosofii cu rezonanțe metafizice.

* * *

EMIL BOTTA: PE-O GURĂ DE RAIU. — (Ed. Națională Gh. Mecu, 1943).

Cine nu-l cunoaște pe d. Emil Botta, și nu s'a îndestulat din darurile sale actoricești, exteriorizate cu atâta suplețe pe scena Naționalului, iar acum în urmă, pe aceia a Teatrului Municipal? Cunoscut mai mult ca actor decât ca poet, d. Emil Botta va ajunge un actor de mare circulație, dar va rămâne ca poet un izolat, predestinat să intereseze numai pe puținii iubitori ai poeziei.

Când în anul 1937 d. Emil Botta apărea cu culegerea de poezii *Intunecatul April*, am avut neted convingerea că manierismul modernist este prea mobil și variat în posibilități de expresie, ca să nu decanteze o rocă peste care se va putea trece cu ușurință. Macabru, pe care îl întâlneam prea adesea ori, se îngemăna cu o sensibilitate fluentă, și putea să oscileze dela narcissism la virilitate. Poetul făcea impresia unui pelegin romantic, alunecând prin timp și prin spațiu, sfidând dimensiunile apriorice ale existenței, pentru a se dărui unei lumi deslegată de sereotipii, obișnuințe și precugetări.

Era în Emil Botta un romantic anacronic, și a rămas și astăzi un vagabond ars de setea necuprinsului, un bolid desprins dintr'o nebuloasă, care s'a prins în vârtejul spațiului fără limită. Această frământare denotă o mare vitalitate, și dacă ținem seama și de talentul dramatic al poetului, înclinația către declamare deși nu este obligatorie apare totuși evidentă începând cu poezia *Comentariu la o viață pierdută* (pag. 9).

D. Emil Botta a evoluat dela un melancolic subiectivism romantic, dela încadrarea emoției

1) Dan A. Bădăreu: *O sută de ani de Naturalism în România*. Iași, 1930, pag. 179.

personale într'o expresie stridentă, la un subiectivism de natură stenică, la o melancolie care s'a păstrat, dar a devenit anxioasă, de oarece poetul este îngrijat nu numai de destinul propriu, dar și de soarta naturii, care se transfigurează în felurite chipuri, până la întruchipări fantomatice sau legendare. Poetul este cuprins de „vraja romanticei păduri“; „pădurea fantomatică iată mă ch'amă“; „blestemata pădure mă cheamă“, și altele asemenea, întăresc adeziunea d. Emil Botta la romantism. Totuși această adeziune este subiacentă, sau mai bine zis, ea se valorifică printr'o viziune proprie. D. Em'l Botta se îndreaptă către un naturism metafizic, către o condiție vitală care transcende realitatea tridimensională, adâncindu-se în elementarul primitiv și stihial.

Reîmprospătându-și viziunea cu elemente naturale, d. Emil Botta vede în pădure un rai, alunecă chiar spre pastel, unde întâlnim un concert armonizat cu nuanțe onomatopice. Poetul se plimbă cu o sprinteneală tinerească prin mitologie, și inspirația se oprește la motive pe care oglinzindu-le în stările sale sufletești, le redă misterul originar. Este destul de semnificativă această îmbinare dintre natură și mitologie, la un poet care nu se ține nici de somptuoasa pulpană a clasicismului, și nu se afundă nici în feeria peisagiului.

Viziunea d-lui Emil Botta este filtrată prin stări personale lirice, prin popasuri de vis și nostalgie, care dau acestei poezii o muzicalitate elegiacă. Cutremurat de prefacerile naturii, sub implacabila zodie cosmică, poetul se prinde de aripile sifidii ale îngerului protector, îl invocă și îl imploră, cu el străbate vămile văzduhului și lui își va încredința pământescul destin. Totuși, acest înger este un *alter ego*, o închipuire antropomorfă, un tovarăș de călătorie pe căile lactee, un prieten care-l sfătuiește de bine. Veselia vine odată cu primăvara, cu învierea naturii, cu florile și cu păsările, cu Ileni Cosinzene, cu Prozerpina și alte zeități ale pământului. Tristețea vine odată cu toamna, cu drama codrului și a înghețului care se vestește până în ungherele sufletului. Aceste momente sunt create pe diagonala Lună-Pământ; înghiață în peisagiul lunar, anhist și steril, se desface în jerbe de lumină pe scoarța terestră, și în versul care este de o mobilitate esențială, se prind ca într'o simfonie vibrațiile sufletești ale poetului. Iubitorul de versuri, care își va căuta înfrigorat imaginea în acest joc de oglinzi, va citi cu o nespūsă plăcere poeziile *Mattinatu* (pag. 47); *Halo* (pag. 62); *Sanctuar* (pag. 79), și *Prin mările vii* (pag. 80). Finalul acestor poezii este înghețat de durerea firii, de suferința esențială a trăirii, de încheștarea chinu'tă a sufletului. Viziunea poetului este înlănțuită de

condiția existenței sub lunare: ținut pe stâncă, Prometeu își trăește drama eternă a poetului. Iată cum se prefacă în material liric naturismul d-lui Emil Botta :

„In lunca unde-mi spunea, mai an,
turtureaua duiosu-i roman,
acum îmi aduc adieri singuratic
doar boarea cucutei socratice“.

(Toamnă trimisul, pag. 49).

Am spus că sfârșitul acestor poezii este melancolic, pogorînd durerea peste frământarea zadarnică a sufletului : „Doar o durere ; și asta e tot“ (pag. 62) ; „Dar toate, toate sunt doar sălbatece visuri“ (pag. 77) ; „Spirit sălbatec, durere!“ (pag. 79), etc.

Și totuși este de neînțeles cum poetul care are atâta vitalitate, încât se pierde pe sine în imagini suculente și inedite, în bogăția vocabularului, în voluptuoasa alergare prin spații, se prăbușește la picioarele Morții, de parcă totul ar fi numai zădărnice, și timpul o iluzie, și viața o prefigurație a morții. Este de neînțeles cum Moartea apare în ultimul vers al poeziei *Semne de primăvară* (pag. 95), această pată macabră pe un tablou botticelien. Desigur, poetul își motivează atitudinea, prin viziunea personală, prin scepticismul care, în definitiv, este cea mai omenească odihnă a spiritului. Dar oare tocmai acest scepticism nu trădează o oboseală care nu este numai a poetului, dar și a lumii de azi, croită după dimensiunile unei civilizații abjecte ? Altfel ar fi de neînțeles cum acest poet, care are anumite atingeri cu clasicismul, să se afunde în gheena viziunilor macabre.

Din frământarea d-lui Emil Botta rămâne intactă chemarea dragostei, care este mai puternică decât viziunea de apocalips. Căutarea stenică a dragostei este reluată în poezia *La frumoșetea ei* (pag. 112). Aceasta pare a fi până la urmă atitudinea poetului în fața vieții, pe care o iubește îndeajuns pentru a nu renunța la bucuriile ei erotice, iar dacă bravează, și se încumetă cu acceptarea voluntară a morții, o privește totuși cu o discretă ironie, după cum se întâmplă în *Satira duhului meu* (pag. 141) și în *Arcturus* (pag. 155). D. Emil Botta este un *enfant terrible*, un răsfățat al muzelor, care de multe ori, ca un Cupidon alintat, pierde măsura prețiozității sale inițiale.

Volumul de poezii al d-lui Emil Botta este frumos ilustrat de liniile discrete și armonioase ale pictorului Geo Zlotescu.

* * *

GEORGE LESNEA : POMUL VIETII. *Versuri*. (Ed. Cartea Moldovei, Iași, 1943).

Vesel și comunicativ, cu un aer de patriarhalism moldovenesc, dar șiret și mobil, știind să

provoace, să cultive și să illustreze o convorbire cu scânteeri de inteligență și exprimare, d. George Lesnea, fără să facă niciun efort, sporește simpatia și cristalizează legătura sufletească dela om la om. Nu este nici expansiv nici ciclotimic, ci cu o unitate organică perfectă, face impresia omului construit dintr'o bucată care, peste trecerea anilor, își păstrează flexibilitatea inițială.

Peste calitățile omenești se așează pasiunea poetică. Preocupat de arta poetică în sine, în care vede realizarea eternei frumuseți, d. George Lesnea nu s'a lăsat influențat de ideologiile și orientările curente, care îi fac pe cei mai mulți dintre poeți tributarii manierismului și imitației, ci s'a oprit stăruitor la șlefuirea propriei sale opere de artă, pe care a perfecționat-o fără s'o decoreze, pe care a înfrumusețat-o fără s'o fardeze, încrezător în spornica conștiință poetică.

Dacă a izbutit să-și consacre un loc preponderent în lirica generației noastre, aceasta se datorează tocmai hotărârii de a nu publica un vers decât atunci când, ca modalitate de expresie, corespunde artistic viziunii sale. Ca modalitate formală, d. George Lesnea este un clasic, deși concepția sa despre viață, — panteistă, — îl fură în apele romantismului. Până la ce grad expresia se saturează prin ea însăși, se poate vedea cu toată plenitudinea în poezia d-lui George Lesnea. Și astfel ajungem la convingerea că ceia ce pare a fi facilitate formală, nu este de fapt decât adecvarea desăvârșită la nuanțele inponderabile ale gândului. Pentru acest motiv, cuvântul în arta d-lui George Lesnea capătă o valoare nouă, în care imaginea gândului se oglindește ca într'o apă miraculoasă, iscodind sensurile pe care vrea să i le dea poetul.

O încredințare, deasupra celorlalte, este și faptul că a izbutit să ne dea în tălmăcire românească imaginea poetică a unui Seghei Esenin și a *Demonului* lui Lermontov, despre care poezii basarabeni, cunoscători ai limbei ruse, pretind că provoacă o emoție mai puternică decât dacă sunt citite în limba rusă. Problema se pune esențial pe arta de a poetiza expresia, pe darul de a găsi în altă limbă corespondențe și nuanțe mai subtile.

În crezul poetului se întrunesc apele unanimismului încât poezia d-lui George Lesnea este o vioară cu rezonanțe pentru toate obiectele și vietățile din natură. Dela tonurile grave și retorice, dela expresiile dure, trece la acordurile umane ale suferinței, destrămand firul unui patetism prea adânc uman, pentru a se opri în cele din urmă la modalitatea existenței noastre, străbătută de fiorul zădărniceii.

Construită din contraste, poezia *Caterinca* înfățișează până la ultima limită arta poetică a d-lui George Lesnea și îl reprezintă antologic. După întrebările din prima strofă, care creează atmosfera de neliniște, de nelămurire, urmează contrastul dureros din strofa doua: hârjoana hulubilor în libertate este prinsă într'o imagine plastică, iar jos, papagalul caterincii vrea să-și rupă lăntșorul care-l leagă de picior. Apoi tabloul se amplifică, se populează, i se creează un cadru de colorit și mișcare; răsare imagina turburătoare și dureroasă a muribunzilor care mușcă cearșaful, și care, ne readuce la suferințele papagalului. Zdrobit de soarta care îl poartă anonim pe străzi, bătrânul cu pipă și picior de lemn fuzionează organic cu caterinca, părând că participă omenește la această viață pustie și urâtă.

*„S'aude caterinca pe ulți vechi, deșarte,
Pe sub copaci răsună domol și mătăsoș.
Vorbește despre viață? Indrugă despre moarte?
Se roagă? Sau blestemă pe cineva, duios?*

*După ameaza caldă în leneș semn se pierde,
Ca bulgări de zăpadă se bat hulubii 'n zbor.
Cu ciocul lui de vultur, vrea papagalul verde
Să-și rupă lăntșorul ce-l leagă de picior.*

*Nostalgica romanță se leagănă alene,
Dezmiardă pe cei tineri, mângâie pe cărunți.
Prin mucedo magherniți, prin crâșme, prin
dughene,
Ca un zefir de doruri adie peste frunți.*

*La flectare vine o lume mai frumoasă,
Ca niște uși de temniți toți ochii se deschid,
Iar inima se zbate de parc'ar vrea să iasă
Și să sărute orbul ce șade lângă zid.*

*Toți trecătorii zilei încep tiptil să meargă,
Bețivul uită 'n mână paharul plin cu iad,
Pe schele, salahorul, visează-o zare largă,
Lângă tejghea, pe gânduri, neșătorii cad.*

*Ca luna printre nuferi plutește-o melodie,
Cercând să ne despartă de chin și suferinți,
Când cei ce zac de moarte, în paturi ca 'n sicrie,
Cearcaful alb și-l mușcă cu 'ngălbeniții dinți.*

*Treptat, turtit de case, de larmă și de tropot,
Fremătătorul cântec departe s'a prelins,
Dar pleptul tuturor, ca zvonul unui clopot,
Il mai aude încă și după ce s'a stins.*

*Apoi din nou s'aștepte pustiul și urâtul...
Și caterinca sună pe ulți vechi, solemn,
Cu brațe de curele ținându-se de gâtul
Bătrânului cu pipă și cu picior de lemn“.*

(pag. 27—29).

Poezia *Caterinca* se înalță până la culmea la care a ajuns Baudelaire în *l'Albatros*. Suferința, și desigur revolta, exprimată în strofa doua, concentrează o dramă, care umanizată, ne cutremură. De altfel, înfrățirea d-lui George Lesnea cu toate vietățile din natură este o notă dominantă. O întâlnim în *Cântecul coasei* (pag. 39), în toate suferințele ierbei cosite, transfigurată pe un plan uman; le împărtășim ca și cum ar fi ale noastre.

Credem că, folosindu-ne de această precizare, am atins punctul de gravitație al concepției despre viață la d. George Lesnea. Omul cu bunătatea lui înțelegătoare a trecut prin suferință fără să se încrunte, a răzbit prin viață dâr și senin, a fost receptiv la toate frumusețile naturii, a prețuit prietenia și a găsit în tot ce-l înconjoară o fremătare de viață, o fibră care vibrează în sufletul lui. Cu o respirație generoasă, întrunind toate pulsațiile sângelui, poezia *Cred* (pag. 17), este caracteristică pentru încadrarea panteismului d-lui George Lesnea.

Desigur că panteismul d-sale presupune o mare dragoste de viață, o voluptate senină și echilibrată a cărei exprimare își caută exprimarea adecvată în poezia *Nu urăsc* (pag. 66). Bunătatea, înțelegerea, umanitatea, apare și în *Stih* (pag. 69). Și totuși poetul nu se slujește numai de mijloace directe de exprimare; adesea ori sugerează sau provoacă cristalizarea care se organizează în sufletul cititorului. Emoția care stârnește altă emoție, și sporește răsfirându-se în toate fibrele, pătrunde în suflet și provoacă înfrățirea cu omul etern și deopotrivă, o găsim în poezia *Cântec de leagăn* (pag. 89), inspirată de o scenă petrecută pe front.

Concepând arta poetică în sensul valorificării expresiei, d. George Lesnea a sporit sensurile și nuanțele cuvântului, — s'a străduit să ducă sinteza verbală la ultima limită înlăturând descrierea parazită și repetiția inutilă. S'a întâmplat însă să alunecă prin perfecțiunea versificației la facilitate, după cum se vede din poezia *Ploi* (pag. 33) sau în *Vară* (pag. 45). Tehnica versului din aceste poezii îl apropie de G. Topârceanu pe care poetul l-a cunoscut îndeaproape.

Tot asemenea este vrednic de remarcat că punctuația d-lui George Lesnea e îngrijită, încât fiecare virgulă și punct este pus cu socoteală, întărind cadența și nuanțele cuvântului. Slujindu-se de o punctuație corectă, poezia d-lui George Lesnea este ușor de citit și predestinată recitației, căci să nu uităm că poetul are și accente retorice. Onomatopeia este folosită în multe poezii dar cu deosebire în *Vieți* (pag. 97), unde efectele, fără să fie căutate, decurg na-

tural din ritmicitatea expresiilor. Nu depreciam valoarea poeziei d-lui George Lesnea, dacă îi reamintim că efecte asemănătoare aflăm în poezia *Mihnea și baba* a lui D. Bolintineanu. În poezia acestui romantic, care multă vreme a fost desconsiderat, ca în timpul din urmă să fie reabilitat, se pot găsi multe giuvaeruri.

Plăsmuitor de imagini, d. George Lesnea s'a realizat și în pastel (*Iarna*, pag. 119). Putem spune chiar că poezia d-sale este o zugrăvire după nuanțele coloristice ale naturii.

Inspirată de legenda povestită de Pușkin, poezia *Fântâna palatului din Backisarai* este o baladă în care pentru prima oară apare erotica la d. George Lesnea. Cadența versurilor și desfășurarea dramei duc către desnodământul final care evocă, după cât ne aducem aminte, din versiunea lui Pușkin, suferința polonezei iubite și ucisă de hanul din Crim.

Și credința în Dumnezeu, care de multe ori apare în poezia d-lui George Lesnea, — ca liman de veșnică odihnă și dragoste a tot ce este în natură, — se concretizează în poema *Nazarineanul* (pag. 161) pentru a da conținut păcătoasei firi omenești în contrast cu învățătura Mântuitorului. Imnul de închinare al volumului *Pisanie*, (pag. 185), este pe aceeași temă o revenire optimistă la credința lui Iisus, în care poetul vede un sprijin și un tovarăș de viață.

Desigur că d. George Lesnea este unul dintre cei mai reprezentativi poeți ai generației noastre

NICOLAE ROȘU

* * *

RADU GYR: *BALADE*, editura Gorjan. Regretatul profesor și critic Mihail Dragomirescu a fost — precum prea bine se știe — un mare pasionat de literatură. Faptul a fost, în cea mai bună parte, plin de consecințe salutare pentru promovarea scrisului românesc din primul sfert al secolului nostru. Fie că ne raportăm la *Convorbirile Critice*, fie la activitatea *ex cathedra* sau la calitatea de conducător de cenaclu literar, maestrul integralismului a avut, însă, și unele capricii nu totdeauna tot pe atât de bine venite. Dintre acestea, pomenim pe acela de a fi îndemnat pe ciracii săi să-și modifice producțiile literare — în deosebi poeziile — după sugestiile sale. Ni s'a întâmplat, astfel, de mai multe ori să vedem cum maestrul repeta înapoierea manuscrisului unui poet din cenaclul său pentru a-și modifica poezia după sugestia dânsului. Radu Gyr, ridicat, în epoca începuturilor sale și rămas apoi multă vreme, în cadrul cenaclului dragomirescian, a avut marele merit de a-și păstra independența struc-

turii și facturii sale poetice, rezistând sugestiilor maestrului, spre salvarea liricii lui și, mai ales, a originalității. Căci o docilitate față de mentorul avut l-ar fi dus poate la o ratare — așa cum s'a mai întâlnit cu multe cazuri din cadrul aceluiși cenaclu.

Am venit cu aceste preliminare considerații pentru a lămuri încă un element al personalității scriitoricești a lui Radu Gyr — personalitate pe care am căutat să o conturăm în repetatele prilejuri pe care însuși poetul ni le-a oferit de câte ori a scos de sub tipar câte o nouă colecție de versuri din opera sa.

Volumul de *Balade* pe care ni-l oferă acum era de mult așteptat. Mare majoritate din piesele prezentei cărți au fost publicate de-a-lungul anilor în revista *Gândirea* și publicarea lor ne-a produs un interes crescând. Deși cartea atinge aproape trei sute de pagini, cu aproximativ optzeci de bucăți, nu avem de-a-face totuși, cu toate poeziile epice ale autorului. Sunt lăsate pe dinafară realizări ca *Balada Reginei cu nume de cântec*, *Balada celor trei haiduci*, *Balada tâlharului în ștreang*, *Bălcescu murind*, *Surghiun*, etc., etc., pe care — dată fiind buna lor calitate — nu înțelegem de ce autorul a socotit să le sacrifice ? ! Pe de altă parte, trebuie să precizăm că, deși titlul este ca atare, nu toate bucățile cuprinse în volum sunt balade. Desigur, faptul este puțin semnificativ — și Coșbuc făcuse același lucru în ale sale *Balade și Idile* — dar ținem să subliniem că lirismul autorului se face prezent și sub acest aspect — și chiar mult.

După lectura integrală a cărții, ni s'a impus mai insistent problema însemnătății literaturii populare. Am avut prilejul, cu această lectură să verificăm cu și mai mult temei faptul că poezia noastră folclorică ține locul clasicismului nostru, așa cum fericit constată d. Ion Pillat în ultima sa carte *Tradiție și Literatură*. Căci — abstracție făcând de faptul că majoritatea poeziilor acestui volum sunt pe motive populare și altoite sau chiar scrise integral în graiul liricei poporului — ele promovează chintezența simțirii colectivității noastre etnice.

Plecând dela bucăți, în care avem de-a-face cu un lirism pur, cum sunt *cântecele* și până la balada cea mai de proporții, cum este *Balada fratelui mort de ciură*, peste tot vom găsi prezent ca un fior reconfortant această simțire viguroasă.

Să cităm cât de cât dintr'unele piese spre a ilustra pe texte, cât de puțin, afirmația noastră :

*Visule, păiug de soare,
țeși o rază, raza moare.
Ce plaivas te-a scris ușor
lângă gene, lângă dor ?
Ce grădini și ce albine
fagur mi-au făcut din tine ?
Și ce vânt de brumărel
mi te smulse funigel ?*

sau :

*Ineluș, învârtecuș,
moarte, joc cu lunecuș,
în ce inelar căzuși ?*

sau :

*Corbii vor văzduh să soarbă,
sufletul jindue 'n iarbă.
Cerbii ling lumina toată,
sufletul în vale cată
Către Cerna 'ntunecată,
cea cu apa blestemată,
cu venin amestecată.*

Am citat din aceste cântece ca, pe lângă demonstrația amintită mai sus, să subliniem și faptul că, odată cu realizările unor profunde stări sufletești, etern omenești, Radu Gyr a reușit să întruchipeze într'o formă impecabilă juvaeruri de limbaj, în care cuvântul însuși este o încântare.

Dar meșteșugul poetului nu se mărginește numai aici. În bucăți cum este *Scrijelări pe un cuțit*, motivul și maniera amintită mai sus evoluează către un rafinament, în care folclorul se păstrează ca un parfum, deși starea sufletească frizează deprimanțe de veridic spleen :

*Ci eu plâng becisnic, iască
vierme, tângă muierească.
Mă târâsc sub aștri sterpi,
lângă râme, lângă șerpi.*

*Lacrimi, stropi de putregaie
mor pe muchea ta bălaie,
iar sărutu-mi se prelinge
pe tășuri și se stinge.*

*Hai cuțit, custură nouă,
taie funia de rouă
ce mă 'noadă de tristeți
de venin și dimineți.*

*Taie-mi sfoara de narcise,
că mă leagă strâns de vise
Și retează-mi scrânciobul,
Că-mi leagănă cântecul.*

*Spintecă-mi știubeele
din piept. Curcubeele
Intră 'n coastă și-mi sfâșie
steaua asta de hârtie.*

pentru ca să culmineze în versuri ca :

*Grei, dorm bivoliu tăcerii, tolăniți în fund de
[zare.*

S'a lungit în cer, pe labe de topaze, Ursa-Mare.

în care metafora largă și plastică a unui pastel deosebit se îmbină cu distihul :

*Când luceferii atârnă de albastre cobilițe,
luna pleacă'n târg, la piață, într'un car cu
[lubenițe.*

care trădează, pe lângă ingeniozitatea distihului precedent, și alura unui grotesc plin de humor sui generis.

Dar pe lângă bucăți ca *Fuga lupului* sau *Țigani ursari*, care ne dovedesc că Radu Gyr se poate lua la întrecere cu marile figuri ale unui Alfred de Vigny („*La mort du loup*“) sau Charles Baudelaire („*Bohemiens en voyage*“), fără a imita cu nimic pe aceștia, ca să nu mai amintim intensul lirism menționat cu prilejul citării *cântecelor* dela început, poetul de care ne ocupăm ne aduce câteva balade, în care filonul epic este de aceeași calitate și de același grad artistic ca și lirismul poemelor de care am vorbit mai sus.

Trecerea spre ele o face Radu Gyr, printr-o bogată și variată frescă de figuri integrate în spiritualitatea trecutului nostru etnic și istoric, dintre care subliniem în special plastica și lapidara realizare din *Țepeș Logofătul*, *Cronicarul*, *Letopiseș*, etc. Anecdoticul și artisticul, veridicul și fantasticul se armonizează aici în portretizări care capătă duhul veșnic etern al mirului estetic.

Ajungem, astfel, la ciclul baladelor propriu zise, fie al mănăstirilor (culminând prin *Arnota*), fie al figurilor din lumea vovodală, haideucească sau legendară. Din prima categorie, trebuie subliniată întâi și întâi *Balada ghiocului cu moarte 'n Țarigrad*, în care martirizatul domnitor Constantin Brâncoveanu își găsește, prin pana lui Radu Gyr, un cântăreț ce depășește cu mult pe cântărețul poporan de până acum — nu numai în frumusețe, dar în tot dramatismul sfârșitului cunoscut. În *Răvaș dela Călugăreni*, episodul „tânărului domn“ din Scrisoarea III-a din Eminescu își găsește un demn pandant prin evocarea figurii lui Mihai-Viteazul. Din a doua categorie, prin balada lui *Corbea*, figura acestui personajiu împrumutat dela Alecsandri, ne este înfățișată și mai pregnant, cu o măreție homerică.

*Când l-au fost adus în fiare,
era fulger, era zare
brațul, șuer de mierloi,
umerii, luceferi noi,
iepuri glesnele sbătute;
trupul, lunecări de ciute,
joc albastru și tâlhar,
ca un cer în cireșar.*

Puterea aceasta minunată de transfigurare culminează, în ultima categorie de balade, cu acea impunătoare *Balada a fratelui mort de ciună*, împrumutată întru câțva folclorului balcanic și completată în cea mai mare parte cu bogata și originala fantezie a poetului. Aici epicul duce o crâncenă luptă cu lirismul atât de specific și adânc infiltrat în pana autorului, încât, deși mică în felul ei — uluitor de frumoasă și sguuitoare ca dramatism — totuși, deficientă din pricina popasurilor lirice, extraordinar de frumoase în amănunt, dar impietând asupra ansamblului de compoziție. Sunt singurele rezerve ce le avem față de această măreață poemă, fără aceste rezerve ar putea fi considerată aproape de *Luceafărul* eminescian.

Neputându-ne largi considerațiile din pricina lipsei de spațiu și trebuind să încheiem această succintă trecere în revistă, trebuie să mai amintim că alături de acest tumultuos lirism al poetului nostru, tumult care neputând fi stăvilat totdeauna, uneori poate deveni și un neajuns, trebuie să mai amintim că pe lângă laudabilul procedeu de a pune în circulație cuvinte puțin uzitate ca: *balmă*, *ciobit*, *gurgue*, *ciumpăvit*, *slodun*, *alimănit*, etc., pe care Radu Gyr reușește să le asimileze contextului, sunt unele cuvinte care — pentru preferința arătată față de ele — des repetate, în cadrul cărții apar oarecum obsedante. Astfel: *vede*, *făcut*, *parâng*, *paing*, *luceferi*, *alăută*, etc. Deasemenea, unele care apar stridente prin neologismul lor, alături de cuvinte neaoșe; cităm: *domestică*, *imens*, *medalii*, etc. — Sunt singurele scăderi ale penei lui Radu Gyr și foarte puțin însemnate, de altfel. În talgerul pozitiv al versului gyrian, trebuie să mai adăogăm și laudabilul efort al poetului, de a folosi cu mult succes contra-rima, așa cum ordinară întrebunțase regretatul poet Paul-Jean Toulet.

Partea pozitivă care se plasează în talgerile talentului acestui miruit cântăreț este așa de mare, încât putem afirma încă odată, fără nicio sficiune, că Radu Gyr este cel mai de seamă poet al generației sale.

CONSTANTIN STELIAN

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

CĂNTĂREȚI AI BASARABIEI: SERGIU MATEI NICA, ROBERT CAHULEANU. — Drama zguduitoare a pământului dintre Prut și Nistru a dat naștere unei înfloriri lirice deosebite, fără corespondență în frumoșii ani de liniște românească din trecut. Unirea ne adusesese doi poeți, Al. Mateievici și Ion Buzdugan, cel dintâiu mort în pragul carierei literare, cel de-al doilea dezvoltat ulterior pe linia unui autohtonism de culoare specific locală. Dintre cei câțiva versificatori din deceniile de pace, singur Vladimir Cavarnali s'a afirmat cu oarecare accent, neajungând totuși la un contur precis al intențiilor poetice.

Noua generație, modelată de școala patriei, trăind durerea ultimilor ani, arde în flacăra unui lirism național impunător. Există un sentimentalism basarabean de profunzimi neobișnuite, a cărui expresie literară o gângurește o întreagă pleiadă de începători, întâlniți în *Viața Basarabiei*, în *Basarabia literară*, dai mai ales în pagina a doua a ziarului *Raza*, care a devenit o adevărată răsadniță de poeți.

Deasupra lor se ridică doi tineri cântăreți cu fizionomie literară proprie: Sergiu Matei Nica și Robert Cahuleanu.

Sergiu Matei Nica și-a strâns versurile în volumul *Furtuni pe Nistru*. E cel mai personal dintre tinerii poeți basarabeni. Stăpânește un vocabular bogat, zdravăn și reavăn, cu multe provincialisme și chiar rusisme, unele neînțelese pentru noi. În orice caz, dozate mai cu măsură decum o face bănațeanul C. Miulerca, ale cărui poezii au un aspect dialectal voit. E interesant că la Sergiu Matei Nica aceste particularități sunt aproape disparente în cealaltă față a scrisului său: în ziaristică. Poetul acesta e dublat de un puternic ziarist. Mai ales articolele sale din *Raza*, ample și inviorate de o remarcabilă vervă combativă și de o credință românească neclintită, apărută adesea cu stiletul pamfletului, ni-l arată ca pe un gazetar de rasă, unul dintre foarte puținii cari au mai rămas în presa naționalistă, urgisită azi mai mult ca oricând.

Versurile lui Sergiu Matei Nica se desfășură liber, ca la întâmplare, fără disciplină ritmică, fără simetrie, legate la capăt prin rime sau asonanțe, — ceea ce dă poesiei un caracter de clocot turbure și de spontaneitate, de improvizație și trecere repede. E ca o imagine în care se răsfânge lumea zbuciumată a epocii noastre. O citești cu părerea

de rău că nu te mulțumește întru totul, deși îi descoperi frumuseți la fiecare pagină, și nu-ți rămâne în memorie un rând sau o strofă. Această disoluție a formelor fixe, această tehnică hibridă, practcată mult de tinerii scriitori, poate din modă, poate din ocolirea efortului artistic, are, să zicem, avantajul unei experiențe lirice, dar și marele neajuns că izolează poesia într'o zonă necomunicabilă și astfel o interzice. O spunem cu regret pentru Sergiu Matei Nica, în legătură cu temperamentul său de adevărat poet și cu siguranța că poate să scrie și altfel.

Un viguros sentiment filial îl face una cu durerea, cu soarta și nădejdea Basarabiei, pe care, până la el, nimeni n'a evocat-o și n'a preamărit-o cu atâta fierbinte sinceritate și naturaleță. Accentul acestor evocări e uneori patetic ca în *Cântarea României*, poemul atribuit tot unui basarabean, Alecu Russo. Alteori, perioadele de amplă respirație, alcătuite din lungi enumerații de imagini, amintesc litanile misticei patriotice a unui Charles Péguy, pe care nu știu dacă Sergiu Matei Nica l-a citit cumva. Incontestabil, lirica autohtonistă se îmbogățește prin acest poet cu o coloratură specific basarabeană.

Robert Cahuleanu și-a publicat la câteva luni după Sergiu Matei Nica volumul *Cântece de dor și de războiu*. O uimitoare asemănare în teme și în alcătuirea acestor două cărți. Amândouă încep cu drama din anul blestemat 1940, amândouă continuă cu temele vieții familiare, ale mediului cosmic provincial, ale unui erotism suav și tineresc, amândouă sfârșesc cu tablouri din cruntul războiu de eliberare, la care amândoi poeții se pare că au participat. Reluând aceleași motive, Robert Cahuleanu se înfățișează ca un discipol al lui Sergiu Matei Nica. Un discipol, care se deosebește fundamental prin tehnica legată de formele regulate ale prosodiei. Iată poesia de început a cărții sale, de unde se poate vedea și procedeul care muzicalizează și forța care poetizează pe un plan mai sus o realitate prea cunoscută:

*În țara lui Roș Impărat,
Durerea se culcă cu trupul în pat,
Durerea se suie cu sufletu 'n cer.*

*De mult un Copil de Dulgher
A spus: Să fugiți de păcat
Și de țara lui Roș Impărat.*

*Acolo de unde răsare lumină
Rotundă ca mingea și plină,
Acolo tristețile lumii se sbat.*

*Acolo durerea și sângele-i vinul,
Și sângele-l bem și veninul,
În țara lui Roș Impărat.*

Cine isbutește să transpună astfel lucrurile reale într'o aureolă de vis e fără îndoială poet. El se definește în chipul următor :

*Am crescut din negură și vânt
Să mă răzvrătesc aici mereu.
Mă credea pământul Dumnezeu,
Însă cerul mă credea Pământ.*

Strofa lui e simplă, lapidară și de multe ori profetică:

*Arhanghel viu, cu foc și cu putere,
Am să cobor din cer, cum spune mitul,
Și pentru marea voastră înviere.
Am să ridic de pe mormânt granitul.*

Poezia din care am desprins-o e patriotică, dar un suflu nou o străbate și înfrăgește fondul vechiu. Robert Cahuleanu cântă din inima comunității, din mijlocul poporului basarabean de

*Oameni dârji, rezemați în totag și'n Hristos,
popor care*

Iși va ciopli istoria din fier !

Aproape din toate strofele lui se poate cita ceva remarcabil. Dar arta lui se împlinește cu deosebire în *Cântec pentru puiul de haiduc*, în *Cântec pentru moartea mea*, în acea stranie *Transfigurare*, care e o pagină antologică, și culminează în *Și eu și eu...*, poezie de surprinzătoare elevație și profund sentiment creștin, în care poetul, identificându-se în viața Mântuitorului, concludă :

*M'am născut într'o iesle săracă și eu
Am iubit. Am cruțat. Am lovit furtunos.
— Pentru toate minunile din sufletul meu,
E nedrept, e nedrept să nu mor ca Hristos !*

După un sfert de veac de spirit românesc, literatura noastră începe să culeagă roade strălucite din pământul Basarabiei, cum sunt acestea oferite în panere noi de cei doi poeți. Aderența lor la sufletul patriei are ceva adânc și mist'c. Ei vin din țara care a dat profetismul din *Cântarea României* a lui Alecu Russo și duhul imnic din *Limba noastră* a lui Al. Mateevici.

NICHIFOR CRAINIC

Eseul domnului Nichifor Crainic „România în Europa nouă“ a apărut și în limba germană, în fruntea revistei „Nation und Staat“, numărul din Februarie-Martie 1944, Viena.

CONTINENTAL-FILM

ALEX. P. BRĂTULESCU

BUCUREȘTI. — B-DUL LASCĂR CATARGIU No. 9

Telefon : 1.07.92—1.07.91.—1.38.96



Prezintă :

Carmen

după celebra operă a lui Bizet. Realizat de Cristian Jacques
cu VIVIANE ROMANCE

Un drac de fată

o comedie incântătoare,
cu rivala DEANEI DURBIN,
CHIARETTA GELLI, CARLO
CAMPANINI și ARMANDO
FALCONI

Fiul Corsarului Roșu

după faimosul roman al lui Solgari
cu LUISA FERIDA

Documentul secret

un film senzațional,
cu MARIE DEA, RAYMOND
ROULEAU și ROLAND TOU-
TAIN

O noapte după operă

un super film,
cu BEATRICE MANCINI și
NETA NALDI

In curând, pe ecranul Cinematografului

„SCALA”

Elsa Merlini

și

Nino Bessozzi

într'un film vorbit în

R O M Â N E Ș T E

Intre dragoste
și prietenie

(Amicizia)



O superbă și spumoasă comedie sentimentală

„AVIA-FILM“

Bulevardul Brătianu, 9. — Telef. 4.90.46

Prezintă cele mai extraordinare realizări ale cinematografilei europene :

La „SCALA“

Straniul destin al unei femei pătimăşe

„Focul sacru“

după romanul lui HERMANN SU-
DERMANN

cu ANNA DAMMANN, OTTO WER-
NICKE și ERNST v. KLIPSTEIN

La „REGAL“

„Visuri spulberate“

în regia lui HEINZ RÜHMANN
cu HERTHA TEILER și ROLF WEIH

La „TRIANON“

Opereta minune

„Vânt de primăvară“

cu WILLY FRITSCH, ADELHEID
SEECK și GRETE WEISER

In curând:

„Doamna consimte“

cu MARIA DENIS, CAMILLO
PILLOTTO și NINO BESOZZI

CRITERION ROMÂNESC

ING. ANDREI VASILE SCULY LOGOTHETI

BUCUREȘTI, STRADA MIHAI VODĂ Nr. 25

TELEFON: 3.96.29 — 4.54.62



Prezintă săptămânile acestea

la Cinema „Scala“:

INTRE DOUĂ FEMEI

O comedie delicioasă într'un cadru feeric (Capri, Venetia etc.) cu GERMINA D'ALBA, SANDRO RUFFINI.

la Cinema „Fantasio“:

CAPRICIILE INIMEI

O dramă puternică cu CLARA CALAMAI, MIRIA DI SAN SERVOLO, SANDRO RUFFINI, ADRIANO RIMOLDI.

la Cinema „Capitol“:

F R I G U R I

O dramă senzațională cu CARLO TAMBERLANI, PAOLA BARBARA, MARY CASTILLO



**Pentru mine...
vei avea mereu
20 de ani!**

**DOAMNA, VEȚI INCEPE
ACEST MINUNAT TRATA-
MENT CHIAR DE ASTAZI**

Cuvinte încântătoare pe care le spune fără încetare
bărbatul care iubeste...

Unele femei moderne, ca și Misses de Lunca de albișoară,
coorziță, în elada anilor, o strictețe incontestabilă; încrederea
lor și vitalitatea lor par să nu vor descrește nici odată.
Iată este un fapt pe care îl cunoaște o zi intimitatea
acestor femei extraordinare: și anume că ele au avut
intotdeauna cea mai mare grijă de personalitate lor. Sub formă
diferită, cura de demineralizare a fost practică de către
femeile care nu voiau să îmbătrânească în sila noastră.
Urodonal, se bucură de o reputație unanimă pentru că
are privilegiul de a debarasa organismul de toate otrăvurile
care îmbălesc sângele, jonează liberă mișcare și organilor,
ferindu-i astfel de maladiile și de bătrânețe prematură. ©
Regură de Urodonal într-un pahar cu apă în fiecare seară,
constitue cura cea mai sigură de sănătate și de reinținerie.

URODONAL

PĂSTREAZĂ TINEREȚEA

LA FARMACII ȘI DROGUERII



ESTE UN PRODUS CHATELAIN, MARCA DE ÎNCREDERE

EXEMPLARUL
LEI 100.—

GÂNDIREA

EXEMPLARUL
LEI 100.—

A P A R E O D A T Ă P E L U N Ă

GRUPAREA REVISTEI: LUCIAN BLAGA, VASILE BÂNCILĂ, ȘTEFAN BACIU, DAN BOTTA, G. BREAZUL, AUREL D. BROȘTEANU, AL. BUSUIOCEANU, SEPTIMIU BUCUR, OLGA CABA, D. CIUREZU, MARIELA COANDĂ, ION COMAN, † N. M. CONDIESCU, ARON COTRUȘ, N. CREVEDIA, DEMIAN, ARHITECT I. D. ENESCU, GHERGHINESCU VANIA, GEORGE GREGORIAN, RADU GYR, N. I. HERESCU, PETRU P. IONESCU, AL. MARCU, † GIB I. MIHĂESCU, NIȚĂ MIHAI, BASIL MUNTEANU, DONAR MUNTEANU, VICTOR PAPILIAN, CEZAR PETRESCU, ION PETROVICI, ION PILLAT, VICTOR ION POPA, GRIGORE POPA, DRAGOȘ PROTOPOPESCU, NICOLAE ROȘU, ION MARIN SADOVEANU, D. STĂNILOAE. FRANCISC ȘIRATO, OCTAV ȘULUȚIU, G. TULEȘ, EMILIAN VASILESCU, TUDOR VIANU, PAN. M. VIZIRESCU, V. VOICULESCU, GH. VRABIE

REDAȚIA: NICHIFOR CRAINIC, STR. VASILE CONTA Nr. 5. BUCUREȘTI 1

AU APĂRUT:

NICOLAE ROȘU

DESTINUL IDEILOR

Ed. „Fundațiilor Regale“

Prețul 400 lei

RADU GYR

BALADE

Ed. „Gorjan“

Prețul 380 lei

OLGA CABA

VACANȚA SENTIMENTALĂ ÎN SCOTIA

Ed. „Publicom“

Prețul 300 lei

GRIGORE POPA

PEISAJ ARDELEAN

Ed. „Miron Neagu“

Prețul 600 lei

ABONAMENTE: 1 AN 1000 LEI; PENTRU INSTITUȚII ȘI ÎNTREPRINDERI: 3000 LEI ANUAL
ÎN STRĂINĂTATE: 3000 LEI ANUAL

ADMINISTRAȚIA: STRADA DOMNIȚA ANASTASIA No. 16, BUCUREȘTI 1

EXEMPLARUL
LEI 100.—

GÂNDIREA

EXEMPLARUL
LEI 100.—

TIPOGRAFIA ZIARULUI „UNIVERSUL“ STRADA BREZOIANU No. 23—25. — BUCUREȘTI